

RESEPTI.

Kirkkohallituksen ulkoasiain osaston teologisten asiain tiedotuslehti 1-2/1997.
Toimitettu yhteistyössä Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan ekumeniikan arkiston kanssa

- * KATSAUKSIA KIRKKOJEN
VÄLISIIN SUHTEISIIN
- * MATKARAPORTTEJA
- * EKUMENIIKAN ARKISTO
TIEDOTTA
- * AJANKOHTAISIA JULKAI-
SUJA JA ESITELMIÄ
- * MINNE MENNÄ
- * EKUMEENISIA KOULUTUS-
MAHDOLLISUUKSIA

1. KATSAUKSIA KIRKKOJEN VÄLISIIN SUHTEISIIN

Antti Saarelma: Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista – Würzburg II	3
Luterilais-roomalauskatolisen ykseyskomission IV vaiheen työ on alkanut. Juhani Forsbergin haastateltavana Pirjo Työrinoja Kirkko ja vanhurskauttaminen. – Suomen. ev.-lut kirkon ulkoasiain neuvoston teologisten asiain neuvottelukunnan lausunto yhteisen roomalauskatolisen/evangelis-luterilaisen komission asiakirjasta "Kirche und Rechtfertigung"	24

2. AJANKOHTAISIA ESITELMIÄ JA JULKAISUJA

Von. Prof. Dr. Heinz Schütte: Die "Porvoor Gemeinsame Feststellung" und ihre Bedeutung	36
Matti Kotiranta: Onko sisäisesti jakaantuneella ortodoksisella kirkolla tulevaisuutta yhdistyvässä Euroopassa?	43
Sovitus – Todistus – Toivo. Kirkot ykseyden tiellä	50

3. KOKOUS- JA MATKARAPORTTEJA

Juha Pihkala: Raportti KMN:n Faith and Order -komission täysistunnosta Tansanian Moshissa 10.-24.8.1996	51
Hannu Paavola: Yhteen toivon kutsutut – evankeliumi erilaisissa kulttuureissa. KMN:n lähetystyön ja evankelioimisen konferenssi Salvadorissa Brasiliassa 24.11.-3.12.1996	61
Hannu Paavola: Tähän sitoudumme. Kirkot sitoutuivat Brasiliassa lähetystehtävään	65

4. RESEPTION UUSI WWW-NURKKAUS

5. EKUMEENISIA KOULUTUSMAHDOLLISUUKSIA

Jukka Rauna: Raportti Escola Superior de Teologiassa São Leopoldossa, Brasiliassa, vietetyn stipendivuoden jälkeen	72
Haettavana olevat stipendit	77

?????????Reseptio+tilauslomake

RESEPTIO/Kirkon ulkoasiain osasto, teologiset asiat
osoite: PL 185, 00161 Helsinki, p. 09-1802 287, fax 09-1802 230
yhteyshenkilö: Helsingin yliopisto, p. 09-1912 3025, fax 1912 3033
toimitus: Dos. Juhani Forsberg, TT Matti Kotiranta (toimitussihteeri), TT Antti Raunio, TK Antti Saarelma; taitto: Seija Nieminen

Katsauksia kirkkojen välisiin suhteisiin

Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista – Würzburg II

Luterilais-roomalauskatolisen työryhmän kokous Würzburgissa 16.-18.1.1997

Antti Saarelma

Luterilaisen maailmanliiton ja roomalauskatolisen kirkon Kristittyjen ykseyden edistämisen neuvoston asettama työryhmä kokoontui uudestaan Würzburgiin. Se viimeisteli asiakirjaluonnoksen *Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista LML:n, Ykseysneuvoston ja eräiden paikalliskirkkojen palautteen perusteella*. Uuteen versioon tuli merkittäviä muutoksia, joissa otettiin huomioon myös suomalaista palautetta. *Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista 1997* (Würzburg II) ilmaisee entistä selkeämmin, mistä osapuolet ovat yhtä mieltä ja mistä ne edelleen ajattelevat toisistaan poikkeavilla tavoilla.

Työryhmän kokoonpano

Luterilainen maailmanliitto (LML) ja roomalauskatolisen kirkon Kristittyjen ykseyden edistämisen neuvosto (Ykseysneuvosto) olivat kutsuneet kesäkuussa 1996 Würzburgissa työskennelleeseen työryhmään uudelleen kokoon. Jatkotehtävänä oli viimeistellä asiakirjaluonnos

Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista (JD). Työryhmä kokoontui 16.-18.1.1997 jälleen Würzburgissa paikallisen roomalauskatolisen hiippakunnan kurssikeskuksessa St. Burkardushausissa.

Työryhmän luterilaiset jäsenet olivat professori *Theo Dieter* (LML:n ekumeeninen tutkimuslaitos, Strasbourg), piispa *Eero Huovinen* (Helsinki), professori *Harding Meyer* (Lutheran Theological Seminary, Philadelphia), professori *Michael Root* (LML:n ekumeeninen tutkimuslaitos, Strasbourg) ja professori *Dorothea Wendebourg* (Tübingenin yliopisto, Göttingen).

Työryhmän roomalauskatoliset jäsenet olivat professori *Karl Josef Becker*, SJ (Gregoriaaninen yliopisto, Rooma), piispa *Paul-Werner Scheele* (Würzburg), professori *Lothar Ulrich* (Erfurt) ja professori *Jared Wicks*, SJ (Gregoriaaninen yliopisto, Rooma). Heidät oli nimennyt ryhmään Ykseysneuvosto lukuunotta-

matta Beckeriä, joka edusti jälleen Uskonopin kongregaatiota.

Työryhmän luterilaisena virkamiesjäsenenä toimi LML:n ekumeenista yhteysistä vastaava apulaispääsihteeri Eugene Brand (Geneve). Roomalaiskatolinen virkamiesjäsen oli roomalaiskatolisen kirkon yhteyksiä luterilaisiin kirkkoihin Ykseysneuvostossa hoitava monsignore Heinz-Albert Raem (Rooma).

Koska mikään osapuoli ei ollut vaatinut merkittäviä muutoksia asiakirjan raa-mattuosaan, kesäkuussa työskentelyyn osallistuneet eksegetiikan asiantuntijat professori John Reumann ja professori Joseph Fitzmyer, SJ, Yhdysvalloista eivät enää olleet mukana. Myöskään brasilialainen pastori Meinrad Piske kesäkuun ryhmästä ei ollut paikalla.

Kokouksen aluksi 16.1. piispa Scheele toimitti professori Beckerin avustuksella roomalaiskatolisen messun. Toinen kokouspäivä aloitettiin piispa Huovisen toimittamalla luterilaisella messulla. Viimeisenä varsinaisena kokouspäivänä 18.1. alkoi kansainvälinen ekumeeninen kristittyjen ykseyden rukousviikko, ja katolisen messun toimitti professori Ullrich professorien Wicks ja Dieter avustuksella. Lähtöamuna sunnuntaina 19.1. (Suomen pyhän Henrikin päivänä) monsignore Raem toimitti katolisen messun, jossa toimin lukijana.

Piispa Huovinen oli kokouksen kuluessa yhteydessä kirkkoneuvos Risto Cantelliin, rovasti Simo Kivirantaan ja dosentti Simo Peuraan, joille välitettiin tietoja työskentelyn pääkysymyksistä. Itse osallistuinkin kokoukseen varsinaisesti piispa Huovisen avustajana. Lisäksi avustin vaikean sairauden heikentämää monsignore Raemiä kokouksen teknisen sihteerin tehtävissä.

Työskentelyn lähtökohdat

Uuden työskentelykierron taustalla oli LML:n neuvoston syyskuun 1996 lopussa tekemä arvio, jonka mukaan kesäkuussa valmistunut tekstimuoto Würzburg I ei ollut kaikin osin luterilaiselta kannalta tyydyttävä. LML esitti silloin toivomuksen, että tekstiä työstettäisiin edelleen erityisesti kappaleiden 23, 26 ja 28–31 osalta. Samalla jäätin odotamaan katolisen kirkon kannanottoa, joka tulikin juuri ennen Würzburg II:a.

Würzburgin toisen kierroksen alkaessa kesäkuun kaksinaapainen asetelma (LML – Vatikaani) oli nyt korvautunut eräilaisella kolmiövityksellä. Yhtäältä katolinen kirkko oli esittänyt omat muutosehdotuksensa (*Katholische Modi für Würzburg II*), jotka työryhmän katoliset jäsenet olivat vain viikkoa aikaisemmin laatineet Roomassa. Ehdotukset perustuivat Uskonopin kongregaation Würzburg I:stä antamaan palautteeseen (*deliberazione / Erwägungen*). Tämä deliberaatio ei tullut työryhmän luterilaisten jäsenten käyttöön.

Toisaalta työryhmä sai eteensä kaksi luterilaista kannanottoa, jotka sisälsivät konkreettisia muutosehdotuksia. Suomen kirkon paperi (*Finnischer Vorschlag für Würzburg II*) rajoittui LML:n neuvoston määrittelemiin kappaleisiin 23, 26 ja 28–30. LML:n Saksan kansalliskomitean (DNK/LWB) kannanotto (*Ergebnis der Konsultation vom 19.12.1996 zur Gemeinsamen Erklärung zur Rechtfertigungslehre*) sen sijaan esitti yli 70 muutosehdotusta sisällölliseltä painoarvoltaan hyvin erilaisiin kohtiin kautta asiakirjan koko tekstin.

Näiden kolmen kannanotton lisäksi kesäkuun Würzburg I -versioon oli otettu kantaa eräissä muissakin asiakirjoissa,

jotka oli jaettu työryhmälle ja siten osaltaan loivat taustaa jatkotyöskentelylle. LML:n sisäinen tilapäinen neuvonantajaryhmä oli arvioinut kesäkuun versiota Genevessä 28.–29.6. pidetyssä kokouksessa, josta apulaispääsihteeri Brand oli laatinut raportin. Pian tuon kokouksen jälkeen Saksan kansalliskomitean puheenjohtaja maapiispa Horst Hirschler lähetti LML:lle listan omia muutosehdotuksiaan (nk. "Hirschlerin lista" 1.7.1996).

Suomen kirkko oli lähettänyt 12.9.1996 LML:n neuvostolle kirjeen, jossa se ehdotti asiakirjan muokkaamista edelleen ja hankkeen pitkittämistä. Neuvoston päätöksen jälkeen kirkkomme ulkoasiain osaston piirissä oli laadittu muutosehdotukset kappaleisiin 23, 26, 28–31. Syyskuun kirje ja joulukuun muutosehdotukset toimitettiin työryhmälle dosentti Juhani Forsbergin saatekirjeen kera. Forsberg kutsui suomalaista ehdotusta "Suomen evankelis-luterilaisen kirkon viimeisimmiksi muutosehdotuksiksi". Samalla hän totesi, että ehdotus ei omaa Kirkon ulkoasiain neuvoston virallista arvovaltaa, mutta "varmastikin edustaa kirkkomme ekumeenista linjaa".

Yhdessä Suomen kirkon kannanotton kanssa työryhmälle lähetettiin viesti Brasiliasta pidetystä luterilais-katolisesta teologisesta seminaarista, joka oli käsitellyt *Yhteistä julistusta* Porto Alegresissa 14.–15.11.1996. Brasilialainen kannanotto suhtautui asiakirjaan yleisesti ottaen myönteisesti, mutta toivoi täsmennyksiä mm. vapauden ja ansion ongelmaan, vanhurskauttamisopin kriteerilogiseen merkitykseen ja syntyöpiin.

Saksan kansalliskomitean kannanotto oli syntynyt laajan saksalaisen yhteistyön tuloksena. Syksyn 1996 kuluessa oli jär-

jestetty sarja neuvotteluja, joiden pohjalta 19.12.1996 pidetyssä konsultaatiossa oli tuotettu Saksan kansalliskomitean muutosehdotukset. Koska muutosehdotukset oli saatettu jakeluun vasta 8.1.1997, osa Würzburgin työryhmän jäsenistä sai paperin vasta pöydälle työskentelyn alkaessa. Saksan muutosehdotuksiin sisältyi se periaatteellinen ongelma, että 19.12. konsultaation työskentelyyn oli osallistunut Saksan kansalliskomitean kutsusta myös VELKD:n ei-luterilaisia yhteistyötahoja (EKD, EKV, Arnoldshainin konferenssi ja Leuenbergin kirkkoyhteisö). Näin saksalaiset tavallaan kuljettivat pöytänsä kannanottoja tahoilta, joilla ei ollut virallista asemaa itse neuvotteluissa. Asiasta ei kuitenkaan tehty muodollista ongelmaa.

Würzburgissa työryhmälle jaettiin vielä kannanotto, jonka Norjan kirkon ekumeenisten ja kansainvälisten suhteiden neuvosto (*Mellomkirkelig Råd*) oli lähettänyt 13.1.1997. Norjalaiset toivoivat, että *Yhteisen julistuksen* uudessa versiossa todettaisiin, että luterilaiset oppituumiot eivät kuulu kaikkien luterilaisten kirkkojen tunnustuspöytäkirjaan: niitä sisältyy erityisesti Yksimielsyyden ohjeeseen, joka ei kuulu esim. Norjan kirkon tunnustuskirjoihin.

Näiden kirkollisten kannanottojen lisäksi työryhmä oli saanut käyttöönsä myös kaksi yksityistä puheenvuoroa. Piispa Huovisen esitelmä *How to Proceed after Würzburg?* oli laadittu alunperin kesäkuun neuvonantajaryhmän kokousta varten. Professori Ullrichin paperi *Tragfähigkeit und Tragweite des erreichten Konsenses in der Rechtfertigungslehre – Die ökumenische Relevanz von differenzierterem Konsens und Komplementarität* oli Hampurin Katolisessa akatemiassa 23.11.1996 pidetty esitelmä.

Uusi kierros aloitettiin torstaina 16.1. käydyllä johdantokeskustelulla, jossa luotiin yleiskatsaus työskentelyn uusiin lähtökohtiin. Apulaispääsihteeri Brand korosti, että LML:n neuvosto oli pitänyt *Würzburg I*:ä "adekvaattina perustana" jatkotyöskentelylle. Toisaalta jäsenkirkkoilta ei ollut pyydetty uutta palautetta kesäkuun jälkeen, joten "tavallaan vahingossa" tulleet palautteet tulisi suhteuttaa tilanteeseen oikein. Brand huomautti lisäksi, että "ainakin yksi eurooppalainen jäsenkirkko" [Ruotsi] olisi ollut tyytyväinen vuoden 1995 versioon: "Würzburg I oli teknisempi", joten Würzburg II:sta oli vaara tulla "vieläkin teknisempi".

Piispa Scheele luonnehti lyhyesti Uskonopin kongregaation palautetta. Menemättä sisällöllisiin yksityiskohtiin hän totesi kongregaation pitäneen *Yhteistä julistusta* rakenteeltaan ja metodiltaan käyttökelpoisena mallina muihinkin ekumeenisii dialogeihin.

Yleiskatsauksen jälkeen esiteltiin lähtökohta-asiakirjoihin sisältyvät muutosehdotukset. Ullrich perusteli katolisia ehdotuksia, joista tärkeimmät kohdistuivat kappaleisiin 18, 20, 24, 30 ja 37. Huovinen luonnehti suomalaista paperia. Wendebourg kertoi saksalaisen kirjelmän taustasta. Meyer esitteli Strasbourgin luonnokset ja synopsiksen.

Johdantokeskustelu osoitti, että työryhmän tehtävä tuli keskittymään

- vanhurskauttamisopin kriteriologiseen merkitykseen (18),
- vanhurskauttamiseen valmistamiseen (20),
- erilaisiin luterilaisiin vanhurskauttamiskäsityksiin (23, 26),
- syntioppiin (28-30),
- lain ja evankeliumin suhteeseen (33),
- pelastusvarmuuteen (37) ja

- yksimielisyyden merkitykseen (43-44).

Valmisteluvastuu jaettiin alkuvaiheessa niin, että

- Dieter ja Scheele ryhtyivät työstämään kappaleita 18 ja 37,
- Becker ja Wendebourg kappaleita 20,
- Huovinen, Wendebourg ja Wicks kappaleita 23, 24 ja 26,
- Becker, Dieter, Meyer ja Ullrich kappaleita 28-30.

Kappaleiden 33 ja 43-44 käsittely lykättiin toiseen työvaiheeseen. Yhteisesti myös todettiin, että muut katoliset ja saksalaiset muutosehdotukset käsiteltäisiin vasta myöhemmin, jos se ajankäytöllisesti osoittautuu mahdolliseksi.

Asiakirjaan tehdyt muutokset

Esitys seuraa jatkossa asiakirjan rakennetta. Kappalenumerot viittaavat uuteen Würzburg II -versioon. Kappalenumerointi muuttui asiakirjan loppuosassa, kun Würzburg I:n kappale 31 poistettiin. Siksi Würzburg II:n kappaleet 31-44 vastaavat Würzburg I:n kappaleita 32-45.

Johdanto

Asiakirjan johdantoon tehtiin kaksi vähäistä kielellistä korjausta (kappaleissa 1 ja 3). Lisäksi kappaleeseen 1 lisättiin Norjan kirkon kannanoton mukainen alaviite, jossa todetaan, että joidenkin luterilaisten kirkkojen tunnustuskirjat eivät sisällä oppituumioita roomalaiskatolista kirkkoa vastaan.

1. Raamatullinen sanoma vanhurskauttamisesta

Muutaman lähinnä teknisen korjauksen lisäksi raamatulluvun kappaleisiin 9-12 tuli eräitä muutoksia, jotka syvensivät tai täsmensivät tekstiin sisältyvien raamatuvitteiden yhteyttä vanhurskauttamisoppiin. Kappaleeseen 9 lisättiin alaviite (10), jossa viitataan Yhdysvaltain luterilais-katolisen dialogin raamatutyöskentelyyn. Saksalaiseen ehdotukseen sisältyi muutoksia vanhatestamentillista aineistoa käsittelevään kappaleeseen 8, mutta niitä ei otettu käsiteltäväksi, koska ne olisivat johtaneet sisällöllisesti laajoihin keskusteluihin.

2. Vanhurskauttamisoppi ekumeenisena ongelmana

Saksalaisesta ehdotuksesta hyväksyttiin kappaleeseen 13 vahventava lisäys, jonka mukaan "yhteinen käsitys vanhurskauttamisopista on perustava ja välttämätön jakaantumisen korjaamiseen". Sen sijaan ei hyväksytty saksalaista vaatimusta korvata Würzburg I:ssä omaksuttu metodinen käsite *Grundwahrheit* Leuenbergin konkordian ekumeenista menetelmää heijastelevalla ilmauksella *Grundaussage*. Tätä ratkaisua noudatettiin kautta dokumentin niissä kohdissa, missä Würzburg I käytti käsitettä *Grundwahrheit*.

3. Yhteinen käsitys vanhurskauttamisesta

Yhteisen vanhurskauttamiskäsityksen esittävä luku 3 pysyi muuttumattomana lukuunottamatta kappaleita 18, jossa määritellään luterilaiselle osapuolelle tärkeä vanhurskauttamisopin kriteriologista merkitystä. Katolinen osapuoli

toivoi siihen "vähemmän eksklusiivisia" muotoiluja, jotka ilmaisivat luterilaisen ja katolilaisten erilaisen suhtautumisen vanhurskauttamisopin kriteriologiseen merkitykseen. Katolisen ehdotuksen ja ensimmäisen Würzburgissakin tehdyn luonnoksen (Scheele - Dieter) mukaan tärkeä sana *Kriterium* olisi jäänyt luterilaiseksi erityiskorostukseksi.

Toisessa käsittelyssä löytyi kuitenkin lopullinen muotoilu, joka on itse asiassa vahvempi kuin Würzburg I:ssä: Vanhurskauttamisopista todetaan nyt yhdes-
sillä, että "se on luovuttamaton kriteeri, joka aina suuntaa kirkon kaiken opin ja toiminnan Kristukseen". Kappaleeseen tullut luterilaisen ja katolisen näkemyksen erottelu ei heikennä yksimielisyyttä siitä peruslähdekohdasta, että vanhurskauttamisopin erityisellä merkityksellä on kristologinen perusta. Katolinen osapuoli selitti, että katoliseen kannanmäärittelyyn sisältyvä ilmaus "vanhurskauttamissanoma" (vanhurskauttamisopin sijasta) ei sisällä irtiottoa konsensuksesta vaan on katoliseen korvaan velvoittavampi sanontatapa.

4. Selonteko yhteisestä vanhurskauttamiskäsityksestä

4.1 Ihmisen kyvyttömyys ja synti suhteessa vanhurskauttamiseen

Kappaleessa 20 käsitellään katoliselle pelastusopille tyypillisiä käsitteitä, joita on luterilaisen vanhurskauttamisopin valossa pidetty perinteisesti ongelmallisina. Jo Würzburg I:n katolinen kanta oli sisältänyt yleisessä mielessä ajatuksen ihmisen myötävaikutuksesta (*Mitwirkung*) vanhurskauttamisessa. Katolisen osapuolen ehdotuksesta tehdyt muutokset ulottivat myötävaikutuksen myös vanhurskauttamiseen valmistautumiseen

(*Vorbereitung*) ja sen vastaanottamiseen (*Annahme*).

Näiden kappaleeseen 20 tehtyjen muutosten lisäksi katolinen osapuoli ehdotti muutoksia myös alaluvun kahteen muuhun kappaleeseen. Kun Würzburg I:n kappaleessa 19 oli todettu yhteisesti, että ihmisen vapaus maallisissa asioissa "ei ole vapautta kun kysymyksessä on pelastuminen", katolinen osapuoli toivoi nyt tilalle lievempää ilmaisuja "ei ole mahdollista hankkia itselleen pelastusta omin voimin". Katolinen osapuoli toivoi myös luterilaisen kappaleen 21 ilmausta "täysi persoonallinen osallisuus oleminen uskosta" (*volles personales Beteiligtsein im Glauben*) muutettavan muotoon "vapaa persoonallinen osallistuminen" (*frei personale Beteiligung*). Näitä ehdotuksia työryhmä ei kuitenkaan hyväksynyt.

Kappaleeseen 20 tehdyt muutokset eivät heikennä tekstiä. Ihmisen myötävaikutus nähdään nimittäin sekä valmistautumisessa että vastaanottamisessa "armon vaikutukseksi eikä ihmisen omista kyvyistä nousevaksi teoksi". Kappaleessa 19 lausuttu varsin pitkälle menevä konsensus on ennallaan: "...ihminen on pelastuksessaan täysin riippuvainen Jumalan pelastavasta armosta. Vapaus, joka hänellä on suhteessa tämän maailman asioihin ja ihmisiin, ei ole vapautta kun kysymyksessä on pelastuminen... Vanhurskauttaminen tapahtuu yksin armosta."

4.2 Vanhurskauttaminen syntien anteeksiantamisena ja vanhurskaaksi tekemisellä

Alaluku 4.2 "Vanhurskauttaminen syntien anteeksiantamisena ja vanhurskaaksi tekemisellä" muodostui erääksi asiakirjan vaikeimmista kohdista. Konsen-

suskappale 22 ei muuttunut, mutta kappale 23 oli jo etukäteen luterilaisen osapuolen "kuumalla listalla" samoin kuin kappale 24 katolisten "välttämättömissä" muutosehdotuksissa.

Luterilainen kappale 23 oli alunperin tarkoitettu vastaamaan Trenton kirkolliskokouksen vanhurskauttamisdekreetin 6. kappaleeseen (DS 1528) ja 11. kanoniin (DS 1561), joissa korostetaan vanhurskauttamisen ja elämän uudistuksen yhteenkuuluvuutta. Näissä kohdissa tuomitaan käsitys, että vanhurskauttaminen olisi pelkkä syntien anteeksiantamus tai pelkkä vanhurskaaksi lukeminen.

Suomalaisen käsityksen mukaan tähän asetelmaan pitäytynyt luterilainen teksti oli jäänyt liian kapeaksi. Siksi kirkkomme ehdotukseen sisältyi klassinen luterilainen ajatus "Kristuksesta meidän vanhurskauttamme". Lisäksi ehdotettiin todettavaksi, että elämän uudistus tapahtuu vain "yhteydessä Kristukseen" ja että "vanhurskauttaminen pysyy vapaana ihmisen omaehtoisesta myötävaikutuksesta".

Työskentelyn ensimmäisessä vaiheessa (Huovinen – Wendebourg – Wicks) suomalainen ehdotus pääosin hyväksyttiin sillä saksalaisella lisäyksellä, että vanhurskauden lahjaluonteeseen (*geschenkt wird*) lisättiin syntien anteeksiantamisen lukemisen (*Zuspruch*) näkökulma.

Katolinen osapuoli herätti kuitenkin kysymyksen, kuinka uusi luterilainen muotoilu onnistuu vastaamaan Trenton esittämään kysymykseen. Trento nimittäin hylkää sananmukaisesti juuri käsityksen Kristuksen vanhurskauden pelkästään formaalisesta lukemisesta ihmisen vanhurskaudeksi (kanonit 10 ja

11, DS 1560–1561). Luterilainen kappale lähetettiin uuteen valmisteluun.

Toisessa vaiheessa (Dieter – Root – Wendebourg) suomalaisen ehdotuksen "Kristus meidän vanhurskauttamme" oli häivytetty tekstistä ja tilalle oli tullut yksipuolisen forenssin muotoilu (*daß dem Sünder durch den Zuspruch der Vergebung die Gerechtigkeit Christi als seine Gerechtigkeit vor Gott zugeeignet wird*). Uusi ehdotus tuli yhteiseen käsittelyyn vasta viimeisenä kokouspäivänä ilman, että luterilaisten osanottajien kesken olisi keskusteltu ratkaisusta. Piispa Huovinen ei hyväksynyt menettelyä vaan vaati kohdan uuteen valmisteluun.

Kolmannessa vaiheessa (Dieter – Huovinen – Root – Wendebourg) palattiin oleellisilta osin ensimmäisen vaiheen muotoiluun, joka siten jäi lopulliseksi tekstimuodoksi. Pyrkimyksenä oli esittää luterilainen kanta siinä määrin avaresti, että se tekee oikeutta luterilaisen teologian sisällä vallitsevalle vanhurskauttamisopilliselle moninaisuudelle. Näin pyrittiin myös torjumaan Trenton yksipuolisen formaalisen tulkinta "Kristus meidän vanhurskauttamme" -periaatteesta.

Katoliseen kantaan kappaleessa 24 tehdyt muutokset korostavat anteeksiantamuksen ja uudistuksen yhteenkuuluvuutta. Samalla kuitenkin edelleen torjutaan käsitys, että elämän uudistus ja "toimiva rakkaus" riippuisivat ihmisen myötävaikutuksesta.

4.3 Vanhurskauttaminen uskon kautta ja armosta

Kappaleeseen 26 sisältyy luterilaiselle vanhurskauttamisopille luovuttamattoman tärkeä periaate "yksin uskosta".

Würzburg I:n teksti ei kuitenkaan tyydyttänyt kaikkia luterilaisia, vaan esimerkiksi Suomen kirkko toivoi sitä kehitettävän. Suomalaisessa ehdotuksessa "yksin uskosta" -periaatetta selitettiin kuvailemalla rikkaasti, mitä eri ulottuvuuksia uskon käsitteeseen luterilaisen teologian mukaan kuuluu.

Yhteinen luterilainen muotoilu löytyi pääosin jo ensimmäisellä kierroksella. Lopullisissa teksteissä modernia eksistentiaalista sanastoa (esim. *schöpferische Neuorientierung*) on korvattu raamatullisella (*neue Schöpfung*). Yhtäältä elämän uudistamisen sanotaan seuraavan vanhurskauttamista (*die Erneuerung, die aus der Rechtfertigung notwendig folgt*), toisaalta uudistamisen katsovan kasvavan vanhurskauttamisessa lahjoitettavasta Jumalan rakkaudesta (*aus der Liebe Gottes, die geschenkt wird, erwächst die Erneuerung des Lebens*).

4.4 Vanhurskautetun syntisyys

Sekä luterilainen että katolinen osapuoli piti Würzburg I:n syntioppia käsittelevää alalukua 4.4 ongelmallisena. Jo vuoden 1995 luonnoksessa luterilaisten kirkkojen (vrt. esim. KUN:n lausunto 30.1.1996) oli vaikea hyväksyä, että yhteisessä ekumeenisessa asiakirjassa toistettaisiin luterilaisen reformaation torjuma ajatus, että vanhurskautettuun kasteenkin jälkeen jäävä paha himo (konkupissenssi) ei olisi "varsinaisessa mielessä syntiä" (Dekreetti perisynnistä, 5. kappale: DS 1515).

Suomen luterilainen kirkko piti luterilaista erityiskappaletta 29 epätasällisena kuvauksena luterilaisesta syntikäsitteestä. Kirkkomme ehdotti, että tekstissä todettaisiin yhtäältä kasteessa tapahtuneen uudistuksen todellisuus,

toisaalta kastetussa pysyvän pahan himon todellinen syntiluonne. Ehdotuksemme mukaan vanhurskauden ja syntisyyden osittaisen luonteen (*partim iustus – partim peccator*) rinnalla olisi lausuttava selvästi julki myös vanhurskauden ja syntisyyden täydellinen luonne (*totus iustus – totus peccator*). Saksalaisessa ehdotuksessa syntioppi pyrittiin ilmaisemaan forensisen vanhurskauttamiskäsityksen käsittein.

Katolinen osapuoli katsoi Trenton mukaisesti, että luterilainen ajatus vanhurskautetusta "samalla kertaa syntisenä ja vanhurskaana" ja luterilainen korostus vanhurskautetun ihmisen syntisyyden todellisesta syntiluonteesta ovat jännityksessä vanhurskauttamiseen kuuluvan sisäisen uudistuksen kanssa. Omissa muutosehdotuksissaan katolinen osapuoli toivoi, että katolisen kannan määrittelevään kappaleeseen 30 lisättäisiin sakramentaalisen ripin näkökulma. Ajatus, että paha himo "ei varsinaisessa mielessä ole syntiä", oli edelleen mukana katolisessa tekstissä.

Käsittelyn ensimmäisessä vaiheessa (Becker – Dieter – Meyer – Ulrich) konsensuskappaleen 28 alkuun hyväksyttiin suomalainen muotoilu, että kasteessa Pyhä Henki "yhdistää ihmisen Kristukseen, vanhurskauttaa ja todellisesti uudistaa hänet". Sen sijaan luterilainen erityiskappale 29 jäi suomalaiselta kannalta edelleen heikoksi. Ihmisen syntisyydestä todettiin vain saksalaisen ehdotuksen mukaisesti, että "katsoessaan itseensä ihminen tuntee, että hän pysyy syntisenä".

Oma erityisongelma syntyi Augsburgin tunnustukseen tehdystä viittauksesta, joka lisättiin kappaleeseen yhden luterilaisen edustajan aloitteesta. Viittausta käytettiin tukemaan tulkintaa, että "synnistä huolimatta kristitty ei ole enää

erossa Jumalasta, koska hän on 'syntynyt uudestaan kasteen ja Pyhän Hengen voimasta' eikä hänen syntinsä enää 'tuomitse' häntä eikä aiheuta hänelle ikuista kuolemaa (vrt. CA II,2)". Muotoilu oli tulkittavissa niin, että vanhurskauttaminen muuttaisi ihmisessä asuvan synnin luonnetta niin, että vanhurskautetussa oleva paha himo ei olisi enää todellisessa mielessä vaan ainoastaan "kvalifioidussa mielessä" syntiä.

Oli kuitenkin ilmeistä, että viittauksella Augsburgin tunnustukseen ei ollut tässä yhteydessä todistusvoimaa. Ensiksi Augsburgin tunnustuksen toinen artikla käsittelee nimenomaan perisyntiä, ei niinkään vanhurskautettuun jäävää pahaa himoa. Toiseksi ehdotukseen sisällytetty muotoilu, jonka mukaan kristityn synti "ei enää 'tuomitse' häntä eikä aiheuta hänelle ikuista kuolemaa", perustui epätarkkaan tulkintaan CA II:n syntikäsityksestä.

Tämä tulkinta lähti liikkeelle ikään kuin nurerinperin artiklan loppuosasta "niille, jotka eivät synny uudestaan" (*his qui non renascuntur*). Kun kerran oli kysymys vanhurskautetun, siis uudestisyntyneen syntisyydestä, lause katsottiin voitavan lukea positiivisessa mielessä "niille, jotka syntyvät uudestaan" (*his qui renascuntur*). Matemaattistyyppisen päättelyn perusteella näytettiin sitten ajateltavan, että etumerkin vaihtuminen yhtälön toisella puolella muuttaa etumerkin myös toisella puolella. Tällä perusteella CA II:a sovellettiin vanhurskautetussa asuvaan pahaan himoon päätellen, että se "ei ole todella syntiä, joka tuomitsee ja tuo jo nyt mukanaan iankaikkisen kuoleman niille, jotka kasteen ja Pyhän Hengen voimasta syntyvät uudestaan" (*non vere sit peccatum, damnans et afferens nunc quoque aeternam mortem his, qui [...] renascuntur...*). Vaikka täysistuntoon tuodussa luonnoksessa ei siteerausvir-

hettä (*non*) ollutkaan näkyvissä, ongelmallisen tulkinnan pääsisältö oli jäänyt tekstiin.

Kun työryhmän luonnoksesta keskusteltiin täysistunnossa, luterilainen luonnostelija ei pitänyt tarkoituksenmukaisena luterilaisen syntikäsityksen kärjistämistä. Klassisen *totus peccator* -ilmauksen sijasta hän olisi pitänyt saksalaisen ehdotuksen ilmaukseen, että "katsoessaan itseensä ihminen tuntee pysyvänsä syntisenä" (*Im Blick auf sich selbst erkennt er, daß er Sünder bleibt*). (Sama ilmaus oli sisällytetty *Yhteisen julistuksen* vuoden 1995 luonnokseen, mutta se oli poistettu Würzburg I:ssä.) Piispa Huovinen pyysi kohdan uuteen valmisteluun, ja hänelle annettiin mahdollisuus laatia suomalaisen ehdotuksen perusteella uusi pohjateksti.

Toisessa vaiheessa (Dieter – Huovinen – Meyer – Wendebourg) luterilainen syntikäsitys esitettiin käsitteillä "kokonaan vanhurskas – kokonaan syntinen". Yhtäältä todettiin, että ihminen on "kokonaan vanhurskas, koska Jumala sanan ja sakramenttien kautta antaa hänelle hänen syntinsä anteeksi ja julistaa hänelle Kristuksen vanhurskauden". Tästäkin yhteydestä luterilainen vanhurskauttamiskäsitys pyrittiin ilmaisemaan tasapainoisesti sekä vanhurskaaksi lukemisen että vanhurskaaksi tekemisen mielessä: vanhurskauttaminen "tulee uskossa hänen osakseen" (*im Glauben zu eigen wird*) ja Kristuksessa tekee hänet Jumalan edessä vanhurskaaksi" (*vor Gott zum Gerechten macht*).

Toisaalta korostettiin, että ihminen "pysyy kokonaan syntisenä". Ihmisen tietoisuus omasta syntisyydestään kytkettiin lakiin: "Mutta katsoessaan itseensä hän tuntee lain kautta, että hän pysyy täysin syntisenä, että synti vielä asuu hänessä..." (*Im Blick auf sich selbst aber er-*

kennt er durch das Gesetz, daß er zugleich ganz Sünder bleibt...). Kristityn jumalanvastaisuudesta todettiin, että se "on sellaisenaan todellinen synti" (*als solche wahre Sünde*). Ilmaus sisälsi sen luterilaisen käsityksen, että ihmisessä pysyvä paha himo on olemukseltaan todellista syntiä riippumatta siitä, toteutuuko se havaittavissa synnillisissä teoissa.

Käsitys kristityssä olevan himon syntiluonteesta on ilmaistu tiiviisti esimerkiksi Augsburgin tunnustuksen puolustuksessa: "... me emme puhuessamme pahasta himosta tarkoita sillä ainoastaan tekoja eli himon hedelmiä, vaan luonnon jatkuvaa taipumusta pahaan" (Apol. II,3). Kirkkomme korosti sitä jo lausunnossaan vuoden 1995 luonnokseen: "...syntikäsitys jää liian pinnalliseksi. Tekstiä voi tulkita sillä tavalla, että vanhurskautettuun vielä jäävä syntisyys ei olisikaan sanan täydessä merkityksessä syntiä. Luterilaisen käsityksen mukaan 'hallittu synti' (*peccatum regnum*; ks. Luther, Antilatomus) on kuitenkin sanan täydessä merkityksessä syntiä, mutta se ei ole sen tähden 'kadottavaa', että läsnäolevan Kristuksen tähden Jumala ei 'näe' tätä syntiä eikä 'lue' sitä ihmisen tuomioksi." (KUN 30.1.1996)

Kokonaisvaltaisen syntisyyden rinnalla pidettiin ajatus "hallitusta synnistä", jota itse asiassa vahvistettiin entistä selvemmällä Kristus-näkökulmalla: "Kuitenkin synnin voima on Kristuksen ansion perusteella murrettu. Se ei ole enää kristittyä 'hallitsevaa' syntiä, koska sitä 'hallitsee' Kristus, johon vanhurskautettu on uskossa liitetty". Näin korostettiin, että Kristuksen ansion perusteella julistettu syntien anteeksiantamus ja Kristuksen läsnäolo uskossa muodostavat yhdessä tukipisteen, joka kantaa "kokonaan vanhurskas – kokonaan syn-

تين” -ajatukseen näennäisesti sisältyvän sisäisen jännityksen.

Kun vanhurskauden ja syntisyyden kaksinkertainen totaaliaspekti oli näin saatua ilmaistua entistä vahvemmin, sille rinnakkainen partiaaliaspekti oli nyt luontevaa lausua myönteisessä mielessä: ”Siten kristitty voi, niin kauan kuin hän elää maan päällä, ainakin osittain elää vanhurskaudessa.” (Vrt. Würzburg I: ”...kun uskova, niin kauan kuin hän on maan päällä, ei elä ja toimi sellaisessa jakamattomassa ja koko persoonan valtaavassa rakkaudessa, hän on syntinen...”.) Luterilaisen esityksen tueksi kappaleeseen 29 lisättiin viittaus Augsburgin tunnustuksen puolustukseen (Apol. II, 38–45).

Uudesta ehdotuksesta keskusteltiin täysistunnossa pitkään. Oli ilmeistä, että luterilaisen ja katolisen syntikäsityksen välinen ero oli tullut esiin entistä selvemmin. Siksi haluttiin entistä selvemmin myös todeta, että tämän eron ei katsottu heikentävän saavutettua konsensusta. Kappale palautettiin vielä kerran työstettäväksi luterilaisille luonnostelijoille.

Luterilainen ryhmä (Dieter – Huovinen – Root – Wendebourg) esitti kappaleen 29 loppuun lisäyksen. Lisäyksen tarkoituksena oli korostaa yksimielisyyttä, joka käsityseroista huolimatta vallitsee tärkeistä perustotuudesta: ”Kun siis luterilaiset sanovat, että vanhurskautettu on myös syntinen ja hänen jumalanvastaisuutensa on todellisesti syntiä, he eivät kiellä, että hän synnistä huolimatta ei Kristuksessa ole erossa Jumalasta eivätkä sitä, että hänen syntinsä on hallittua syntiä. Viime mainitussa he ovat roomalaiskatolisen osapuolen kanssa yhtä mieltä huolimatta eroista, joita on vanhurskautetun ihmisen syntisyyden ymmärtämisessä.”

Tässä lisäyksessä todettiin laajemmin ja täsmällisemmin se konsensus, joka Würzburg I:ssä oli pyritty viime tingassa ilmaisemaan ylimääräisellä pikkukappaleella 31 (”Molemmat puolin ollaan yksimielisiä, että kasteessa uudestisyntyneet ei ole enää erossa Jumalasta.”). Tämä lisäys oli heti herättänyt arvostelua ja sen poistamisesta oli sovittu jo varhaisessa vaiheessa. Würzburg I:n kappaleen 31 poistaminen muutti asiakirjan loppukappaleiden numerointia yhtä pienemmäksi (32 > 31, 33 > 32 jne.).

Alaluvun 4.4 uusi versio tuli täysistunnokäsittelyyn vielä kokouksen loppusuoralla, lauantai-iltapäivällä 18.1. Keskustelua haluttiin jatkaa, ja seurasi perusteellinen ajatustenvaihto syntiopista. Yleisenä pyrkimyksenä oli ymmärtää toisen osapuolen perinteistä käsitystä ja auttaa toista osapuolta ymmärtämään vastaavia omia ilmauksia.

Keskustelun tuloksena katolinen osapuoli muokkasi vielä omaa kappaleitaan 30. Sitä täydennettiin katoliseen syntikäsitykseen olennaisesti kuuluvalla ajatuksella, että ”inhimillisten syntien syntyyn kuuluu persoonallinen elementti” (suostumus). Tällä pyrittiin selittämään ajatusta synnistä, joka ”ei varsinaisessa mielessä ole synti”: jos ”persoonallinen elementti” puuttuu, jos siis ihminen ei suostu pahan himonsa vaikutukseen, katolilaiset ”eivät pidä tätä jumalanvastaista taipumusta syntinä varsinaisessa mielessä.” Itse asiassa katoliselta osapuolelta tuli ohimennen ehdotus, jossa Trenton ilmaus ”varsinaisessa mielessä” oli korvattu neutraalilla ”tässä mielessä”. Se ei kuitenkaan päätynyt lopulliseen tekstiin.

Jälkikäteen arvioiden syntiopillinen alaluku 4.4 näyttää yhtäältä täsmentyneen: kummankin osapuolen tyypilliset käsitykset on ilmaistu perinteisellä käsit-

teistöllä eikä eroja ole pyritty häivyttämään. Katolinen osapuoli pitäytyy edelleen Trenton puhutapaan (”ei varsinaisessa mielessä synti”), luterilaiset lausuvat selvästi julki omaan syntikäsitykseensä liittyvän kaksinkertaisen kokonaisvaltaisuuden (”kokonaan vanhurskas – kokonaan syntinen”). Toisaalta teksti näyttää myös selkiytyneen: kun erimielisyydet on ilmaistu selvästi, tulee kirkkaammin esiin myös yksimielisyys tärkeistä perustotuudesta.

4.5 Laki ja evankeliumi

Lain ja evankeliumin erottelua käsittelevässä alaluvussa 4.5 muokattiin Saksan kansalliskomitean ehdotuksesta luterilaista kappaletta 32. Saksalaisten perustelujen mukaan useissa (vuoden 1995 luonnokseen annetuissa) luterilaisissa palautteissa oli toivottu lain ja evankeliumin erottelua selvemmäksi. Tämä näkökohta tuli asiakirjaan nyt korostetummin. Tekstiin ei kuitenkaan hyväksytty saksalaisten ehdottamaa ajatusta, että lailla olisi ”poliittinen käyttö”, jolloin sen tehtävä olisi ”hillitä pahaa ja mahdollistaa ihmisten yhteiselämä” (*das Böse einzudämmen und das Zusammenleben der Menschen zu ermöglichen*).

4.6 Pelastusvarmuus

Alaluvussa 4.6 Pelastusvarmuus Saksan luterilaiset kirkot olisivat halunneet muuttaa katoliseen kappaleeseen 37 sisältyvää luterilaisen pelastuskäsityksen kuvausta. Saksalaisen ehdotuksen mukaan uskon ei olisikaan sanottu perustuvan ”Kristuksen lupauksen objektiiviselle todellisuudelle” (*auf die objektive Wirklichkeit der Verheißung Christi*) vaan ”Kristuksen annettulle lupaukselle” (*auf die gegebene Zusage Christi*).

Katolinen osapuoli puolestaan täydensi omaa osuuttaan. Nyt katolisessa kappaleessa 36 todetaan: ”Jokainen joutuu kantamaan huolta pelastuksestaan, kun hän katsoo omiin heikkouksiinsa ja puutteisiinsa.” Loppulauseessa sen sijaan ei enää todeta Würzburg I:n tavoin pelkistetyksi, että ”usko on pelastusvarmuutta”. Myös luterilaiseen pelastusvarmuuskäsitykseen sisältyy samansuuntainen jännite, joka on ilmaistu kappaleessa 35 vastakkainasettelulla ”luottaessaan Jumalan lupaukseen varma – itseään katsoessaan ei koskaan varma”.

Tämä jännite ei kuitenkaan heikennä yksimielisyyttä pelastusvarmuuden perustasta. Lopputoteamuksessa katolinen osapuoli toteaa: ”Keskellä tietoisuutta omasta luopumuksesta uskova saa olla varma siitä, että Jumala tahtoo hänen pelastustaan.” Toteamus vahvistaa konsensuskappaleessa 34 lausutun yksimielisyyden Jumalan pelastusteen luotettavuudesta: ”Huolimatta omasta heikkoudestaan ja uskaan ahdistavista moninaisista uhkista he voivat rakentaa luottamuksensa Kristuksen kuoleman ja ylösnousemuksen voiman varaan ja Jumalan armon lupaukseen, joka vaikuttaa sanassa ja sakramenteissa, ja siten olla varmat tästä armosta.”

4.7 Vanhurskautetun hyvät teot

Luterilaiselle vanhurskauttamisopille tyypillinen paradoksaalinen ajattelutapa tulee esiin myös alaluvun 4.7 pienessä muutoksessa. Kappaleessa 39 luterilaiset toteavat nyt ymmärtävänsä ”iankaikisen elämän ansaitsemattomana” palkkana” (*als unverdienten Lohn*).

5. Saavutetun yksimielisyyden merkitys ja laajuus

Luvussa 5 Saavutetun yksimielisyyden merkitys ja laajuus tehtiin kaksi pientä mutta asiakirjan tulkinnan kannalta merkittävää muutosta. Kappaleessa 40 katolinen osapuoli halusi sisällyttää "jäljellä jääviä eroja" käsittäviin kappaleihin nyt myös kappaleen 18 Würzburg I:ssä mainittujen kappaleiden 19–39 lisäksi. Näin haluttiin ilmeisesti alleviivata sitä jo kappaleessa 18 selvästi todettua tosiasiaa, että osapuolet ilmaisevat vanhurskauttamisopin kokonaismerkityksen eri tavoin.

Kappaleessa 41 kiinnitettiin huomiota Würzburg I:en sisältyneeseen epätasalliseen ilmaisutapaan. Würzburg I:ssä konsensuksen sanottiin osoittavan, että "aikanaan relevantit Trenton kirkolliskokouksen tuomiot eivät osu tämän päivän luterilaisten kirkkojen oppiin. Vastaavasti aikanaan relevantit luterilaisten tunnustuskirjojen hylkäyslauseet eivät ole sovellettavissa tämän päivän roomalauskatolisen kirkon oppiin." Juuri tämä puhe "tämän päivän luterilaisten kirkkojen" opista ja "tämän päivän roomalauskatolisen kirkon" opista oli ilmeisen epämääräistä.

Asiakirjan merkitys ilmaistiin nyt saksalaisen ehdotuksen mukaisesti rajatun. Kappaleessa 41 Würzburg II:n sanotaan osoittavan, että "Trenton kirkolliskokouksen tuomiot eivät osu luterilaisten kirkkojen tässä julistuksessa esitettyyn oppiin. Vastaavasti luterilaisten tunnustuskirjojen hylkäyslauseet eivät osu roomalauskatolisen kirkon tässä julistuksessa esitettyyn oppiin." Yksimielisyyden merkitystä sovelletaan siis vain niihin konkreettisiin, yksiselitteisiin oppilauseisiin, jotka sisältyvät tähän asiakirjaan.

Kappaleeseen 42 sisältyy ajatus, että oppituomioilla on edelleen "terveellisen varoituksen merkitys, joka on otettava huomioon opissa ja elämässä". Sen lisäksi vuoden 1995 luonnoksessa oli sanottu, että "ne osuvat kohteeseensa edelleen siellä, missä ei pitäydytä perustuuksia koskevaan yksimielisyyteen". Katolinen osapuoli ehdotti tätä Würzburg I:ssä jo kertaalleen poistettua ajatusta takaisin asiakirjaan. Sitä pidettiin kuitenkin sellaisena "pastoraalisesti vähemmän hyödyllisenä uhkauksena", että katolista ehdotusta ei hyväksytty.

Kappaleessa 43 täsmennettiin niitä kysymyksiä, jotka edelleen "kaipaavat lisää selvitystä": "ne koskevat mm. Jumalan sanan ja kirkon opin välistä suhdetta samoin kuin oppia kirkosta, kirkollisesta vallankäytöstä, kirkon yhteydestä, virasta ja sakramenteista kuten myös vanhurskauttamisen ja sosiaalietiikan suhteesta". Tämän suuntaisia muutosehdotuksia oli tullut itse asiassa sekä Saksan että Rooman suunnalta. Viittaus vanhurskauttamisopin sosiaaleettiseen sovellettavuuteen sisältyi brasilialaiseen kannanottoon. Kappaleen loppuun tehty lisäys korostaa vanhurskauttamisopin laajaa velvoittavuutta: sen tulee "kantaa hedelmää" paitsi "kirkollisessa elämässä" myös "kirkollisessa opissa".

Loppukappaleeseen 44 sisältyvä viittaus "näkyvään yhteyteen" luterilais-roomalauskatolisen dialogin päämäärinä torjuttiin jyrkästi saksalaisissa muutosehdotuksissa. Saksan kirkot katsoivat sen edustavan yhtä, tiettyä yhteyttä, jota kirkot eivät olisi hyväksyneet. Tilalle ne ehdottivat muotoilua "Rukoilemme Pyhää Henkeä johdattamaan meidät siihen kirkkoyhteyteen, joka vastaa Kristuksessa jo annettua, uskottua yhteyttä (*uns zu jener Kirchengemeinschaft zu führen, die der in*

Christus schon gegebenen, geglaubten Einheit entspricht)".

Työryhmä torjui saksalaisen ehdotuksen, koska sen katsottiin puolestaan edustavan yksipuolisesti Leuenbergin konkordian ekumeenista metodia, jota esim. roomalauskatolinen kirkko ja pohjoismaiden luterilaiset kirkot eivät ole hyväksyneet. Asiakirjan loppua kuitenkin muokattiin niin, että se sai raamatullisen, hengellisen sisällön: "Rukoilemme Pyhää Henkeä johtamaan meitä eteenpäin kohti näkyvää yhteyttä, joka on Kristuksen tahto."

Työskentelyn loppusuoralla työryhmä kävi vielä läpi nekin roomalauskatoliset ja saksalaiset muutosehdotukset, joita ei oltu muissa yhteyksissä vielä käsitelty. Niistä aiheutui joitakin lähinnä kielellisiä muutoksia eri puolille asiakirjaa.

Työryhmä päätti työskentelynsä lauantai-iltana 18.1.1997 klo 20.50. Aikaisemmin illalla olivat joutuneet poistumaan jo professorit Ullrich, Wendebourg ja Meyer.

Hankkeen jatko

Työryhmä hyväksyi yksimielisesti tuotamansa muutetun tekstimuodon, josta alettiin käyttää työnimiä *Gemeinsame Erklärung 1997* ja *Würzburg II*. Yhteisesti todettiin, että teksti oli vielä avoin vähäisille teknisluontoisille korjauksille. Siksi *Würzburg II* jäi toistaiseksi "tarkistamattomaksi versioksi (*unüberarbeitete Version*)".

Luterilaisella puolella teksti menee ensi vaiheessa Genevessä 1.–2.2.1997 kokoontuvan LML:n eksekutiivikomitean käsittelyyn. Maailmanliiton neuvoston syyskuussa 1996 tekemän päätöksen mukaan hanke pyritään saamaan

eteenpäin niin, että jäsenkirkot voisivat tehdä lopulliset päätöksensä asiakirjan hyväksymisestä (tai hylkäämisestä) 1.6.1998 mennessä. Sitä ennen *Yhteistä julistusta* on tarkoitus pitää esillä Hongkongin yleiskokouksessa heinäkuussa 1997. Syksyllä 1998 kokoontuvan LML:n neuvoston tehtäväksi tulisi siten arvioida jäsenkirkkojen kannanottojen perusteella, onko asiassa syntynyt "positiivista luterilaista konsensusta".

Katolisissa kirkossa asiakirja palaa Uskonopin kongregaation käsittelyyn. Katolisen käsittelyn aikataulu ja lopullisen päätöksenteon muoto ovat vielä auki. Paavi on useassa yhteydessä esittänyt julkisesti hankkeesta myönteisiä arvioita. Lisäksi Uskonopin kongregaation nopea toiminta sen ottaessa kantaa Würzburg I:en oli työryhmän katolisten jäsenten mielestä merkki siitä, että "Sant'Uffizio ei ainakaan halua blokeerata tätä hanketta".

Työryhmän hankkiutuessa kotimatalle yhteisen työn tuloksesta keskusteltiin uudesta näkökulmasta. Ensimmäisesti pyrittiin arvioimaan, mikä merkitys asiakirjassa esitetyn yksimielisyyden kannalta on niillä eriävillä näkemyksillä, joita nyt on lausuttu julki entistä selvemmin. Yksimielisyys tuntui vallitsevan ainakin siitä arviosta, että nimenomaan syntiopin perusteita on tutkittava lisää, jotta voitaisiin lausua lopullinen arvio *Yhteisen julistuksen* konsensuksen laadusta.

Työryhmässä tunnuttiin ajateltavan vaatimattomasti mutta realistisesti, että syntioppia ei olisi voinut asiakirjaan nykyisillä edellytyksillä paremmin kirjoittaa. Koska asiakirjassa nyt esitetty konsensus on kuitenkin jännitteinen, sen arvioimiseksi tarvitaan vielä perusteellista tutkimusta. Lisäselvityksissä on erityistä huomiota kiinnitettävä yhtäl-

tä eroihin itse syntikäsitteessä, toisaalta syntiopin taustalla oleviin erilaisiin ihmiskäsityksiin. Hyvästeltäessä monsignore Raem heitti ilmaan haasteen: eikö Suomen kirkko voisi ottaa tehtäväkseen teologianhistoriallista taustaselvitystä konkupissenssikäsitteestä.

Jälkikirjoitus

Tämän kokousraportin kirjoittamisen jälkeen tuli Genevestä tieto, että Luterilaisen maailmanliiton ja Ykseysneuvoston johtavat virkamiehet ovat vahvistaneet tammikuussa tuotetun Würzburg II tekstin Yhteisen julistuksen "lopulliseksi ehdotukseksi" (Final Proposal). Teksti tulee lähiaikoina suomeksi erillisenä julkaisuna.

Hiljaisella viikolla saatiin myös suruviesti. Luterilais-katolista ekumeniaa vuodesta 1990 palvellut monsignore Heinz-Albert Raem kuoli lauantaina 22. maaliskuuta 1997 46 vuoden ikäisenä kamppailtuaan kaksi vuotta raskasta sairautta vastaan. Kölnin katolisen arkkihiippakunnan papistoon kuulunut monsignore Raem siunattiin haudan lepoon Düsseldorfissa kiirastorstain aamuna 27.3.1997. *Requiescat in pace.*

Dokumentaatio (taltioitu KUO:n arkistoon)

Eero Huovinen, How to Proceed from Würzburg? Geneva, 28 June, 1996.

Eugene Brand: Report, Ad hoc Advisory Group, Lutheran World Federation, Joint Declaration on the Doctrine of Justification, Geneva, 28–29 June, 1996.

Horst Hirschler: Korrekturvorschläge zum 2. Entwurf [Würzburg I] der Gemeinsamen Erklärung, Hannover 2.7.1997.

Tagung des LWB-Rates, 24. Sept. – 1. Okt. 1996, Genf, Auszug aus dem Protokoll: 18.3 Gemeinsame Erklärung zur Rechtfertigungslehre.

Lothar Ullrich, Tragfähigkeit und Tragweite des Erreichten Konsenses in der Rechtfertigungslehre, Hamburg 23.11.1996.

Lutheran World Federation, 6 January, 1997: Letter to the Joint Drafting Group – Finnischer Vorschlag für Würzburg II (saatekirje J. Forsberg, 10 Dec, 1996) – Seminario Teológico Luterano-Católico, Porto Alegre 14–15/11/1996

Deutsches Nationalkomitee des Lutherischen Weltbundes, 8. Januar 1997: Ergebnis der Konsultation vom 19.12.1996 zur Gemeinsamen Erklärung zur Rechtfertigungslehre

Pontificium consilium ad christianorum unitatem fovendam, 10. Januar 1997: Katholische Modi für Würzburg II, Rom, 7. Januari 1997

Church of Norway, 13 January, 1997: Some comments on "Joint Declaration on the Doctrine of Justification"

Gemeinsame Erklärung zur Rechtfertigungslehre, Würzburg II, 18.1.1997 (unüberarbeitete Version)

Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista, Würzburg II, 18.1.1997 (tarkistamaton versio, alustava suomennos)

Luterilais-roomalaiskatolisen ykseyskomission IV vaiheen työ on alkanut

Luterilais-roomalaiskatoliset oppikeskustelut ovat saaneet alkunsa Vatikaanin toisen konsiilin aikaisista yhteyksistä ja ovat jatkuneet jo yli kolmekymmentä vuotta. Aikaisempina aiheina on ollut mm. virka, ehtoollinen, Augsburgin uskontunnustus ja ykseyskysymykset sekä kirkon ja vanhurskauttamisen suhde. Kirkon ja vanhurskauttamisen suhdetta käsittelevä kolmannen vaiheen vuonna 1994 ilmestynyt päätössiakirja "Kirkko ja vanhurskauttaminen" on parhailaan maailmanlaajuisesti luterilaisissa kirkkoissa käsiteltävänä.

Näihin oppikeskusteluihin liittyen KUO:n teologisten asiain sihteeri Juhani Forsberg esitti seuraavia kysymyksiä luterilais-roomalaiskatolisen ykseyskomission suomalaiselle jäsenelle teol. tri Pirjo Työrinölle:

1. Mikä on ykseyskomission IV vaiheen kokoonpano? Miten se poikkeaa edellisestä vaiheesta? Onko niiden välillä lainkaan henkilöjatkumoa?

Luterilaisen valtuuskunnan puheenjohtajana on piispa Béla Harmati Unkarista ja luterilaisina komission jäseninä ovat professori Kristen Kvam USA:sta, pastori Samson Mushemba Tansaniasta, prof. Ricardo Pietrantonio Argentinasta, prof. Turid Karlsen Seim Norjasta,

prof. *Yoshikazu Tokuzen* Japanista, teol. tri *Pirjo Työrinoja* Suomesta ja prof. *Günther Wenz* Saksasta. Lisäksi LML:n tutkimusinstituutista neuvonantajana on mukana prof. *Theo Dieter* ja LML:n apulaispääsihteeri *Eugene L. Brand* Genevestä.

Katolisen valtuuskunnan puheenjohtajana toimii prof. *Walter Kasper* ja jäseninä prof. *Robert B. Eno*, SS USA:sta, teol. tri *Polykarp Chuma Ibebiike* Nigeriasta, piispa *Alfons Nossol* Puolasta, prof. *Margaret O'Gara* Kanadasta, prof. *E. Schockenhoff* Saksasta, piispa *Gerhard Schwenzer* Norjasta ja prof. *Lothar Ulrich* Saksasta sekä monsignoret *John A. Radano* ja *Heinz-Albert Raem* Vatikaanista.

Katolisen delegaation joukossa on mukana useita henkilöitä, jotka ovat olleet aikaisemmissa vaiheissa mukana (mm. *Walter Kasper*, *Alfons Nossol*, *Lothar Ulrich* ja *Heinz-Albert Raem*). *Robert B. Eno* on ollut mukana USA:n dialogissa. Lisäksi mukana on neuvonantaja *Angelo Maffei*, joka on tutkinut toisen vaiheen keskustelujen virkakäsitystä.

Luterilainen delegaatio on muuttunut enemmän. Nyt eläkkeelle jäävä *Eugene Brand* edusti luterilaista henkilöjatkumoa. Hänen jäätyään pois komissiossa ei ole ainuttakaan aikaisemmissa vaiheissa mukana ollut. Mielestäni tämä seikka tekee delegaatiot hieman tasapainottomiksi. Suomen kannalta on huomattavaa, että nykyinen komissio on ensimmäinen yli kolmekymmenvuotisen historian aikana, jolloin mukana suomalainen jäsen. Itse olen tehnyt väitöskirjani kyseisen keskustelutarjan ensimmäisestä ja toisesta vaiheesta otsikolla "Ad veram unitatem. Luterilainen identiteetti Luterilaisen maailmanliiton ja roomalais-katolisen kirkon välisissä keskusteluissa 1967-1984". Luterilaisista

Wenz on ollut saksalaisessa oppituumio-keskustelussa aktiivisesti mukana ja *Theo Dieter* Strasbourgin tutkimusinstituutista on ollut mukana mm. kokoamassa ja analysoimassa luterilaisten kirkkojen vastaukset Yhteiseen julistukseen vanhurskauttamisesta.

2. Kuinka usein komissio kokoontuu?

Maamme luterilainen kirkko sai kunnian olla isännöimässä komissiotyöskentelyn alkua. Luterilaisen maailmanliiton ja Vatikaanin kristittyjen ykseyden edistämisen neuvoston yhteisten oppi-keskustelujen neljäs vaihe alkoi Suomessa, Lärkkullassa 11.-15.9.1995.

Toinen kokous pidettiin viime syksynä Rottenburgissa, Saksassa 1.-7.9.1996. Kokousta isännöi katolinen kirkko puheenjohtaja, Rottenburg-Stuttgartin piispa *Walter Kasperin* johdolla.

Komission kolmas kokous pidetään ensi vuonna komission luterilaisen puheenjohtajan, piispa *Belá Harmatin* kutsusta Unkarissa 28.8.-3.9.1997. Neljäs kokous pidettäneen piispa *Nossolin* kutsusta 1998 Puolassa.

Komission pitää yhden istunnon vuodessa. Työskentely on vasta aluillaan, joten tarkkaa päättymisvuotta ei vielä voi ennustaa. Komission kokousten välillä valmistellaan kahdessa eri alaryhmässä pääteemoja. Hyvissä ajoin ennen kokousta jäsenet saavat tutkimusta varten komission istuntoon tarkoitetun materiaalin, jolloin sitä voidaan yhdessä muokata eteenpäin.

3. Mitkä ovat komission työskentelymenetelmät?

Komission ensimmäisessä istunnossa kukin komission jäsen esitti maaraportin oman maansa ekumeenisesta tilanteesta. Suomen esityksen kohdalla suurta kiinnostusta herätti pohjoismainen paikallinen hanke keskustella katolilaisten kanssa mm. virasta.

Ensimmäisessä istunnossa Lärkkullassa tarkasteltiin myös aiempia luterilais-roomalaiskatolisia dialogeja. Kattavan esityksen aikaisempien vaiheiden sisällöstä piti LML:n apulaispääsihteeri *Eugene Brand*. *Heinz-Albert Raem* puolestaan arvioi Yhteinen julistus vanhurskauttamisesta -asiakirjan syntyä ja merkitystä. Tämän aikaisemman dialogianalyysin lisäksi kuultiin seuraavat esitelmat: *Robert S. Eno*: "Katolilainen tarkastelee luterilais-roomalaiskatolisen dialogin nykytilaa" ja *Theo Dieter*: "Näkökohtia joihinkin luterilais-katolisen dialogin saavutuksiin erityisesti ehtoollis- ja virkakysymyksessä".

Näiden selvittelyjen pohjalta päätettiin, että IV komission, joka kantaa Ykseyskomission nimeä, pääteema tulee olemaan apostolisuus. Lisäksi päätettiin, että toiseen kokoontumiseen laaditaan selvitys ehtoollisesta ja eettisistä kysymyksistä. Jälkimmäisen työnimeksi annettiin: "Kirkon ykseys uskossa ja toisissa - kirkkojen yhteiskunnallinen tehtävä hajanaisessa ajassamme."

Komissio tulee laatimaan työnsä kuluessa pääteemasta työskentelyasiakirjan, joka valmistuu komission pääistuntojen työskentelyjen toimitessa päättävänä yksikkönä. Tuleva asiakirja pyritään hyväksymään kaikkien komission jäsenten taholta. Alatyöskentely yksittäisteemoista integroidaan tähän kokonaisuuteen. Työskentelyasiakirjan lisäksi laaditaan

ilmeisesti lyhyempi yhteinen asiakirja ehtoolliskysymyksestä. Tuleeko ehtoollisdokumentista yhteisen julistuksen luonteinen, jolloin se lähetettäisiin kirkkojen hyväksyttäväksi vai ainoastaan komission kannanotto yhdistävään teemaan, ratkeaa lähivuosien kuluessa. Jokaisesta istunnosta laaditaan raportti sekä keskustelupöytäkirja, jotka tarjoavat tuleville tutkijoille erinomaisen syventävää tietoa keskustelujen kuluista.

4. Onko komissiolla joku määriteltävissä oleva käsitys kirkon ykseydestä työskentelynsä pohjana?

Piispa *Harmati* kiteytti avausistunnossa komission tavoitteen sanoen, että luterilaisten ja katolilaisten on löydettävä tie lähemmäksi toisiaan. Oikeastaan koko työskentelyvuosikymmenien yhteisenä tavoitteena on ollut näkyvän ykseyden toteuttaminen. Tämä kirjattiin erittäin selvästi esimerkiksi kolmannen vaiheen päätössiakirjan "Kirkko ja vanhurskauttaminen" johdantoon.

Koko neljännen vaiheen pääaiheena on ykseys. Tarkoituksena on sekä kartoittaa kysymykset, jotka ovat yhä erottavia että syventää olemassaolevaa yhteyttä.

Työskentely aloitettiin nk. konsensusprojektilla. Sen tarkoituksena on analysoida aikaisemmat erityisesti virkaa, ehtoollista ja kirkkoa käsittelevät työskentelyasiakirjat sekä kirjata esiin jo saavutettu yksimielisyys ja jäljelle jääneet erottavat kysymykset. Tärkeän osan asiakirjojen arvioinnissa muodostavat niihin annetut kannanotot ja kirkkojen lausunnot. Valitettavasti on todettava, että luterilaiset kirkot ovat hyvin hitaasti ottaneet kantaa viimeisimpää asiakir-

jaan, eli "Kirkko ja vanhurskauttaminen"-dokumenttiin. Se on selvästi jäänyt julistustyöskentelyn jalkoihin. Koko komission aihepiiriin liittyy mainittu viimeaikainen ja hyvin ajankohtainen keskustelukokonaisuus reformaatioajan oppituumioiden poistamisesta vuoteen 1997 mennessä.

Konsensusprojektin lisäksi työskentelyyn on kaavailtu eettisten kysymysten mukaanottoa. Toinen kokous Rottenburgissa jätti kuitenkin eettisten kysymysten kokonaisuuden tässä vaiheessa "pöydälle". Näyttää siltä, ettei niistä laadita omaa kokonaisuutta, vaan ne integroidaan pääteeman sekä ehtoollisen ulottuvuuksien kokonaisuuteen mukaan.

Vaikeina ja vielä yhteisiä keskusteluja odottavina aiheina ovat kysymykset paaviudesta, piispuudesta ja mariologiasta. Ainakin kahta ensiksi mainittua on jo sivuttu. Komissiossa kiinnitettiin monien taholta huomiota siihen, että myös itse paavi on ensyklikassaan "Ut omnes unum sint" ehdottanut paaviuden ekumeenista käsittelyä.

5. III vaiheen päätösluonnoskirja oli nimeltään "Kirkko ja vanhurskauttaminen". Liittykö IV vaiheen työskentely suoraan tähän asiakirjaan? Onko työskentelyllä liittymäkohtia aikaisempien vaiheiden aiheisiin ja tuloksiin?

Työskentelyssä seurataan tiiviisti kummankin osapuolen kirkkoissa tapahtuvaa keskustelua koskien Yhteistä julistusta vanhurskauttamisesta sekä siihen liittyvää kehitystä. Voidaan sanoa, että IV vaihe kasvaa oppikeskusteluprosessista,

jonka kaikki edelliset vaiheet ovat luoneet.

Toistaiseksi vanhurskauttamisopin kriteriologinen merkitys ei ole vielä ollut aiheena, tosin sen tarve on tuotu selvästi mm. allekirjoittaneen taholta esiin.

Kun "Kirkko ja vanhurskauttaminen" asiakirjaan on saatu luterilaisten kirkkojen vastauksia laajemmin ne tullaan komissiossa analysoimaan.

Komission toisessa kokouksessa Rottenburgissa analysoitiin katolisen prof. Margaret O'Garan laajan alustuksen pohjalta sekä luterilais-katolisen dialogin hedelmiä että muita dialogeja, joissa toisena osapuolena on joko luterilainen tai katolinen partneri siltä osin kuin näiden keskustelujen teemat liittyvät IV komission aihepiiriin.

6. Mitä teemoja komissio on valinnut käsiteltäväkseen? Mistä teemasta työskentely on alkanut?

Mainittu Margaret O'Gara (Toronto St. Michaels College) oli laatinut toiseen istuntoon Rottenburgiin alustuksen "Apostolisuus ekumeenisessa keskustelussa – yleiskatsaus". Hän oli jakanut esityksensä kolmeen pääkohtaan: I osa: Lut.-rkat. lausumat, jotka ovat relevantteja apostolisuusteemalle (sekä kansainvälisissä että kansallisissa oppikeskusteluissa). II osa: kahdenväliset ja monenkeskiset oppikeskustelut, joilla on merkitystä apostolisuuden kannalta, erityisesti siltä osin kuin ne tuovat sellaisia lähestymistapoja, joita lut.-rkat keskustelu ei ole käsitellyt tai vain vähäisessä määrin kosketellut. III osa: Kolme päämäärää edellisten pohjalta seuraavasti: a) kirkon apostolisuus, b. kaitsennan virka (episcopé) ja sen suhde kirkolliseen

virkaan, episkopaattiuteen ja apostoliseen seuraantoon ja c. kirkon opetuksen pysyminen apostolisen tradition totuudessa.

O'Garan mukaan jo *Maltaan raportti 1972 (MR)* tuo paljon perustavaa käsitelyä kirkon apostolisuus -teemaan. MR toteaa, että "apostolit kuuluvat kirkon perustamisen aikaan ja niitä sanotaan yhdessä profeettojen kanssa kirkon perustukseksi". § 52. Samoin todetaan "Kirkko on apostolinen sikäli kuin se on tällä perustuksella ja pysyy apostolisuudessa uskossa. Kirkon virka, oppi ja järjestysmuodot ovat apostolisia sikäli kuin välittävät ja aktualisoivat apostolisen todistuksen." Ibid. Jatkuvuudesta MR puolestaan toteaa § 54 "Historiallisuus kuuluu kirkon virkojen ja seurakunnan järjestysmuotojen olemukseen niiden perusrakenteen jatkuvuudenkin huomiottaottaen." Ja § 57 apostolisesta suksessiosta MR toteaa: "Apostolista suksessiota koskevan opin perusintentiona on kirkon liittyminen apostoliseen alkuperäänsä sen julistuksen ja rakenteiden ja koko historiallisen muuttumisen keskellä.

Yksityiskohdissaan tämä oppi näyttää nykyisin monimutkaisemmalta kuin aikaisemmin. UT:ssa ja patristisen kauden alkuaikoina oli painopiste suksession sisällön ymmärtämisessä sijoittunut apostoliseen oppiin. Tässä mielessä koko kirkko apostolisena kirkkona (ecclesia apostolica) seuraa apostolista suksessiota. Tämän sisäpuolella voidaan puhua suksessiosta erityisessä merkityksessä, jolloin se käsitellään viran siirtymisen katkeamattomaksi ketjuksi. Varhaiskirkossa se oli ennen kaikkea harhaoppeja torjuttaessa evankeliumin välittämättömän välittymisen ja uskon ykseyden merkki. Tässä merkityksessä katolilaiset pyrkivät nykyisin ymmärtämään viran apostolisen suksessi-

on jälleen syvemmin. Luterilaiset puolestaan voivat hyväksyä erityisen suksession tässä merkityksessä, jos opin suksessio tunnustetaan ensisijaiseksi ja ellei viran siirtymisen katkeamatonta ketjua sinänsä (ipso facto) tarvitse pitää evankeliumin oikean julistuksen jatkuvuuden varmana takuuna."

On merkityksellistä huomata, että MR on ollut – kuten jo kirkko-käsitystä analysoitaessa – tuomassa niitä kysymyksenasetteluja, joihin jatkuvasti joudutaan palaamaan. MR käsittelee myös kirkon julistuksen kriteerikysymystä § 18–. "Ensisijainen kriteeri on, että Pyhä Henki osoittaa Kristus-tapahtuman pelastustapahtumaksi." Samalla MR jatkaa "Tarvitaan sekundaareja kriteereitä, silloin kun on konkreettisesti osoitettava tradition jatkuvuus sen alkuperästä lähtien". – Myös indefektibiliteetti ja infallibiliteetti nähdään MR:ssä tässä kokonaisuudessa. Vaikka ne ovat alunperin negatiivisia ilmauksia, ne voivat palvella kirkon säilymistä totuudessa.

O'Garan mukaan USA-dialogin Ehtoollista ja virkaa käsittelevä dokumentti sijoittaa erityisen viran yleisen pappouden yhteyteen. Samoin ao. dokumentti kuten kansainvälinen työskentelykin tuo esiin korostuksen, että virka on konstitutiivinen ja Jumalan asettama. Virkakysymyksessä on siten selkeä ja laaja yhteinen lähtökohta luterilais-roomalais-katolisessa. Viran muodot ovat kuitenkin vaihtelevia ja luterilaisten korostus, ettei tietty muoto ole takeena. (Alle unter einem Christus, AU ja Ministry in the Church, M), episcopé-tehtäviä on kuitenkin molemmissa kirkkoissa. Kolminainen viran ymmärtäminen tulee myös dokumenteissa esiin. M kirjaa halun luterilaisessa kirkossa episcopén selvennämiseen.

Teitä kohti yhteyttä (Ways to Community) ja *Ykseys edessämme* (Facing Unity) -dokumentit puhuvat askeleittaisesta prosessista kohti ykseyttä. Tässä prosessissa on komission mukaan asetettava välitavoitteita. FU esittää yhteisen prosessin keskinäisten ordinatioiden kautta yhteiseen virkaan siirtymiselle (s. 9).

Luterilais-roomalaiskatolisessa dialogisessa opetusvirka- ja autoriteettikysymys kietoutuvat pitkälti yhteen ja osapuolten onkin O'Garan mukaan esitettävä kysymyksiä kirkon säilymisestä totuudessa. M-dokumentti mainitsee myös Pietarin viran ja mahdollisuuden, että molemmat osapuolet voisivat hyväksyä yhden yhteisen ykseyden viran (s. 8). Tosiasia on kuitenkin, että keskinäistä virkojen tunnustamista ei ole yhteisesti esitetty, vaikka mm. M-dokumentti § 74 sitä painottaakin. Tunnustaminen on sidoksissa toistensa tunnustamiseen kirkkoina. Kansainvälisen luterilaisen dialogin dokumentit tuovat esiin myös seurakunnallisen/kirkollisen perusyksikkö kysymyksen esiin: katolilaisilla perusyksikkö on piispa hiippakuntansa ympäröimänä, luterilaisilla paikallisseurakunta.

Todettiin myös, että III-komission työskentelyasiakirja "*Kirkko ja vanhurskauttaminen*" palaa jälkeen MR-teemoihin. Sen taustalla on nähtävissä USA-dialogin "*Justification by Faith*" (KV) ja saksalainen *Lehverurteilung-kirchentrend?* -prosessi. – Vanhurskauttamisopin erityinen merkitys ja kriteriologinen rooli on työskentelyn keskeisiä tehtäviä jatkossakin sekä vanhurskauttamisopin ekklesiologinen koetteleminen (KV § 185 mukaan niiden välillä ei ole kontradiktoria). Keskeisiä asiakokonaisuuksia ovat O'Garan mukaan: "Kirkko mysteerinä", ja se, mikä on toisaalta kirkkona olemiselle tärkeää ja mikä taas pelastukselle tärkeää. Tässä yhteydes-

sä todettiin, että luterilaisille *LML:n tutkimus* virasta ja piispuudesta on käsitteellisesti kannalta hyödyllinen.

USA-dialogin asiakirja "*Teaching Authority and Infallibility in the Church*" (1978) ja toisaalta myös "*Scripture and Tradition*" (1995) vievät apostolisuus-teemaa O'Garan mukaan kansainvälistä dialogia pidemmälle. Ensimmäinen tuo esiin käsitteen "uskollinen välittäminen" "faithful transmission" ja käsitteet kielen historiallisesta rakenteesta. Kaitsennan viran yhteydessä ao. dokumentti toteaa, että uudelleen formuloinnille tulee antaa rakenne. Jälleen mainitaan mahdollisesti molempien osapuolien hyväksymä ykseyden virka.

Monenkeskiset ja kahdenväliset keskustelut luterilais-roomalaiskatoliselle dialogille ovat yhtäläisiä hyödyllisiä: mm. BEM-asiakirja, erityisesti sen virkaa käsittelevä osio. Apostolisuuskäsityksen kannalta hyödyllinen on myös Santiago de Compostelan (Faith and Order) koinonia-työskentely. Tulevalle työskentelylle hyödyllisiä oppikeskusteluja O'Gara listaa seuraavasti: -angl.-luterilainen Pullachin raportti (s. 17), Meisenin asiakirja, Niagara raportti, USA:n lut-episkopaalien "*Toward Full Communion*", "*Porvoon asiakirja*", jota hän käsittelee monipuolisesti, mm. piispuuden ymmärtäminen merkinä tuli esiin. Sen sijaan historiallisen piispuuden ymmärtäminen apostolisuuden palveluksessa tuotiin pohjoismaalaisin voimin O'Garaan voimakkaammin keskustelussa esiin.

RKK:n (roomalaiskatolisen kirkon) ja Kirkkojen maailmanneuvoston (KMN) asiakirja "*The Church-Local-Universal*" on tärkeä kannanotto, siinä esiintuleva kommuunioeklesiologia samoin. RKK-angl. ARCIC I tuovat erityisesti esiin primaatin ja konsiliaarisuuden.

RKK:n ja ortodoksisen kirkon keskustelut (Mystery of the Church and the Eucharist in the Light of the Mystery of the Holy Trinity) on otettava huomioon, mm. näkemys piispuudesta apostolisuuden takeena. Samoin on otettava huomioon anglikaanien ja RKK:n dialogi, RKK:n ja Reformoidun maailmanliiton ja RKK:n ja Disciples of Christ -yhteisön väliset keskustelut.

Johtopäätöksenä O'Gara esittää, että (i): Apostolisuutta käsittelevän työn tulisi pyrkiä suurempaa täydellisyyteen, so. eri vaikuttavat elementit on nähtävä integraalisemmin. (ii): Apostolisuutta käsittelevässä selvitystyössä toisten dialogien saavutukset tulisi nähdä rikkauteena ja reseptio tulisi saada syvenemään; (iii): Työ olisi keskitettävä solmukohtiin, jotka estävät kokonaisuuden jäsentymisen.

7. Joko on nähtävissä, missä asioissa voidaan päästä eteenpäin ja missä asioissa on jo kohdattu vaikeita ongelmia?

Työskentelyn pääaihe "apostolisuus" on nyt päätetty suhteuttaa erityisesti viran ymmärtämiseen. Kuten on jo mainittu edellä ensimmäisessä kokoontumisessa aloitettu alaryhmätyöskentely eettisistä kysymyksistä ei toistaiseksi jatku erillisinä vaan suhteutettuna kahteen edellä mainittuun teemakokonaisuuteen eli sekä apostolisuuteen että ehtoolliseen. Työskentelyprosessin kulku voi tietysti muuttua ja hioa tehtävän toteuttamista. Tässä vaiheessa sekä apostolisuusteema että ehtoolliskysymyksen käsittely saavat koko komission tuen. Perustana on luottamus, että nimenomaan näissä kysymyksissä on jo olemassa suuri yksimielisyys ja monissa niihin liittyvissä

ongelmakohdissa voidaan löytää syvempää lähenemistä. Pohjoismaiden ja Baltian luterilaisuus on nyt astunut selvästi esille Porvoon yhteisen julistuksen myötä myös luterilais-roomalaiskatolisella keskustelufoorumilla. Porvoon asiakirjan ekumeeninen ratkaisu mm. piispan viran suhteen on ollut hyvin myönteisessä valossa esillä. Jokaisella komission jäsenellä on Porvoon julistus yhtenä taustamateriaalina. Olen vakuuttunut, että sillä tulee olemaan keskeinen merkitys myös jatko-työskentelyssä. Päällimmäisenä koko komission työssä on sitoutuminen työskentelemään ykseyden puolesta vaikeimpiinkin kysymyksiä välttelemättä.

Kirkko ja vanhurskauttaminen

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ulkoasiain neuvoston teologisten asiain neuvottelukunnan lausunto (3.10.-96) yhteisen roomalaiskatolisen / evankelis-luterilaisen komission asiakirjasta "Kirche und Rechtfertigung".

Johdanto

"Kirkko ja vanhurskauttaminen" on viimeisin tulos siitä ekumeenisesta kahdenkeskisestä työskentelystä, jota luterilaiset kirkot Luterilaisen maailmanliiton välityksellä ja roomalaiskatolinen kirkko Ykseyden neuvoston välityksellä ovat noin kolmenkymmenen vuoden aikana harjoittaneet. Tämän työskentelyn tarkoituksena on ollut uskonpuhdistuksen aikana ja sen jälkeen syntyneiden erimielisyyksien voittaminen ja kirkon oppia koskevan yhteisymmärryksen saavuttaminen. Työskentelyfoorumina on ollut "Yhteinen roomalaiskatolisen / evankelis-luterilaisen komissio", jonka kolmannen vaiheen päätöksiä asiakirja "Kirkko ja vanhurskauttaminen" on. Komis-

sion aikaisemman työskentelyn tuloksena on syntynyt useita asiakirjoja, joista kirkkomme on aikanaan antanut lausuntonsa. Nyt käsilläolevan dokumentin todistusvoimainen alkuteksti on saksankielinen: "Kirche und Rechtfertigung. Das Verständnis der Kirche im Licht der Rechtfertigungslehre". Bonifatius Druck * Buch * Verlag, Paderborn. Verlag Otto Lembeck, Frankfurt. 1994. Tämän johdosta myös ulkoasiain neuvoston lausunto annetaan samalla kielellä.

Asiakirjan tausta ja yleinen luonne

Yhteisen komission ensimmäisenä asiakirjana ilmestyi v. 1971 ns. Maltaan raportina tunnettu "Evangeliumi ja kirkko", (joka on toistaiseksi myös ainoa suomeksi julkaistu komission dokumentti). Seuraavaksi ilmestyivät "Das Herrenmahl", 1978, "Wege zur Gemeinschaft", 1980, "Das geistliche Amt in der Kirche", 1981 sekä "Einheit vor uns",

1985. Nämä asiakirjat syntyivät komission kahden ensimmäisen vaiheen työskentelyn tuloksena. Maltaan raporttia lukuunottamatta muuta asiakirjat ovat komission kaikkien jäsenten allekirjoittamia.

Yhteisen komission kolmannen vaiheen työskentely alkoi keväällä 1986 ja päättyi 1993. Vaikka komission kokoonpano on muuttunut työskentelyn kuluessa, työskentelyssä on pyritty rakentamaan aikaisemmin saavutetun pohjalta. Komission työ rakentuu ennen muuta kirkon perinteiselle oppiperustalle, johon olennaisesti kuuluu trinitaarinen ja kristologinen dogma. Roomalaiskatolisen osapuolen näkemyksiä perustellaan lisäksi yleensä Vatikaanin II kirkolliskokouksen asiakirjoilla ja luterilaisen osapuolen näkemyksiä luterilaisilla tunnustuskirjoilla ja Lutherin kirjoituksilla.

Samanaikaisesti komission kolmannen vaiheen työskentelyn kanssa tapahtui paljon uutta myös luterilais-roomalaiskatolisten suhteiden muilla rintamilla. Näitä olivat ennen kaikkea USA:ssa toteutettu luterilais-roomalaiskatolinen dialogi, Saksan evankelisen kirkon ja Vatikaanin välinen "Erottavako oppituomiot?" -prosessi sekä Luterilaisen maailmanliiton ja roomalaiskatolisen kirkon "Yhteinen julistus vanhurskauttamisesta". Näiden asiakirjojen suhde käsilläolevaan dokumenttiin ei ole yhtä välitön kuin edellisten vaikka yhtäläisyyksiä ja liittymäkohtia onkin runsaasti.

Raamattuun asiakirjassa viitataan varsin runsaasti, yleensä kunkin alaluvun alussa. Yleensä nämä jaksot jäävät raamatunkohtien peräkkäisiksi sitaateiksi, jolloin kohtien yhteinen tulkinta on jäänyt varsin vähäiseksi. Asiakirjan jättevyydelle olisi ollut eduksi, jos käytettyjen raamatunkohtien tulkintaa olisi otettu

mukaan nykyistä enemmän. Samalla komissio olisi joutunut nykyistä eksplisiittisemmin perustelemaan hermeneutiset ratkaisunsa.

Komission kolmas vaihe ei siis alkanut tyhjistä, vaan se ottaa huomioon aikaisempien vaiheiden työn tulokset. Tosin nämä tulokset eivät kaikin kohdin ole yksiselitteisiä, mutta työskentelyn tulos kuitenkin osoittaa, mitkä prosessin aikaisemmista korostuksista ovat myöhemmin osoittautuneet merkittävimmiksi.

"Kirche und Rechtfertigung" ottaa pääteemakseen vanhurskauttamisen ja kirkko-opin keskinäisen suhteen. Se siis palaa jo Maltaan raportissa esiintulleeseen aiheeseen, mutta keskittyy vain siihen. Raportissa todetaan, että vanhurskauttaminen on sekä pelastustapahtuman kokonaisilmaisu ja että sillä on samalla kriittinen merkitys kirkon koko julistukselle, opetukselle ja elämälle (§ 2, 37, 167). Juuri tässä kohdassa on tapahtunut huomattava muutos Maltaan raporttiin nähden. Maltaan raportissa (§ 29) vanhurskauttamisopin kriteriologista merkitystä pidetään luterilaisena korostuksena, kun taas katolilainen kanta esitetään "hierarchia veritatum" -käsitteen avulla. Nyt siis vanhurskauttamisopin kriteriologinen merkitys todetaan yhteiseksi kannaksi. Tämä vahvistaa vanhurskauttamisoppia koskevan konvergenssia sekä merkitsee huomattavaa askelta eteenpäin kirkkojen välisissä suhteissa. Luterilaisena kirkkona toteamme tämän iloiten tapahtuneesta kehityksestä.

Tämän saavutuksen kestävyys tullaan kuitenkin testaamaan tulevaisuuden keskusteluissa, erityisesti komission neljännen vaiheen teemojen yhteydessä. Sen tulee luonnollisesti vaikuttaa myös molempien osapuolten uskontulkintaan niissä uskonkohdissa, jotka reformaation jälkeen

ovat olleet kirkkoja erottavia. Luterilaisten osalta tämä merkitsee esimerkiksi luopumista reduktionistisesta vanhurskauttamisopin tulkinnasta käytännöllis-kirkollisessa opetuksessa ja elämässä. Vastaavasti sen tulisi vaikuttaa myös roomalaiskatolisen kirkon katekeesiin, pastoraaliseen toimintaan ja liturgiaan.

Asiakirjan pääteema

"Kirche und Rechtfertigung" -asiakirja pyrkii esittämään luterilais-roomalaiskatolisen yhteisymmärryksen siitä, miten vanhurskauttaminen ja kirkko suhtautuvat toisiinsa. Se ei esitä ensin yhteistä konsensusta vanhurskauttamisopista (kuten esimerkiksi "Gemeinsame Erklärung zur Rechtfertigungslehre") ja selvittää sen suhdetta kirkko-oppiin, vaan se on ensisijaisesti kirkko-opin yleisesitys, jonka puitteissa tarkastellaan erityisesti vanhurskauttamisoppia. Siinä mielessä jo asiakirjan otsikon järjestys on osuva: kirkko ja vanhurskauttaminen eikä vanhurskauttaminen ja kirkko. Tästä huolimatta otsikon perusteella olisi odottanut itse vanhurskauttamisopin laajempaa temaattista käsittelyä.

Asiakirjan menettelytapaan kohdistuvat sen vuoksi seuraavat perustavaa laatua olevat kysymykset: Onko vanhurskauttamisoppia koskeva konsensus molempien osapuolten välillä jo saavutettu? Jos näin on, missä se konkreettisesti on eksplikoitu? Vai onko niin, että ekklesiologian ja vanhurskauttamisopin keskinäistä suhdetta voidaan tarkastella yhdessä, vaikka täydellistä yksimielsyyttä kummassakaan opinkohdassa ei vielä olisikaan saavutettu? Onko vuosikymmeniä jatkunut teologinen yhteistyö kuitenkin saanut aikaan riittävän yhteisymmärryksen vanhurskauttamisopissa, niin että sen suhdetta kirkko-oppiin on mahdollista ekumeenisesti hedelmälli-

sellä tavalla selvittää? Alempana esitetyssä yksityiskohtaisessa arviossa pyrimme tuomaan valoa näiden kysymysten ymmärtämiseen ja esittämään alustavia vastauksia niihin.

Asiakirjan yksityiskohtainen tarkastelu

Luvun 1 otsikko kääntää asiakirjan yleisotsikon päinvastaiseen järjestykseen "Vanhurskauttaminen ja kirkko" sekä liittää sen molemmat osat kolmeen vieläkin perustavampaan lähtökohtaan, joita ovat usko (1.1), Kristus ja P. Kolminaisuus tämän uskon salaisuutena (1.2) sekä armo ja kutsu elämään rakkaudessa (1.3). Näiden lähtökohtien esittäminen on erittäin tärkeää jo sen tähden, ettei vanhurskauttamisoppia tai ekklesiologiaa erehdytä tulkitsemaan reduktiivisesti, toisin sanoen siten, että kristinuskon sisältö olisi kavennettavissa vanhurskauttamista tai kirkkoa koskeviin opinkohtiin. Asiakirja ilmaisee tämän seuraavasti: "Im eigentlichen und strengen Sinn glauben wir nicht an die Rechtfertigung und an die Kirche, sondern an den Vater... an Christus... und an den Heiligen Geist..." (§ 5). Erityisesti luvun päättävä § 9 on kaunis tiivistelmä yhteisestä "tunnustuksesta". Sekä vanhurskauttaminen että kirkko ovat molemmat ansaitsemattomaan armoon perustuva lahja, joka voidaan vastaanottaa vain uskolla ja joka vapauttaa elämään rakkaudessa.

Ensimmäisen luvun puutteena voidaan pitää sitä, että se ei aina aivan onnistuneella tavalla ilmaise vanhurskauttamisopin kriteriologista merkitystä kirkko-oppiin nähden yksinkertaisesti rinnastessaan ne. Näin esimerkiksi tapahtuu kohdissa § 4 ja 5: "Die Rechtfertigung des Sünders und die Kirche sind fundan-

mentale Glaubensartikel". "Unser Glaube erstreckt sich auf Rechtfertigung und Kirche als Werke des dreifaltigen Gottes..." "Deshalb können wir gemeinsam über Rechtfertigung und Kirche sagen: Beides weist uns in das Mysterium des dreifaltigen Gottes ein..." Vanhurskauttamisopin ja kirkko-opin suhdetta ei ole myöskään kohdassa § 2 ilmaistu aivan niin selkeästi kuin olisi ollut toivottavaa. Kun asiakirjassa yleensä ajatellaan vanhurskauttamisopilla olevan kriteriologinen merkitys kirkon kaikelle muulle opetukselle, § 2 näyttää rinnastavan vanhurskauttamisopin ja ekklesiologian ja pitävän niitä vastavuoroisina kriteereinä. Kokonaisuudessaan luku 1 on muuten sisällöltään tasapainoinen liikkeellelähtö asiaan.

Luku 2 esittää kirkko-opin kristologisen perustan. Myös Israelin valinta on otettu huomioon, mutta sitä ei ole käsitelty kristologiasta irrallaan olevana teemana, vaan se on istutettu siihen. Luku ei sisällä suuria perinteisiä kontroversiteemoja. Siihen ei ole kenties tarvetta, koska luvun viime vuosikymmenten ekumeeninen työskentely on juuri tällä alueella tuottanut sellaisia tuloksia, että laajan yhteisymmärryksen esittäminen on mahdollista. Varsinkin luvun alkupuolta rasittaa hieman se, että se on pääasiassa vain raamatunkohtien tai niiden parafrasien kooste. Vasta alaluku 2.4 ottaa eksplisiittisesti huomioon molempien osapuolten erityistraditiot. Tässä jaksossa on varsin tasapainoisesti esitetty yhteisymmärrys siitä, että kirkko on evankeliumin luomus (creatura Evangelii). Evankeliumi ei tällöin rajoitu vain kirjoitettuun tai suulliseen sanaan, vaan siihen sisältyvät myös sakramentit. Sekä sanaa että sakramenteja hoitamaan Jumala on asettanut erityisen viran. Juuri tästä asiasta, jossa reformaatioajan jälkeen on usein nähty katolilaisuuden ja

protestanttisuuden tunnusomaisimmat erot, asiakirja toteaa painokkaasti: "Hierin besteht – ... eine grundlegende Übereinstimmung zwischen katholischer und lutherischer Lehre" (§ 40).

Huomionarvoista on myös, että luvun lopussa apostolien asema kirkon perustana sekä apostolisuus kirkon olemusmääränä (wesentliches Attribut) kytketään tiiviisti itse Kristukseen kirkon perustana. Luterilaisuuden ja katolilaisuuden välisiä eroavuuksia asiakirja näkee lähinnä siinä millä tavalla (die Art, wie) eri osapuolten käsityksen mukaan apostolisuus kirkon normina tulee säilyttää (§ 46).

Luku 2 esittää kokonaisuudessaan varsin tyydyttävällä tavalla luterilais-katolilaisen yhteisymmärryksen kirkon perustasta Jeesuksessa Kristuksessa. Vain viittauksenomaisesti jakso mainitsee eroja osapuolten käsityksissä erityisesti apostolisuuden normin käytännöllisistä soveltamisista. Porautuminen näihin eroihin olisi saattanut tuoda esiin myös todellisuudessa hankalampia kysymyksiä kuin nyt on asiakirjassa otettu esille. Luterilaiselta kannalta apostolisuuden merkitys julistuksen ja opetuksen normina on olennaisen tärkeä.

3. luvun otsikko "Die Kirche des dreieinigen Gottes" ilmaisee selvästi koko jakson perusajatuksen: kirkon olemusmääreitä ja tuntomerkkejä sekä kirkosta käytettyjä raamatullisia metaforia lähestytään tässä asiakirjassa johdonmukaisen trinitaarista näkökulmasta. Viittauksia P. Kolminaisuuteen, uskon perusmysteeriin, esiintyy dokumentissa sen alusta saakka, mutta tässä jaksossa asia otetaan temaattisesti esiin. Vastaavalla tavalla on laajemminkin ekumeenisissa yhteistyössä, erityisesti Faith and Order -liikkeen työskentelyssä pyritty voittamaan kirkko-opissa esiintyneet joko kristolo-

giset tai pneumatologiset pelkistykset. Ratkaisu on oikea ja ekumeenisesti hedelmällinen.

Ensimmäinen alaluku (3.1) johdattelee aihepiiriin. Olennaista sen mukaan on ensiksikin (§ 48), että kirkko perustuu Kristus-tapahtumaan ja Pyhän Hengen vuodattamiseen. Sillä on kuitenkin juurensa jo Israelin kansan valinnassa, joka on Isän teko (trinitaarinen ja pelastushistoriallinen lähestymistapa). Toiseksi todetaan, että kirkon suhde P. Kolminaisuuteen on sekä kausaalinen että olemuksellinen. Partisipaatio-ajatus tulee siis jo tässä esille. Olemukseltaan kirkko on kommuuniota, *koinoniana*, mutta siten, että uskovien keskinäisen koinonian lähde on osallisuudessa trinitaariin koinoniana (§ 49). Kirkon koinonia syntyy Jumalan vaikuttamana trinitaarisesta koinoniasta. Vaikka kirkon ja vanhurskauttamisen suhdetta ei tässä kohden temaattisesti eksplikoida, vanhurskauttamisoppi on implisiittisesti taustalla. Tämä lähestymistapa on ollut keskeinen vanhan kirkon teologiassa, ja se sisältyy myös myöhempään roomalais-katoliseen ja reformatoriseen perinteeseen (§ 50).

Toinen alaluku (3.2) avaa perspektiivejä, jotka edellä on esitelty. Kirkko "Jumalan pyhiinvaelluksella olevana kansana" (3.2.1) on metafora, joka pohjautuu vanhatestamentillisiin tapahtumiin ja kuviin: Israelin ja kirkon välillä on siis kontinuiteetti, vaikka tämä yhteys paljastuu lopullisesti vasta eskatologisissa tapahtumissa (§ 52). Kirkko Jumalan kansana ei ole vain vertauskuvallista puhetta yksityisten uskovien kokonaisuudesta, vaan se merkitsee reaalista kuulumista Jumalalle ja siten myös reaalista pyhyyttä. Kirkko ei kuitenkaan historiallisessa eksistenssissään ole virheetön ja vailla syntiä, vaan se tarvitsee päivittäistä synnintunnustusta ja uudis-

tumista (§ 51). On erittäin merkittävää, että molemmat osapuolet soveltavat tässä *simul iustus et peccator* -ajatus myös kirkkoon. Kysymys kirkon syntisyydestä tai synnittömyydestä on ollut ekumeenisesti vaikea ongelma, johon "Kirche und Rechtfertigung" -asiakirja pyrkii näin löytämään ratkaisun. Asiaa käsitellään yksityiskohtaisemmin luvussa 4.4.

Jaksossa todetaan edelleen, että kirkko on "ihmiskunnan tulevan ykseyden merkki" (§ 53). Kirkko on sitä nimenomaan yhtenä, jakamattomana, kaikki kansat sisäänsä sulkevana Jumalan kansana. Uskovien yhteinen pappeus ilmaistaan tässä jaksossa BEM -asiakirjan siitaatilla (§ 54), mutta kysymystä käsitellään yksityiskohtaisemmin luvuissa 4.1.1 ja 4.1.2 sekä 5.1. Uuden liiton kansan vahvaa sosiaaleettista paatosta kaikkia sukupuoleen, rotuun tai muihin tekijöihin perustuvia eroja vastaan korostetaan painokkaasti. Tässä kohden olisi ollut toivottavaa, että indikatiivin ja imperatiivin keskinäinen suhde olisi ilmaistu selkeämmin, koska juuri tässä kirkonkin todellisuus uhkaa yhä uudestaan etäännyä siitä, mitä kirkon tulisi olla.

"Kristuksen ruumiina" (3.2.2) kirkko on ensiksi osallisuutena Kristukseen sakramentaalinen todellisuus ja sitten myös sosiaalinen realiteetti. Sakramentaalinen ulottuvuus, jossa kaste on Kristus-partisipaation alku ja pysyvä perusta, on siis ensin; sitä seuraa ja siitä virtaa sosiaalinen ulottuvuus (§ 56, 58). Osallisuus Kristukseen aktualistuu yhä uudestaan ehtoollisessa (§ 57), jonka ulottuvuutta kuvataan eukaristisen ekklesiologian termein. Kirkon spiritualiteetti ja diakonia virtaavat samasta sakramentaalisesta todellisuudesta (§ 58).

Myöskään "Pyhän Hengen temppelina" (3.2.3) kirkko ei ole vain kausaalisuh-

teessa Jumalaan, vaan kysymyksessä on olemuksellinen suhde (§§ 59–61). Tämä suhde ei rajoitu vain yksittäisiin uskoviin vaan se kuuluu uskovien yhteisölle, kirkolle. Jaksopäättävä painokkaaseen toteamukseen, että Lutherin Iso ja Vähä Katekismuksen pneumatologiset ekklesiologiaa koskevat lausumat ovat olennaisesti samoilla linjoilla kuin Vatikaanin II:n kirkkokonstituutio (§ 62). Tämä on ekumeenisesti erittäin merkittävä toteamus.

Kolmas alaluku (3.3) käsittelee kirkon olemusta P. Kolminaisuuteen perustuvana kommuuniona, *koinoniana*. Jaksossa liitetään viime vuosikymmeninä ja vuosina intensiivisesti käytyyn ekumeeniseen keskusteluun, joka on ollut ehkä näkyvimmillään Faith and Order -liikkeessä mutta myös roomalaiskatolisessa kirkossa ja Luterilaisessa maailmanliitossa (v. 1990 tehdyt lisäykset LML:n baasikseen).

Koinonia on – kuten edellä on useasti todettu – ensiksi trinitaarista kommuuniota (3.3.1) ja sitten kirkon ja sen jäsenten partisipaatiota triniteettiin ja toisiinsa (§§ 63–65). Se tulee näkyviin evankeliumin saamassa, kasteessa ja ehtoollisessa (3.3.2, §§ 66–69). Tekstin mieltymys eukaristiseen ekklesiologiaan tulee uudelleen näkyviin tiiviissä, mutta monivivahteisessa jaksossa, jossa vedotaan Tuomas Akvinolaiseen, Martti Lutheriin, Martin Chemnitziin ja Johannes Damaskolaiseen (§§ 70–71).

Koinonian triumfalistiset väärintulkintamahdollisuudet torjutaan jaksossa, jossa alleviivataan "Jumalan kansan", "Kristuksen ruumiin" ja "Pyhän Hengen temppelin" reaalisuuden antisipatorista luonetta (3.3.3): Kirkko on kaikkea tuota, mutta vain ennakoivasti ja fragmentaarisesti (§§ 72–73). Vastaavalla tavalla olisi ollut hyödyllistä menetellä use-

ammassakin asiakirjan kohdassa, joka voi olla altis triumfalistisille tai vähintäänkin indikatiivisille tulkinnoille, milloin kyseessä varsinaisesti on kirkkoon kohdistuva imperatiivi, pareeneesi ja ennakointi.

Neljäs alaluku (3.4), jossa pohditaan kirkon kommuunion ja kirkkojen kommuunion välistä suhdetta, jakaantuu kolmeen pääjaksoon. Ensimmäisessä niistä (3.4.1) tuodaan esille osapuolten yhteinen näkemys (§§ 74–83). Siinä todetaan, että Augsburgin tunnustuksen VII artiklan määrittelyt ja Vatikaanin II konsiili ymmärtävät kirkon kommuunioluonteon olennaisesti samalla tavalla.

Samoin kuin yhteys Jumalaan ja uskovien yhteisö syntyvät itse Jumalan vaikutuksesta sanan ja sakramenttien välityksellä, samoin myös *una sancta* syntyy ja tulee näkyviin kirkkojen paikallisenä, alueellisenä ja universaalina kommuuniona (§ 79). Tämä on asiakirjan mukaan luterilaisten ja katolilaisten yhteinen käsitys. Yhteinen on myös se käsitys, että Jumalan kirkko eli *una sancta* on vain yksi, siitä riippumatta, käytetäänkö *ecclesia*-sanaa paikallisesti vai universaalisesti (§ 80). Luterilaiset ja katolilaiset ovat edelleen yhtä mieltä siitä, että *una sancta* pysyy ikuisesti, mutta samalla ne katsovat myös, että eskatologisenä realiteettina se ei suoraan ole samastettavissa yhteenkään historialliseen kirkkoon (§ 82), ei myöskään *ecclesia Romana*an. Nämä yhteiset tulkinat seuraavat roomalaiskatolisen keskustelupuolen osalta Vatikaanin II konsiilin kirkkokonstituution ja ekumeniadekreetin linjauksia, eivätkä ne sellaisenaan tuo esiin mitään ratkaisevasti uutta. Lausuttuina uudestaan luterilais-katolilaisessa kontekstissa ne kuitenkin osoittavat ekumeenisen merkityksensä.

Luterilainen kanta jumalanpalvelukseen kokoontuvan seurakunnan ja paikallisseurakunnan/kirkon suhde on § 85 esitetty liian redusoidulla tavalla. Paikallisseurakunta on jotakin enemmän kuin jumalanpalvelusyhteisö, ja tätä eroa olisi mahdollista kuvata myös teologisesti.

Seuraavaksi luvussa esitellään erikseen luterilainen ja roomalaiskatolinen käsitys paikalliskirkon luonteesta. Ratkaisu ei ole erityisen onnistunut: tässäkin olisi pitänyt yrittää sanoa se, mikä voidaan sanoa yhdessä. Nyt näiden jaksojen sinänsä mielenkiintoiset ja rikkaat analyysit jäävät irrallisiksi eikä niiden funktiota ole helppo määritellä. Luterilaisesta näkökulmasta löytyy katolilaisen osapuolen kuvauksesta paljon sellaista mikä yhtä hyvin sopisi luterilaisen osapuolen kuvaukseksi (esim. §§ 97–99, 102). Asiakirjan teksti ei kuitenkaan mainitse tällaisesta mahdollisuudesta mitään. Vaarana on, että mainitut kuvaukset ja erittelyt määräävät riittämättömästi reflektoidulla tavalla tulevan ykseyden konkreettista muotoa.

Kun asiakirja toteaa (3.4.2), että luterilaisen käsityksen mukaan paikallisseurakunta on täysimääräisesti kirkko eli sisältää kaikki elementit, jotka tekevät kirkon kirkoksi (§ 84), se antaa kyllä sinänsä oikean, mutta samalla yksipuolisen kuvan asiasta. Varsinkin pohjoismaisessa luterilaisuudessa on sekä teologian että kirkollisen käytännön alueella vahvoja jälkiä ja vaikutteita perinteestä, joka tässä asiakirjassa kuvataan tyyppillisesti katoliseksi (3.4.3). Tästä on yhtenä esimerkkinä piispan keskeinen asema. Tästä näkökulmasta katsottuna asiakirjan luterilaisena esittämä kanta saa lähes kongregationalistisen sävyn. Näyttää siltä, että asiakirjan tulkinnot olisivat tältä osin saaneet liiaksi keskieurooppalaisen leiman ja että luterilaisen ja katolilaisen lähestymistavan ero

näin olisi tarpeettomasti kärjistynyt. Oma kirkkomme edustaa vahvasti kirkon katolisuutta ja jatkuvuutta. Koemme olevamme Suomen evankelis-luterilaisena kirkkona yhden, pyhän, katolisen ja apostolisen kirkon osa, perillinen ja aito edustaja Suomessa.

4. luku käsittelee kirkkoa pelastuksen vastaanottajana ja välittäjänä. Aluksi nämä kaksi ominaisuutta esitetään eri osapuolten korostuksina (§ 108). Sen jälkeen esitetään laajemmin luterilainen (4.1.1) ja katolilainen (4.1.2) näkökulma.

Luterilaisen näkökulman esittely keskittyy kuvaamaan kirkkoa uskovien yhteisönä (*congregatio fidelium / sanctorum*). Individualistinen näkemys uskovien yhteisöstä yksittäisten kristittyjen summana torjutaan, ja lähtökohdaksi otetaan Pyhän Hengen synnyttämä ja ylläpitämä yhteisö, johon yksittäiset kristityt kuuluvat (§ 109). Augsburgin tunnustuksen artikla VII ja siihen liittyvää Apologian kohtaa tulkitaan nimenomaan CA:n aikaisempien artiklojen pohjalta, jolloin vanhurskauttamisopin kriteerologinen merkitys korostuu (§ 110). Tärkeätä on, että jatkossa ei rajoituta vain korostamaan kirkkoa pelastuksen vastaanottajana, vaan luterilaisena kantana esitetään myös kirkon välttämättömyys pelastukseen (§ 111).

Samassa yhteydessä käsitellään myös lyhyesti kysymystä yleisestä (tai yhteisestä) pappeudesta. Tässä jaksossa pitäisi nykyistä selvemmin liittyä jo aikaisemmin sanottuun (§§ 53, 56, 68–71) ja korostaa kasteen, vanhurskauttamisen ja yhteisen pappeuden yhteenkuuluvuutta. Mitä asiasta myöhemmin esitetään katolilaisena näkemyksenä (§§ 113–116), voisi suurimmaksi osaksi edustaa myös molempien osapuolten yhteistä kantaa.

Pohjoismaainen luterilaisuus liittyy tässä kirkon vanhaan traditioon.

Luvussa 4.2. esitetään käsitys kirkosta pelastuksen sakramenttina. Keskeiseksi lähtökohdaksi on otettu Maltan raportin § 48, Einheits vor uns -asiakirjan § 85 sekä Vatikaani II:n kirkkokonstituution § 20,1, joissa korostetaan evankeliumin primäärisyyttä kirkkoon nähden. Kirkkoa kuvataan "sakramentiksi" sitaateissa, jotta käsitteen käyttö voitaisiin erottaa varsinaisista sakramenteista. Tätä eroa selvennetään myöhemmin vielä luterilaisesta näkökulmasta (§§ 126–128). Kirkon sakramentaalisuutta on kuvattu myös "merkki"-käsitteen avulla (§ 118).

Jakson sisältämä esitys kirkosta "sakramenttina" ja sen suhteesta varsinaisiin sakramenteihin on jäänyt jossakin määrin epäselväksi. Se antaa mahdollisuuden itse sakramentti-käsitteen liukuvaan tulkintaan. Olisi tärkeämpää todeta, että kirkolla on sakramentaalinen luonne, ja tulkita se pelastuksen välineistä käsin, kuin nimittää sitä sakramentiksi. Tällöin itse asiaa koskeva yksimielisyys olisi helpommin saavutettavissa ja ilmaistavissa.

Katolilainen käsitys kirkosta sakramenttina pohjautuu asiakirjan mukaan vielä perustavampaan käsitykseen Kristuksesta "perussakramenttina" (Ursakrament, § 120). Myös katolilaisena kantana esitetään, että kirkko on "sakramentti" erilaisella, vaikkakin analogisella tavalla verrattuna kasteen ja ehtoollisen sakramentteihin (§ 123). Nämä molemmat tarjoavat varsin vahvoja liittymäkohtia luterilaiseen ajatteluun, kuten § 128 osoittaa.

Luterilaista näkemystä kirkosta "sakramenttina" lähestytään Jumalan sanan ja evankeliumin ensisijaisuudesta käsin. Jumalan sana on "vaikuttavaa sanaa", ja

sellaisena se on pelastuksen väline sakramenttien rinnalla (§ 125). Jo aikaisemmin samassa luvussa (§ 118) on yhteisenä keskustelutuloksena esitetty, että "evankeliumi... välittyy kahdella tavalla: sanallisena ja sakramentaalisena". Sana ei ainoastaan "viittaa" pelastukseen eikä vain "informoi" siitä, vaan se vaikuttaa synnyttämällä uskon ihmisessä, vanhurskauttamalla ja pyhittämällä hänet. Luterilaisen käsityksen mukaan Jumalan sanalla on sakramentaalinen luonne, ja siten sakramenteja voidaan kutsua myös "näkyväksi sanaksi" (*verbum visibile*).

Nämä ilmaisut tarjoavat hedelmällisiä liittymäkohtia roomalaiskatoliseen käsitykseen, mutta luterilaisen teologian lähtökohdista käsin olisi ollut mahdollisuuksia vielä enempääkin. Teksti ei tosin alista sakramenteja vain sanan ulkonaisiksi merkeiksi, vaan se asettaa ne rinnakkain. Erityisesti Lutherin teologiasta olisi kuitenkin löytynyt lähtökohdia, jotka korostavat sanan sakramentaalista luonnetta. Asiakirja sisältää implisiittisesti tähän viittaavia aineksia, mutta itse Jumalan sanan sakramentaalisesta olemuksesta käsin olisi luterilaiset jaksot tulleet laatia nykyistä varmemmalla otteella. Luterilainen jakso päättyy nyt suotta tiettyyn varauksellisuuteen ja värintulkintojen pelkoon (§ 130).

Luvun 4.3 teemana on kysymys kirkon "näkyvyydestä" ja "kätkeytyneisyydestä", joskin jakson alussa lähdetään liikkeelle kirkon "näkyvyydestä" ja "näkyvyyttä" ja vasta loppupuolella käytetään "näkyvyyden" sijasta ilmaisuja kirkon "kätkeytyneisyydestä". Asiakirja torjuu tunnetuin ja hyväksyttävien argumenttien kirkon "näkyvyyden" virhetulkinnat luterilaisesta näkökulmasta, ja toteaa yksiselitteisesti: "Lutherischerseits beschreibt das Augsburger Bekenntnis die Kirche keines-

weg als eine unsichtbare Grösse" (§ 138). Esityksessä voisi vieläkin painokkaammin mainita, että kirkon "näkyvyyden" yksipuoliset tulkinnat sisältyvät pikemminkin myöhemmän protestanttisuuden kuin luterilaisen reformaation teologiaan.

Kirkon kätkeytyä olemisen ja sen näkyvyys liittyvät asiakirjan mukaan yhteen. Tämä paradoksaalinen väite selittyy vain Kristuksen rististä käsin (§ 141). Kysyä sopii, olisiko tämä näkökulma pitänyt jätkevämmin suhteuttaa kirkon pyhydestä ja syntisyydestä kertoviin jaksoihin.

Luvun 4.3. kokoavat päätöskohdat (§§ 143–147) on kauniisti ja vakuuttavasti laadittu esitys lisääntyneestä yhteisymmärryksestä kirkkokäsityksessä luterilaisten ja katolilaisten välillä.

Luku 4.4. nostaa vielä kerran temaattisesti esiin jo useamman kerran aikaisemminkin mainitun kysymyksen kirkon pyhydestä ja syntisyydestä. Peruslähdekohta yhteisymmärryksen hahmottelemiseksi on, että kirkon pyhyys ei häviä ja että kirkko pysyy maailman loppuun asti (§§ 148–152). Tältä pohjalta myös luterilainen osapuoli tunnustaa, että kirkko ei voi kokonaan ja lopullisesti langeta pois totuudesta (§ 152).

Kirkon pyhyys ei tee kuitenkaan tyhjäksi sitä tosiasiaa, että kirkossa ja sen jäsenissä on vielä syntiä, jota vastaan niiden tulee taistella ja jonka takia ne tarvitsevat vanhurskauttamista (§§ 153–156). Tässä mielessä kirkosta voidaan sanoa, että se on *simul iusta et peccatrix*. Tämän yhteisymmärryksen rinnalla osapuolten opetustraditioissa kirkon pyhydestä ja syntisyydestä on painotuseroja, joista nousee vastavuoroisia kysymyksiä (§§ 157–164). Nämä kysymykset eivät kuitenkaan ole voittama-

ton este sille "laajalle konsensukselle", joka kirkko-opissa on saavutettu (§ 165).

Luku 4.5. ottaa yksityiskohtaiseen tarkasteluun asiakirjan perusteeman: vanhurskauttamisopin merkitys kirkkokäsitykselle. Ongelman hahmotelussa ja peruskonsensuksen muotoilussa (§§ 166–168) lähtökohtana on jälleen neuvottelujen ensimmäisen vaiheen tulos, Maltan raportti: "Alle kirchlichen Traditionen und Institutionen [unterstehen] dem Kriterium, dass sie rechte Verkündigung des Evangeliums ermöglichen und die Bedingungslosigkeit des Heilsempfangens nicht verdunkeln."

Tämän jälkeen esitetään kolme yhteistä perusvakaumusta (§§ 169–172), joiden lähtökohtana on toteamus, että Uusi testamentti ei tunne kirkon ja vanhurskauttamisen vastakkainasettelua. Ensinnäkin, vaikka evankeliumi luo "ulkoa" kirkon ja vaikka kirkko elää evankeliumista, se samalla "kuulutetaan" (ergeht) kirkossa ja se kutsuu kirkon yhteyteen. Toiseksi, evankeliumi ei vain "informoi" vanhurskaudesta vaan **lahjoittaa vanhurskauden**. Samalla tavalla kuin Jumala luovalla sanallaan vanhurskauttaa meidät, hän myös sanallaan luo kirkon, joka sellaisena on ihmiset yhdistävä "sosiaalinen todellisuus". Kolmanneksi, Jumala on myös lupauksessaan uskollinen kirkolle, jonka hän on sanallaan luonut, niin että se pysyy hänen yhteydessään.

Luku 4.5.3 luettelee ja kuvaa mainittujen perusvakaumusten jälkeenkin jääviä kontroverssiaihteita, joita ovat (1) kirkon institutionaalinen jatkuvuus, (2) ordinoitu virka kirkollisena instituutina, (3) kirkollisen viran opetusvirka-funktio sekä (4) kirkon viran jurisdiktio-tehtävä (§ 173).

Erityisen huomion ansaitsee kohdassa 196 esitetty piispuuden ja apostolisen suksession tulkinta katolilaiselta kannalta. Kysymyksen on Porvoon julistuksen jälkeen tullut kirkossamme uuteen valoon. Porvoon julkilausumassa piispuus ja apostolinen suksessio ovat kirkon ykseyden ja jatkuvuuden merkki ja turvaaja, vaikka ne eivät voikaan taata kirkon erehtymättömyyttä. "Kirche und Rechtfertigung" -asiakirjan esitys samasta asiasta ei ole suoraan yhtenevä Porvoon julkilausuman kanssa, mutta tietty perustavaa laatua oleva vastaavuus niistä voidaan löytää. Kohta 196 tekee nimittäin eron sen välillä, mikä on katolilaisen käsityksen mukaan välttämätöntä pelastukselle, ja sen välillä, mikä on kirkkona olemiselle välttämätöntä ja luovuttamatonta. Sana ja sakramentit ovat ne pelastukselle välttämättömät "pylväät", joiden varassa kirkko on. Piispuus ja apostolinen suksessio palvelevat sananjulistuksen ja sakramenttien jakamisen autenttisuutta. Tämä vastaa myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon käytäntöä sekä sen teologista ja kirkko-oikeudellista rakennetta.

Itse asiakirjassa ei vielä tehdä johtopäätöksiä edellisen pohjalta kirkollisen yhteyden suuntaan, mutta epäilemättä se tarjoaa hyviä mahdollisuuksia vielä olemassaolevien eroavuuksien silloittamiseksi.

5. luvun otsikkona on Kirkon lähettäminen ja täyttymys (Sendung und Vollendung der Kirche). Otsikon sanamuodosta voidaan tehdä jo eräitä johtopäätöksiä. Ensinnäkin se käyttää kirkon lähetystehtävästä termiä "Sendung" eikä "Mission". Tällä valinnalla voidaan korostaa kirkon lähetystehtävän kokonaisvaltaisuutta, niin että sitä ei liian nopeasti samasteta perinteiseen "ulko"lähetytyöhön. Toiseksikin otsikko pyrkii asettamaan kirkon lähetystehtävän eska-

tologiseen horisonttiin liittämällä kirkon "täyttymyksen" sen lähetystehtävään.

Luvun lähteinä ja referenssimateriaalina, joihin alaviitteissä viitataan ovat luterilaisella puolella ennen muuta luterilaiset tunnustuskirjat mutta myös Lutherin kirjoitukset sekä roomalaiskatolisella puolella Vatikaanin II kirkolliskokouksen asiakirjat ja paavin ensykliikat. Aivan lopussa (5.2.2.4) viitataan ekuumeeniseen materiaaliin, pääasiassa Faith & Order – ja muuhun KMN:n aineistoon. Silmiinpistävää on, että edes luterilaisissa jaksossa ei kertaakaan viitata LML:n lähetysteologiseen asiakirjaan "Yhdessä Jumalan lähetyksessä". Tätä pidämme vakavana puutteena.

Kaksijakoisen otsikkonsa mukaisesti luku jakaantuu kahteen alalukuun 5.1. "Kirkon lähetystehtävä" ja 5.2. "Kirkon eskatologinen täyttymys".

Ensimmäisen alaluvun (5.1) aiheita ovat kirkkojen yhteiset haasteet jatkuvasti muuttuvassa maailmassa (5.1.1), kirkon lähetystehtävä vanhurskauttamissanomien valossa (5.1.2), kirkon lähetystehtävän suhde "osallistumisena" (Teilnahme) Jumalan toimintaan maailmassa (5.1.3), jossa ensiksi kirjataan osapuolten yhteisymmärrys (5.1.3.1) ja sitten esitellään molemmat traditiot. Erityisen huomionarvoista on luterilaisen kaksiregimenttiopin (5.1.3.2.1) ja katolilaisen "maallisten todellisuuksien oikean autonomian" (5.1.3.2.2) esittely ja tulkinta. Alaluvussa 5.1.4. esitetään kirkon lähetystehtävän "peruskomponentit", joita ovat evankelioiminen (5.1.4.1), jumalanpalvelus (5.1.4.2) ja kristittyjen palvelutehtävä (5.1.4.3).

Toisen alaluvun (5.2) aiheita ovat pyhän yhteys (5.2.1), kirkko ja Jumalan valtakunta (5.2.2).

Luku 5 sisältää siis itse asiassa luterilais-roomalaiskatolisen missiologisen kokonaisuuden kirkon lähetystehtävistä.

Hyvää on erityisesti se, että tämä kokonaisuus käsittelee nimenomaan kirkon lähetystehtävää teologisella tasolla, eikä tyydy vain pragmaattiseen tarkasteluun.

Kirkon lähetystehtävä ymmärretään trinitaarisesti. Tarkastelun näkökulma ei kuitenkaan ole immanenttis-trinitaarinen. Lähetystehtävää ei tarkastella P. kolminaisuuden sisäisistä missioista käsin vaan ekonomisesti: "Wir stimmen darin überein, dass unser Sendungsauftrag eine wahre, jedoch begrenzte Teilhabe an Gottes eigener Verwirklichung seiner Pläne als Schöpfer, Erlöser und Heiliger darstellt" (§§ 244, 256, 257). Kirkon lähetystehtävä on osallistumista Jumalan omaan toimintaan, joka on jotakin enemmän kuin kirkon lähetystehtävä. Sitä ei kuitenkaan riittävästi eksplisoida, mitä tämä "enemmän" olisi; lähinnä tyydytään siihen, mikä on kirkon "rajoitettu" tehtävä.

Asiakirjan ekonomis-trinitaarinen lähestymistapa ilmaistaan seuraavasti: "palvelutehtävämme leimaa se, mitä me luemme jumalallisten persoonien tehtäviksi, nimittäin luomisen, lunastuksen ja pyhityksen" (§ 257). Seuraavaksi esitetään kuvaus siitä, mitä kunkin persoonan "tehtäväalueeseen" kuuluu (§§ 258–262).

Tämän lisäksi asiakirjassa on myös lähetystehtävän perustelua ja kuvausta kristologisesti näkökulmasta. Jeesus Kristus on kirkon lähetystehtävän keskus (das Zentrum, § 261). Asiakirja ei suoranaisesti perustele kirkon lähetystehtävää Kristuksen kolminaisella viralla (munus triplex) mutta se viittaa sen ekklesiologiseen seuraamukseen: "Die

Glieder der Kirche erfreuen sich ihrer Wiedergeburt durch die Taufe, in der sie in Christus durch den Heiligen Geist zu Gliedern eines priesterlichen, prophetischen und königlichen Volkes gesalbt werden" (§ 261). Myöhemmin seuraa toinen jaottelu: "Martyria, Leiturgia und Diakonia" (§ 277). Miten nämä suhteutuvat toisiinsa? Näyttää siltä, että asiakirja sijoittaa jälkimmäisen jaottelun kirkon lähetystehtävään kuuluvan evankelioimisen ja jumalanpalveluksen sisälle.

Erityisen huomionarvoista asiakirjassa on, että kirkon ja maailman suhteen teologiseksi selitysmalliksi on otettu luterilaisella puolella kaksiregimenttioppi. Muissa yhteyksissä monet luterilaiset ovat olleet viime vuosikymmeninä erittäin pidättyväisiä tämän konseptin omaksumisessa tai pyrkineet tekemään siitä ongelmallisia tulkintoja. Nyt on luterilaiselta taholta annettava asiakirjassa esitetylle tulkinnalle täysi tuki. Näyttää siltä paitsi varsin mahdolliselta, että luterilaisen kaksiregimenttiopin ja katolilaisen maallisten todellisuuksien autonomia-opin välille löytyy sellainen konvergenssi, jonka pohjalta voitaisiin esittää nykyistä syvemmälle ulottuva yhteisymmärrys luterilaisten ja roomalaiskatolilaisten välillä. On hyvä, että asiakirjassa samalla myönnetään luterilaisen ja roomalaiskatolisen tradition välinen asymmetria, joka vaatii tulevaisuudessa vielä työtä (§ 276).

Esimerkiksi kirkon yhteiskunnallisesta palvelutehtävästä asiakirjassa on esitetty varsin tyydyttävällä tavalla, että kristityillä ei ole näissä asioissa mitään erityiskompetenssia mutta heillä on erityisen vastuu (§ 260).

Ongelmallisena on pidettävä sitä, miten luvussa 5 on esitetty kirkon ja vanhurskauttamisen keskinäinen suhde ja sen liittyminen kirkon lähetystehtävään

(5.1.2, §§ 250–255). Sehän on asiakirjan pääteema ja tässä pitäisi tehdä teologisesti paljon syvällisempiä johtopäätöksiä siitä kuin nyt tapahtuu. Koko luku on oikeastaan aika pintapuolinen raamatullisen aineksen referaatti. Siinä olisi pitänyt esimerkiksi esittää, kuinka nimenomaan jumalattoman vanhurskauttamisen vapauttaa kirkon lähetystehtäväänsä, sekä evankelioimiseen että diakoniaan. Nyt esitys on pikemminkin käsky- ja tehtäväpainotteista, millä tavalla kirkon lähetystehtävää on tähän asti hyvin monella taholla (huonosti) eritelty. Esimerkiksi kohtien 252, 253, 255 teologinen kehittäminen on aivan liiaksi lähetyskäskyn ja siihen liittyvien ilmaisujen varassa (Vermächtnis/legacy, Sendungsauftrag/commission, Missionsbefehl/missionary command). Yhteen kohtaan asiakirjassa on jäänyt formulointi, jota ei luterilaiselta kannalta voi mitenkään hyväksyä: "Die Botschaft des Evangeliums von der Gnade und der Versöhnung Gottes zwingt (compels) diejenigen, die sie vernommen und angenommen haben, sie denen zu bringen, die sie noch nie gehört haben..." (§ 248). Evankeliumi on täysin ja ainoastaan armon sanoma, eikä se pakota tai vaadi kerrassaan mitään. Oikein asia sen sijaan on esitetty kohdassa 261, jossa lähtökohtana on "ehtoja asettamaton armo" (bedingungslose Gnade).

Jollakin tavalla keskeneräiseksi tai vajaksi asiakirjassa on jäänyt koinonia-ekklesiologian missiologinen kehittäminen. Alaluvussa 5.1 se on mainittu oikeastaan vain kahdesti (§§ 262, 265). Laajemmin sitä on esitelty otsikolla *Sanctorum communio* kirkon eskatologisen ulottuvuuden yhteydessä luvussa 5.2 (§§ 291–296, 301, 308). Dokumentissa on aikaisemmin koinoniaekklesiologiaa esitelty aika laajasti, joten siitä olisi odottanut syvällisempää sovellutusta myös kirkon lähetystehtävään.

Die "Porvoor Gemeinsame Feststellung" und ihre Bedeutung

Verwirklichung sichtbarer Einheit

Von Prof. Dr. Heinz Schütte

Auf dem Weg zur vollen Gemeinschaft zwischen anglikanischen, evangelischen, katholischen und orthodoxen Christen bedarf es des Gebets, der Behebung von Vorurteilen und Ängsten, der Aufnahme beiderseitiger Anliegen, des gemeinsamen Zeugnisses in Wort und Handeln, der Entkräftung gegenseitiger Verurteilungen, auch der Überwindung trennender Gegensätze. Darum mühen sich Kirchen und Weltbünde seit Jahrzehnten in ökumenischen Dialogen; es kam zu zahlreichen Konvergenz- und Konsensdokumenten, die jedoch lange ohne erkennbare Auswirkung blieben. Wohlwollende Kritiker kommentierten, die Dialoge seien zwar "nicht erfolglos, aber folgenlos"; manche dagegen verlangten ein "Ende der Konsensökumene", einen "Paradigmenwechsel". Angesichts einer verbreiteten Meinung, daß

die Ökumene stagniere, waren harte Geduldsproben zu bestehen.

Nun zeichnet sich eine wohl entscheidende Wende ab: Im November 1996 haben die anglikanischen Kirchen von England und Irland sowie Wales und die Schottische Bischöfliche Kirche einerseits und die lutherischen Kirchen in Finnland, Norwegen, Schweden, Estland und Litauen andererseits "sichtbare Kirchengemeinschaft" erklärt. Diese wurde möglich, nachdem von ihnen die "Porvoor Gemeinsame Feststellung" (1992) angenommen war, worin fundamentale Übereinstimmung im Glauben und im Verständnis von Wesen und Zweck der Kirche, insbesondere "über den Episkopat im Dienst der Apostolizität der Kirche" konstatiert ist (Porvoor = P 58).

Das Hauptproblem lag im bisher divergierenden Verständnis des bischöflichen Amtes und dessen Beziehung zur Sukzession (P 34). Aufgrund von Unterschieden darin kam nach der Meißener Erklärung 1988 zwischen der Kirche von England und der Evangelischen Kirche in Deutschland volle Kirchen- und Abendmahlsgemeinschaft nicht zustande; der wichtigste Unterschied lautet: "Obwohl lutherische, reformierte und unierte Kirchen in zunehmendem Maße bereit sind, die bischöfliche Sukzession 'als ein Zeichen der Apostolizität des Lebens der ganzen Kirche' zu würdigen, meinen sie, daß diese besondere Form der Episkope nicht eine notwendige Bedingung für 'volle sichtbare Einheit' werden sollte. Das anglikanische Verständnis voller sichtbarer Einheit schließt den historischen Episkopat und volle Austauschbarkeit der Pfarrer ein. Wegen dieses bleibenden Unterschieds führt unsere gegenseitige Anerkennung beiderseitiger Ämter noch nicht zur vollen Austauschbarkeit der Pfarrer" (Meißen, Nr. 16; 17 B I u. 7). Durch die Porvoor Gemeinsame Feststellung fand dieses Problem nun eine Lösung, und das läßt ihre eminente Bedeutung ermes-

I. Zum Inhalt der Porvoor Feststellung

Die "Porvoor Gemeinsame Feststellung" ist das Ergebnis von Gesprächen zwischen den britischen und irischen anglikanischen Kirchen und den nordischen und baltischen lutherischen Kirchen; sie wurde im Oktober 1992 einstimmig angenommen. Im Vorwort wird ein Kurzkommunikat zu ihrer Struktur und ihrem Inhalt angeboten, der im folgenden mit einigen Ergänzungen wiedergegeben werden soll:

* Kapitel I äußert sich zur Situation der beteiligten Kirchen in Vergangenheit und Gegenwart und zeigt die anschließenden lehrmäßigen Diskussionen im Kontext der Sendung der Kirche. Die gemeinsame Herausforderung heute bewege zur Realisierung voller Gemeinschaft, die nach der erreichten "Konvergenz bezüglich der Lehren von Kirche, Amt und Sakramenten" möglich geworden sei (P 1-13).

* Kapitel II bringt Aussagen zum Wesen der Kirche und zum Ziel der Einheit. Die Kirche ist "Gemeinschaft mit Gott und miteinander (koinonia)" (P 17). "Die Einheit der in Christo gegebenen und in dem dreifaltigen Gott gegründeten Kirche wird in unserer Einheit in der Wortverkündigung, in den Sakramenten und in dem von Gott eingesetzten und durch Ordination verliehenen Amt verwirklicht" (P 26). Sichtbare Einheit meint nicht Einheitlichkeit, sondern "Einheit in Vielfalt".

* Kapitel III faßt das zusammen, was Anglikanern und Lutheranern in Glauben und Praxis gemeinsam ist. Genannt werden: die Heilige Schrift, Gottes Gebote, Evangeliumsverkündigung, das Nizäno-Konstantinopolitanische und Apostolische Glaubensbekenntnis, Liturgie und liturgische Tradition, die Kirche als Zeichen und Werkzeug des Reiches Gottes, die Sakramente Taufe, Konfirmation, Abendmahl (das Opferverständnis wird dabei eigens erwähnt), das ordinierte Amt einschließlich der Episkope, die gemeinsame Hoffnung auf die Vollendung.

* Kapitel IV markiert das zu lösende Hauptproblem, nämlich das bischöfliche Amt und dessen Verhältnis zur Sukzession, und bietet dann "ein tieferes Verständnis der Apostolizität, des bischöf-

lichen Amtes sowie der historischen Sukzession als eines 'Zeichens' dar":

– Die ganze Kirche ist apostolisch. Christus, der die Apostel aussandte, ist in der Kirche gegenwärtig; der Heilige Geist hält sie in der apostolischen Tradition. Diese bedeutet "Kontinuität in den bleibenden Merkmalen der Kirche der Apostel: Bezeugung des apostolischen Glaubens, Verkündigung und neue Interpretation des Evangeliums, Feier der Taufe und der Eucharistie, Weitergabe der Amtsverantwortung, Gemeinschaft in Gebet, Liebe, Freude und Leiden, Dienst an Kranken und Bedürftigen, Einheit unter den Ortskirchen und gemeinsame Teilhabe an den Gaben, die der Herr jedem geschenkt hat" (P 36).

– "Innerhalb der Apostolizität der ganzen Kirche gibt es eine apostolische Sukzession des Amtes" (P 40); zum von unserem Herrn gegründeten, durch die Apostel übertragenen apostolischen Amt wird eine Person auf Lebenszeit ordiniert (P 41). "Das dreifache Amt des Bischofs, Priesters und Diakons ist zur allgemeinen Form des ordinierten Amtes in der alten Kirche geworden" (P 41; vgl. 32).

– Das Bischofsamt ist "von grundlegender Bedeutung für das Leben der Kirche" (P 42). Die Frage, ob es zum "esse" oder "bene esse" der Kirche gehört, wird nicht gestellt; da jedoch vom "Erfordernis" des Bischofsamtes gesprochen wird (P 42), kann es nicht lediglich einem "bene esse" zugeordnet werden.

– Das bischöfliche Amt (episkope) "wird persönlich, kollegial und gemeinschaftlich ausgeübt" was nicht alternativ gemeint ist (P 44).

– "In der apostolischen Sukzession im Bischofsamt konzentriert sich auf sichtbare und persönliche Weise die Apostolizität der ganzen Kirche" (P 46). "Kontinuität in der apostolischen Sukzession findet ihren zeichenhaften Ausdruck in der Ordination oder Weihe des Bischofs ... Durch die Handauflegung mit Gebet wird einerseits eine von Gott schon gegebene Gnadengabe anerkannt und bekräftigt; andererseits wird sie für den Dienst vollendet." Die Ordination "tut im Falle des Episkopats, was die Apostel und die Kirche durch die Zeiten getan haben" (P 47). Sie ist "effektives" Zeichen (P 48) es geht mithin nicht um bloße "Einführung".

"Der Gebrauch des Zeichens der historischen bischöflichen Sukzession allein garantiert nicht die Treue einer Kirche gegenüber jedem Aspekt apostolischen Glaubens, Lebens und Sendung", "auch nicht die persönliche Treue des Bischofs". Doch ist die Beibehaltung dieses Zeichens eine ständige Aufforderung dazu, "die bleibenden Merkmale der Kirche der Apostel zu bezeugen" und "sie vollständiger zu verwirklichen" (P 51).

– Das Zeichen der historischen apostolischen Sukzession ist "ein Mittel, Einheit und Kontinuität der Kirchen zu allen Zeiten und an allen Orten sichtbar zu machen" (P 53). Es ist für sichtbare Einheit unverzichtbar, eine Voraussetzung für "volle Kirchengemeinschaft", wie die Meißener Erklärung ergibt (M 16).

* Kapitel V enthält "Die Porvoorer Erklärung", die den beteiligten Kirchen zur Entscheidung vorlag und inzwischen von den erwähnten Kirchen ratifiziert wurde.

II. Reaktionen auf die Porvoorer Feststellung

1. Stellungnahme der VELKD

Im Dezember 1996 haben Kirchenleitung und Bischofskonferenz eine Stellungnahme veröffentlicht; darin heißt es zusammenfassend:

"Die VELKD begrüßt die Porvoorer Gemeinsame Feststellung, weil sie ein weiterer bedeutender Schritt auf dem Wege zur sichtbaren und gelebten Einheit der Kirche in Europa ist. Sie begrüßt diesen Schritt um so mehr, als er die in der Meißener Erklärung vom 18. März 1988 begonnene Entwicklung fortführt."

"Die Vereinigte Kirche sieht in dem Dokument eine Herausforderung, mit den beteiligten Kirchen aus der anglikanischen Gemeinschaft ... die schon vorhandenen Verbindungen weiter zu entwickeln und zu vertiefen. Dabei ist folgenden Themenbereichen besondere Aufmerksamkeit zuzuwenden:

- Bedingungen der Kirchengemeinschaft
- Gestalt und Auftrag der Episkope
- Apostolische Sukzession.

Bei der Bearbeitung dieser Themenbereiche sollte die Ekklesiologiestudie der Leuenberger Kirchengemeinschaft Berücksichtigung finden."

Die in dieser Zusammenfassung ange deuteten Probleme sind zuvor deutlich artikuliert. Sie betreffen unter anderem folgende Fragen:

Was ist mit "Ordination oder Weihe eines Bischofs" (P 47ff.) gemeint? Ist die historische Sukzession (die nach lutherischem Verständnis ein "nicht zu vernachlässigendes Zeichen" bildet) ein

"notwendiges Zeichen"? Verhindert gerade ihr Fehlen wie die Meißener Erklärung bekundet volle sichtbare Kirchengemeinschaft?

2. Konsultation der Leuenberger Gemeinschaft 1995

Der katholischen Kirche wurde vielfach der Vorwurf gemacht, sie blockiere Kirchen- und Abendmahlsgemeinschaft, da sie – zusätzlich zu der Übereinstimmung im Evangelium die *successio apostolica episcopalis* für notwendig erachte. Daß auch nach orthodoxer Auffassung Kirchengemeinschaft nicht möglich ist, wo "das Fortbestehen der altkirchlichen apostolischen Struktur, also der apostolischen Sukzession, gestört ist", wie Metropolit Damaskinos betont, wurde kaum erwähnt. Durch die Porvoorer Feststellung ja, bereits durch die Meißener Erklärung! – sieht sich die Leuenberger Gemeinschaft nun innerevan gelisch mit diesem Problem konfrontiert. In Liebfrauenberg fand 1995 eine Konsultation dazu statt, zu der seitens der Leuenberger Kirchengemeinschaft eingeladen war.

– Der anglikanische Bischof John Hind bejahte die Porvoorer Feststellung. Ermutigend sei die Tatsache, daß andere Dialoge ähnliche Ergebnisse erbracht hätten beispielsweise der anglikanisch-katholische (ARCIC) und der lutherisch-katholische –, wie eine vergleichende Studie zeigen könnte. In der Tat: Das 1981 einstimmig verabschiedete Dokument "Das geistliche Amt in der Kirche" stimmt im Verständnis von Amt, Ordination und apostolischer Sukzession weitgehend mit der Porvoorer Feststellung überein (kommt darüber hinaus noch kurz auf das Dienstamt der Ein-

heit der Gesamtkirche zu sprechen). "Porvoo" hat Konsequenzen gezogen, die zwischen der katholischen und den lutherischen Kirchen zumindest schrittweise erfolgen könnten und in dem genannten Dokument als möglich und wünschenswert angeführt sind (Das geistliche Amt in der Kirche, Nr. 81–86).

– Gleichfalls zustimmend äußerte sich der lutherische Bischof von Helsinki, Eero Huovinen. Er erinnerte daran, daß die Leuenberger Konkordie von den lutherischen Kirchen Skandinaviens nicht unterzeichnet wurde, weil darin ein Konsens über den Inhalt des christlichen Glaubens fehle und unterschiedliche Interpretationen bestünden. Die Porvoor-Feststellung stütze nicht die aktualistische

"Ereignis-Theologie", die für einen modernen Protestantismus kennzeichnend sei, sondern lege Wert auf die historische Kontinuität des christlichen Glaubens und der Kirche. "Luther wollte keine neue Kirche gründen, sondern von der Heiligen Schrift und der klassischen Tradition der frühen Kirche her reformieren ... Auf dieser Grundlage möchte die finnische lutherische Kirche ihre Lehrgespräche mit den anderen Reformationskirchen fortsetzen", betonte Bischof Huovinen.

– "Kritische Anfragen an Porvoo aus der Sicht der Leuenberger Konkordie" formulierte Reinhard Frieling. Er konstatierte, daß – im Unterschied zu Leuenberg nach der Meißener Erklärung die Ermöglichung von Interzelebration "ausdrücklich ausgeschlossen" wird, "solange über den historischen Episkopat keine Einigung erzielt ist". Noch deutlicher werden "in P 58 VI 'das bischöfliche Amt' und in P 50 'die historische apostolische Sukzession als Zeichen', als gemeinsame Grundlage für

die 'sichtbare Einheit', für Interzelebration und für die 'Fülle', 'die Gott sich für sein Volk wünscht (Eph 1,23 und 3,17–19)' herausgestellt". Daher richte sich an Porvoo vor allem diese Frage: "Warum wird der 'historische Episkopat' beziehungsweise 'die historische apostolische Sukzession im Bischofsamt' als ein entscheidendes Kriterium für volle Kirchengemeinschaft gewertet, während ohne dieses 'Zeichen' zwar Kirchengemeinschaft, aber nicht 'volle Gemeinschaft' möglich ist?" Die "Treue der Kirche in Kontinuität mit den Aposteln" werde gemäß Porvoo "als eine Führung des Heiligen Geistes" verstanden, das "Verhältnis von Schriftautorität und altkirchlicher Ämtertradition ... ähnlich wie in der römisch-katholischen und orthodoxen Theologie bestimmt ... Der Heilige Geist habe die Kirche dazu geführt, gleichzeitig die Schriften des NT als hinreichenden Kanon sowie die bischöflich-priesterliche Ämterstruktur als Normalfall anzuerkennen."

Eine solche Sicht hält Frieling zwar für möglich; er stellt aber die Frage, ob sie "verbindlich für alle Christen gemacht werden darf".

Orthodoxer- und katholischerseits und von Porvoo her wird man umgekehrt fragen: Darf die Joh 14 verheißene Führung des Heiligen Geistes in den ersten Jahrhunderten in denen (von der bischöflich strukturierten Kirche!) bedeutende, alle Christen verbindende Glaubensentscheidungen getroffen wurden – ausgeblendet und auf den Kanon reduziert werden, zumal dieser auch gemäß evangelischen Exegeten "ein Werk der Kirche" ist, da sie "festgesetzt (hat), was bei ihr Gültigkeit haben sollte" (W. Marxsen)? Wird nicht (um ein Wort Frielings aufzunehmen) "die normative Kraft des Faktischen" das heißt die (unbeabsichtigt) entstandene Notsituation

der Reformationszeit zum Normalen erhoben, an die Stelle der Kontinuität gesetzt? Wird die Reformation dadurch nicht gegen die Intention der Reformatoren nachträglich von evangelischer Seite als Neuerung qualifiziert?

Im Einklang mit der Porvoor-Feststellung ist zu sagen, was zum Einigungsmodell der Leuenberger Konkordie ausgesprochen wurde (vgl. KNA-ÖKI 1/2, 1995): Dieses Modell fordert, die Vieltgestalt unterschiedlichster Gemeinschaftsbildungen als mögliche Gestalt der Kirche anzunehmen; das aber entspricht der (unerfüllbaren) Maximalforderung an die orthodoxe, die katholische und die anglikanische Kirche, sie könnten zwar die bischöflich-apostolische Struktur behalten, sollten aber ihre Glaubensüberzeugung aufgeben, daß solche Gestalt zur Kirche gehört. Wenn dieses von der Leuenberger Gemeinschaft angebotene Modell endgültig würde, wäre dadurch Kirchengemeinschaft mit der orthodoxen, katholischen und anglikanischen Kirche ausgeschlossen.

– Aus katholischer Perspektive erklärte Heinz-Albert Raem bei der Konsultation, daß mit der Ratifizierung der Porvoo-Erklärung "ein anglikanisch-lutherischer Einigungsprozeß von historischer Bedeutung" anhebe. Er schloß sich der Auffassung des lutherischen Theologen Günther Gaßmann an, daß durch Porvoo "erstmalig ein gemeinsamer Lösungsvorschlag für das ökumenische Problem der historischen Sukzession des Bischofsamtes vorgelegt (wird), der über alle bisherigen Konvergenzen und Lösungsvorschläge hinausgeht".

III. Entscheidender ökumenischer Brückenbau

1948 wurde auf der Ersten Vollversammlung des Ökumenischen Rates der Kirchen in Amsterdam im Licht der von Gott gegebenen und von ihm erhaltenen Einheit der "tiefste Unterschied" zwischen den christlichen Kirchen folgendermaßen artikuliert:

"Unsere Lage ist einschneidend dadurch bestimmt, daß wir von zwei verschiedenen Seiten aus den christlichen Glauben und das christliche Leben als ein in sich geschlossenes Ganzes ansehen und daß diese zwei Auffassungen sich nicht miteinander in Einklang bringen lassen ...

* Die eine Seite, die man gewöhnlich 'katholisch' nennt, wird gekennzeichnet durch eine starke Betonung der sichtbaren Kontinuität der Kirche in der apostolischen Sukzession des Bischofsamtes.

* Die andere, die man gewöhnlich 'evangelisch' nennt, betont in ihrer Lehre der Rechtfertigung *sola fide* vor allem die Initiative des Wortes Gottes und die Antwort des Glaubens. Aber auch die erste Gruppe hebt die Bedeutung des Glaubens hervor, und die zweite betont ebenso bewußt eine bestimmte Kontinuität der sichtbaren Kirche. ... auch wenn das Gespräch in gegenseitigem Vertrauen und Verständnis geführt wird, bleiben noch bestimmte Kernfragen im Blick auf das Verständnis der Kirche Christi übrig, in denen eine Übereinstimmung vorläufig nicht erzielt werden kann" (Bericht der Sektion I).

1998 50 Jahre nach Amsterdam soll seitens der katholischen Kirche und den Reformationskirchen gemeinsam definitiv erklärt werden, daß hinsichtlich der Rechtfertigung keine kirchentrennenden Gegensätze mehr bestehen, nachdem im

Dialog der Glaube der "katholischen Kirchen" vom Kriterium der Rechtfertigung her geprüft und als nicht dem Evangelium widersprechend erwiesen wurde (vgl. Kirche und Rechtfertigung, 1984). Damit ist das Kernanliegen der Reformation erfüllt. Von "katholischer Seite" sind weitere berechnete reformatorische Forderungen aufgenommen. Ein einseitiges Betonen der Amtssukzession ist durch Beachtung der Apostolizität der Kirche im Vollsinn besonders der Nachfolge im Glauben der Apostel – überwunden: Successio apostolica fidei und successio apostolica ordinis bilden keine Alternative!

Damit ist für die (in Amsterdam so genannte) "evangelische Seite" von der "katholischen Seite" der Weg zur Versöhnung geebnet. Nun sind die Reformationskirchen aufgerufen, das zu bejahen, was eigentliche Intention der Reformation war: keine neue Kirche, sondern deren Erneuerung in Kontinuität zur bisherigen Kirche unter Beibehalten der altkirchlich-apostolischen Gestalt. Als möglich und sinnvoll wurde "eine

Aufnahme der Gemeinschaft mit dem Bischofsamt in der historischen Sukzession" lutherischerseits längst erkannt – selbstverständlich "nicht als isolierter Akt, sondern nur im Zusammenhang der Einheit der Kirche im Glauben als Zeugnis für die Universalität des Evangeliums der Versöhnung" (Das geistliche Amt in der Kirche, 66 unter Beachtung von 61–65 und 80; vgl. FO/Amt, 51ff.). Doch blieb es leider nur bei der im ökumenischen Dialog erreichten Möglichkeit. "Porvoo" hat damit nun Ernst gemacht, das Mögliche realisiert: Das ist eine Entscheidung von großer ökumenischer Tragweite!

Nun kommt alles darauf an, daß keine nichttheologischen beziehungsweise nichtdogmatischen Faktoren wie Unkenntnis, Angst, Unbereitschaft und ähnliches die begonnene Versöhnung verhindern. Müßte nicht unter dem Kreuz des gemeinsamen Herrn Jesus Christus alle menschliche Enge zerbrechen?!

(KNA)

Onko sisäisesti jakaantuneella ortodoksisella kirkolla tulevaisuutta yhdentyvässä Euroopassa?

Alustus Grazin delegaation valmistelukokouksessa 9.10.1996

Matti Kotiranta

Euroopan kirkkojen konferenssi (EKK) syntyi lähes neljäkymmentä vuotta sitten lievittämään idän ja linnan jännitteitä ja luomaan kirkollisia yhteyksiä kahtiajakautuneessa Euroopassa. Varsin yleisesti ajatellaan, että rautaesiripun romahdettua Eurooppa ei ole enää kahtia jaettu, vaan se on – kuten tämän päivän iskusana kuuluu – *yhentynyt* Eurooppa, jossa on käynnissä ennennäkemätön poliittinen ja taloudellinen keskittyminen. On totta, että EU:n piirissä tapahtuva yhdentymiskehitys ja entisen sosialistileirin hajoaminen ovat olleet prosesseja, jotka ovat piirtäneet Euroopan karttoja uudestaan ei ainoastaan ihmisten mielisissä vaan ennen kaikkea sielä, missä kasvottomien markkinavoimien piinkovat profitintekijät ovat tähyn-

neet toivorikkaana itään uusien markkina-alueiden toivossa.

Vaikka läntinen yhentyminen onkin ensisijassa taloudellista, ja sitä motivoivat markkinatalouden tarjoamat voitontavoitteet, kirkot eivät kuitenkaan voi tarkastella uutta Eurooppaa pelkästään taloudellisena yrityksenä. Euroopalla on pitkä kristinuskon perinne, jonka kulttuuriset juuret on tärkeä tuntea analysoitaessa ja kehitettäessä Euroopan unionia. Nämä kristinuskon kulttuuriset juuret eivät ole aina päätöksentekijöiden päällimmäisinä tunteina, mutta ne ovat tärkeitä sekä siinä aatteellisessa, uskonnollisessa että yhteiskunnallisessa murroksessa, johon kirkot väistämättä joutuvat ottamaan kantaa. Kirkkojen tulee ainakin itse pystyä sopeutumaan uuteen

tilanteeseen, jossa entiset kirkkojen valta-alueet ja moraaliset arvot eivät enää samalla tavalla päde, kuten entisessä ja-kautuneessa Euroopassa. Juuri siksi Euroopan yhdistyminen muodostaa kirkkoille uuden haasteen. Yhtäältä tämä haaste koskee tunnustusten välisiä suhteita ja toisaalta kirkkojen edustamien arvojen merkitystä uudelleen rakentuvissa yhteiskunnissa.

Tarkastelen tässä alustuksessa vain ortodoksisten kirkkojen asemaa ja valmiutta yhdistyvässä Euroopassa. Olen asettanut alustukseni otsakkeeksi edellä esittämäni kysymyksen, koska nähdäkseni ortodoksien kirkon suurin vaikeus integroitua täydellä painolla yhdistyvään Eurooppaan on sen oma sisäinen jakaantuneisuus. Uusien kansallisvaltioiden syntyminen entisen Neuvostoliiton alueella kiihdyttää ortodoksien kirkon sisäistä jakautumista, mikä merkitsee sitä, että ortodoksien sisäisen eheyden saavuttaminen vie ortodokseilta lisääntyvässä määrin voimavaroja. Voimia ei enää riitä siihen muutosprosessiin, jota Euroopan unioni tulee laajetessaan edellyttämään kirkkoilta. Yhdistyvä Eurooppa – kuuluivatpa siihen Itä-Euroopan ortodoksiset kirkot tai eivät – asettaa kirkkojen ekumeeniselle yhteistyölle tulevaisuudessa uusia haasteita. Kirkot eivät voi enää samassa määrin turvautua omiin alueellisiin asemiinsa, kuten oli asianlaita entisessä jakautuneessa Euroopassa. Uusi Eurooppa ei enää muodosta selvää uskonnollista karttaa, jossa luterilaisuus olisi keskittynyt Pohjois-Eurooppaan, katolisuus eteläiseen Eurooppaan ja ortodoksisuus Itä-Eurooppaan. Kirkkokunnilla ei enää tulevassa Euroopassa ole itsestään selviä maantieteellisiä alueita, joissa yksi kirkkokunta ja sen edustama kulttuuri hallitsisi. Niinpä uskonnollinen, kulttuuri- ja taloudellinen sekä yhteiskunnal-

linen murros kytkeytyvät elimellisesti yhteen. Kirkkokunnilta kysytään yhä enenevässä määrin ekumeenista yhteistyötä, joka on sekä opillista että sosiaalieettistä. Ortodoksien kirkon valmiudet tällaiseen ekumeeniseen haasteeseen näyttävät nykytilanteen valossa heikoilta. Sisäinen jakaantuneisuus ortodoksien kirkon piirissä heikentää entisestäänkin ortodoksien panosta ekumeenisessa yhteistyössä, jota yhdistyvä Eurooppa kirkko-kunnilta edellyttää. Ortodoksien kirkon sisäinen jakaantuneisuus on este myös sellaisen sosiaalietiikan kehittämiselle, jota uusien yhteiskuntajärjestelmien syntyminen ortodoksien kirkon entisillä valta-alueilla sekä Euroopan unionissa vaatii.

Käsittelen seuraavassa ensin ortodoksien kirkon sisäistä hajoamisprosessia niiltä osin kuin se liittyy uusien kansallisvaltioiden syntymiseen. Sen jälkeen pyrin hahmottamaan, miten tämä hajoamisprosessi on heijastunut kirkkopoliitiikassa ja sosiaalieettisissä kysymyksissä.

1. Ortodoksien kirkkojen sisäisten suhteiden muuttuminen uusien kansallisvaltioiden syntyessä

Ortodoksien kirkon sisäinen jakautuminen nykyisessä kansallisvaltioiden syntymisprosessissa ei sinänsä ole uusi ilmiö. Historiallisesti Moskovan patriarkaatin perustaminen 500 vuotta sitten merkitsi Konstantinopolin aseman heikentymistä ja johti patriarkaattien väliseen yli sata vuotta jatkuneeseen epäsuopuun. Samalla Moskova alkoi puhua itsestään kolmantena Roomana. Viime kevätiset Viron tapahtumat – vaikka ne tuskin hirsittivät VOK:n ja ekumeenisen patriarkaatin virallisia suhteita kovinkaan kauan

– ovat pohjimmiltaan episodi vanhassa mittelössä, jossa Konstantinopoli pitää itseään edelleen ensimmäisenä samanarvoisten patriarkaattien joukossa ja pyrkii sen mukaiseen status quoon myös Virossa, ja jota Moskova ei parhaalla tahdollakaan voi tunnustaa. 500 vuotta vanha kiista Pohjoisen raukoilla rajoilla heräsi eloon poliittisten muutosten myötä. Konstantinopolin ja Moskovan patriarkaattien taistelussa ovat vastakkain venäläisyys ja ortodoksisuus. On syytä muistaa, että historiallisesti vastaava ilmiö tapahtui, kun Suomen ortodoksinen kirkkokunta perustettiin valtiovallan asetuksella vuonna 1918, jolloin Suomen ortodoksinen kirkko irrotettiin Moskovan patriarkaattista ja siirtyi Konstantinopolin hengelliseen alaisuuteen ja sai sittemmin autonomiansa 1923. Tuolloin viileitä välejä Moskovan kanssa kesti yli 50-vuotta. Tältä osin on ymmärrettävää, että kiista Viron ortodoksien kirkon autonomiasta herätti myös vanhan kaunan Suomen ortodoksista kirkkoa kohtaan, jonka seurauksena Moskovan patriarkaatti viime keväänä ilmoitti ehtoollisyyhteyden virallisesti katkenneen Venäjän kirkon ja Suomen ortodoksien kirkon välillä. Kysymys on yhtä aikaa ortodoksien sisäisestä ekumeniasta että myös kirkkopoliitiikasta. Vaikeaksi asian tekee se, että ortodoksit eivät ole viimeaikaisissa tapahtumissa tehneet aina selvää eroa teologisten ja poliittisten syiden välillä. Osittain tämä vaikeus liittyy siihen historialliseen perinteeseen, joka esimerkiksi Venäjän ortodoksien kirkolla on ollut suhteessa kansaansa. Venäjän ortodoksinen kirkko on pitkälti perustanut ajattelunsa ns. slavofiiliteologeilta tulleen näkemykseen,

jonka mukaan Venäjän ortodoksinen kirkko on Venäjän kirkko: toisin sanoen se on Venäjän kansaa varten. Kirkon tehtävänä on pyhittää lopulta Venäjän kansa.¹ Tästä aiheesta keskusteltiin mm. Suomen ev.-lut. kirkon ja VOK:n oppi-keskusteluissa, ns. Kiovan neuvotteluissa, jonka yhtenä aiheena oli ”kirkot ja nationalismi”. Vaikka Venäjän ortodoksinen kirkko joutuikin lähes seitsemäkymmentä vuotta elämään maanalla ilman valtion tukea kommunismin aikana, ajatus Venäjän kirkosta Venäjän kansaa varten ei ole kirkon ”teologisesta mielestä” poistunut. Tämä tulee esille paitsi niissä voimakkaissa reaktioissa, jotka kohdistuvat nyt itsenäistyneiden uusien valtioiden kirkolliseen autonomiaan, myös suhteissa siihen uususkonnolliseen liikehdintään, joka muodostaa ortodoksille kirkolle suuren uhan aatteen ja taloudellisen romahduksen kohdanneessa Venäjässä.

Suurimmat kiistat ortodoksien kirkon sisäisissä suhteissa itäisessä Euroopassa ovat aiheutuneet siitä, että toisen maailmansodan jälkeen Moskovan patriarkaattiin väkivallalla liitetyt – Viron ja Latvian ortodoksiset kirkot, Moldovan hiippakunta sekä Ukrainan unioitu kirkko eli ukrainalaiskatoliset – ovat poliittisten olojen vapauduttua vaatineet itselleen itsenäisyyttä; ensiksi mainittu Konstantinopolin ja viimeksi mainittu Vatikaanin tuella. Uniaattikysymyksen lisäksi Ukrainassa on syntynyt myös ortodoksisuuden sisäinen hajaannus. Ukrainassa kamppailee olemassaolostaan tällä hetkellä kolme ortodoksista kirkkoa: Moskovan patriarkaatin alainen Ukrainan ortodoksinen kirkko, Ukrai-

¹ – Ei siis, kuten Amerikan ortodoksit tai kreikkalaiset ortodoksit ilmaisisivat asian: ortodoksinen kirkko Kreikassa, Venäjällä, Suomessa jne.

nan autokefaalinen ortodoksinen kirkko ja Ukrainan ortodoksinen kirkko – Kiovan patriarkaatti. Samantapainen tilanne on muodostunut myös entisessä Jugoslaviassa, jossa Makedonian ja Montenegron arkkipiispakunnat ovat vaatineet itselleen autokefaliaa. Näyttää siltä, että samoin kuin entisessä NL:ssä myös entisessä Jugoslaviassa paikalliskirkkoajatus, näkemys, jonka mukaan kansalliset rajat ovat paikalliskirkon rajat, tulee ajanoloon voittamaan. Venäjän kirkon tapa reagoida kirkkojen itsenäistymiseen, olipa kysymyksessä Ukrainan tai Viron kirkko, on siten jääkin kirkkopoliittinen, jota tosin perustellaan ekumeenisilla syillä. Pelko ja epäluulot, jotka heräsivät ortodoksinen kirkon sisällä sen sisäisen eheyden uhatessa eivät ole omiaan edistämään ekumeenista yhteistyötä ja ortodoksinen kirkon kykyä ottaa uusia haasteita vastaan yhdyntävissä Euroopassa. Analysoitaessa tätä tilannetta huomio tulee kiinnittää siihen epäsuhtaan, joka vallitsee toisaalta nykyisessä tilanteessa kirkon ja valtion suhteissa että toisaalta Venäjän kirkon asenteissa vaatien itselleen entisten Neuvostoliiton alueiden uskonnollista monopoliä.

Kirkon ja valtion suhteiden uusi järjestely entisen Neuvostoliiton alueella vie osittain kahteen eri suuntaan. Toisaalta kansallisvaltioiden syntyminen merkitsee kirkkojen itsenäistymistä ja autonomisten ortodoksisten kirkkojen syntymistä. Nämä kirkot hakevat tukea eri suunnilta. Toisaalta Ortodoksinen kirkko – erityisesti Ekumeeninen patriarkaatti – on ryhtynyt tämän vastapainoksi korostamaan alkuperäistä ortodoksista ekumeenista ajattelutapaansa, jossa pyritään vahvistamaan yhtenäistä ortodoksista maailmaa.

2. Kirkon ja valtion suhteen muutokset entisen Neuvostoliiton alueella

Neuvostojärjestelmän hajoaminen merkitsi Venäjän kirkolle kipeitten henkilöksymysten (KGP-kytkentöjen) lisäksi myös hallinnollisen tason ongelmaa. Ortodoksisten kirkkojen ja valtion suhde on muuttunut. Entisessä NL:ssä kirkkojen – ja erityisesti VOK:n – julkisoikeudellinen asema muuttui ratkaisevasti 1980-luvun lopun "perestroikan" myötä. Kirkoista tuli ns. oikeushenkilöitä. Kun 1980-luvulle saakka NL:n uskontopoliittikan ja uskonnollista toimintaa säätelevien lakien tarkoituksena oli kontrolloida ja minimoida uskonnon vaikutusta, uusi Venäjän federaation uskontolaki lähtee siitä, että valtio on uskonnon suhteen neutraali. (Vastaavia ratkaisujahan meiltä löytyy liitisestä Euroopasta lähinnä Ranskasta ja Yhdysvalloista, vaikkakin näiden maiden uskontopoliittikan ideologinen syytke on ollut toinen, nimittäin valistuksen ajan rationalismi ja sen pohjalta muotoutunut ihmis-oikeuksien julistus uskonnonvapausvaateineen). Vaikka uudessa Venäjän federaation uskontolaissa säilytetään edelleen koulun ja kirkon välinen ero, rekisteröidyt uskonnolliset yhteisöt voivat perustaa oppilaitoksia. Hengellinen työ on sallittua vankiloissa. Vuoden 1988 jälkeen uskontopoliittikassa tapahtui täyskäännös. Erityisesti Venäjän ortodoksinen kirkon (VOK) asema muuttui ratkaisevasti. Kirkkoja avattiin tai palautettiin niiden alkuperäiseen käyttötarkoitukseen, uusia seurakuntia perustettiin, sadat tuhannet kävivät kasteella ja ylipäänsä ortodoksisuudesta näytti muodostuneen todellinen muoti-ilmiö. Muuttunut uskontopoliittikka myös vahvistettiin vuoden 1990 loka-kuussa hyväksytyssä uudessa uskonnonvapauslaissa. Kommunismin romahdet-

tua ja Neuvostoliiton hajottua uskonnon merkitys on entisestään voimistunut.

Venäjän nykyisestä uskonnollisesta tilanteesta käytetään yleisesti ilmausta "uskonnollinen renessanssi". Ilmaus pitää kuitenkin vain osittain paikkansa. Mitä uskonnon saamaan julkisuuteen tulee, uskonnollinen renessanssi näyttää ilmeiseltä. Ihmisten vakaumuksen tasolla muutos on kuitenkin huomattavasti vähäisempi. Vaikka uskovien määrä on viimeisten vuosien aikana merkittävästi lisääntynyt, niiden ihmisten osuus, joiden arkielämässä uskonto selvästi vaikuttaa, on pysynyt vähäisenä.² Muutokset eivät myöskään ole merkinneet yksinomaan ortodoksisuuden vahvistumista – päinvastoin lukuisat protestanttiset ryhmät ja ns. uususkonnot ovat saaneet yhä enemmän jalansijaa Venäjällä. Samoin islamin asema on merkittävästi vahvistunut.

Perestroikan kautena valtion omaksuma myönteinen suhtautuminen uskontoon ei siten edesautta niitä vaikeuksia, joita VOK kohtaa kansallisvaltioiden itsenäistymispyrkimyksissä. Vaikka kirkon asema suhteessa valtioon on helpottunut siinä mielessä, että maanalaisten kirkon aika on ohi ja kirkko on saanut uuden julkisen aseman ja tehtävän, sen sisäiset ongelmat ovat lisääntyneet. Ei siis ole ihme, että eräät nykyhetken venäläiset ortodoksiteologit pitivät entistä neuvostovallan aikaa jopa parempana. Perustelunaan he toteavat, että kirkko on sisäisesti vahvempi vainonaikana kuin lihavana yhteiskunnallisen tuen aikoina. Vainon aika yhdistää heidän mukaansa

kirkkoa ja pitää sen toiminnan hengellisenä. Olennaisempaa VOK:n kannalta on kuitenkin todeta, että vapaammat ajat merkitsevät vääjäämättä myös laajempaa uskonnollisen elämän vapautumista, johon Venäjän ortodoksinen kirkko ei ole tottunut. Kysymys uskonnonvapaudesta on epäilemättä eräs vaikeimmista ongelmista, jonka Venäjän ortodoksinen kirkko kohtaa joutuessaan kanssakäymisiin yhdyntävän Euroopan kirkkojen kanssa. Vaikka VOK on hyväksynyt muodollisesti ETYK:n (nykyisen ETYJ:n) Budabestin ja Helsingin loppuasiakirjojen ihmisoikeusartikkelat, sen sisäinen valmiustila hyväksyä niiden edellyttämä uskonnollisten yhteisöjen tasavertaisuus on kuitenkin riittämätön. Tämä tuli selvästi esillä osallistuessani keuhkilla 1995 Varsovassa ETYJ:n järjestämään ihmisoikeuskonferenssiin.

3. Ortodoksinen kirkon sisäiset ykseysspyrkimykset uskonnollisessa kilpailutilanteessa ja suhde ekumeniaan

Onkin selvästi havaittavissa, että nykyisin, kun monet Itä-Euroopan ja entisen NL:n maat elävät kapitalismin, sosialismin, kristinuskon eri muotojen sekä osaksi myös islamin ja juutalaisuuden ristipaineissa, ortodoksiset kirkot ovat alkaneet aiempaa selkeämmin korostaa omaa, niiden näkemyksen mukaan jaksamattoman kristikunnan ajan traditiota. Selvin ilmaus tästä on Konstantinopolin patriarkaatin aseman ja aktiivisuuden

² Venäläisten uskonnollisuutta on tutkinut erityisesti venäläinen sosiologian tutkimuslaitos VCIOM (The Russian Centre for Public Opinion Research) professori Juri Levadan johdolla (v. 1992). Levadan saamista tutkimustuloksista ks. tarkemmin Kimmo Käärin artikkeli *Proselytismi Venäjällä*. – Ortodoksia 44 (1995), 168–185.

korostuminen sekä ortodoksisen maailman ja katolisen kirkon välisessä dialogissa että ortodoksisten kirkkojen ongelmien – esimerkiksi Moskovan patriarkaatin ja Ukrainan ”autokefaalisen” kirkon ja entisen Jugoslavian kriisien – sovittelussa. Konstantinopolissa maaliskuussa 1992 järjestetty ortodoksisten kirkonjohtajien huippukokous ilmaisi yhäältä haluavansa jatkaa dialogia Vatikanin kanssa. Kokous tuomitsi kuitenkin ”tiettyjen roomalaiskatolisen kirkon piirien proselyttiset menetelmät”, ja ekumeeninen patriarkka Bartholomeos arvosteli Vatikanin uutta idänpolitiikkaa. Hänen mukaansa Vatikanin tulisi osoittaa solidaarisuutta kommunistien valvonnasta vapautunutta ortodoksista kirkkoa kohtaan sen sijaan, että se harjoittaisi aktiivista lähetystyötä perinteisesti ortodoksisilla alueilla.³ Itäisessä Euroopassa – erityisesti VOK:n vaikutusalueella – tunnetaan tiettyjä epäilyjä sekä katolisen että protestanttisen Euroopan vahvistumista kohtaan. Nämä seikat eivät ole omiaan edistämään myönteisen ekumenian kehittymistä yhdyntävissä Euroopassa ortodoksien taholta. Muilta kirkkokunnilta edellytetään hyvin paljon – ehkäpä liiankin paljon – ortodoksien kirkon ymmärtämistä ja vastaan tuleminen. Tällaista oli havaittavissa myös edellä mainituissa Suomen ev.-lut. kirkon ja VOK:n oppi keskusteluissa Kiovassa, jossa yhdessä ekumeenisista syistä torjuttiin proselytismi. Ainoa pysyvä bilateraalinen dialogi näyttäisi jatkuvan elinvoimaisena Suomen evankelis-luterilai-

sen ja Venäjän ortodoksisen kirkon välillä. Taustalla eivät ole vain poliittiset seikat, vaan aito keskinäinen pyrkimys käsitellä molempia kirkkoja kiinnostavia teologisia ongelmia sekä kirkon uutta asemaa nyky-yhteiskunnassa. Ortodoksinen kirkko tarvitsee tällä hetkellä toisten kirkkojen apua, mutta sen ei tulisi käyttää tätä apua omiin kirkkopoliittisiin eikä antiekumeenisiin pyrkimyksiinsä.

4. Ortodoksisen kirkon valmiudet sosiaalieettiseen toimintaan uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa ja yhdyntävissä Euroopassa

Ensinnäkin on todettava, että ortodoksisella kirkolla ei ole varsinaista sosiaalieettiä.⁴ Tähän ovat osittain syynä teologiset ja historialliset seikat. Ortodoksinen teologia rakentuu hierarkisesti kolminaisuusopista käsin, jossa luomisen teologialla ei ole itsenäistä roolia. Kirkko ei siten perusta sosiaalieettiä luomisen teologialle eikä siihen elimellisesti kuuluvalla luonnolliselle laille, joka liittäisi kirkon sosiaalieettiset pyrkimykset yhteiskunnan harjoittamaan oikeusajatteluun, vaan kirkko katsoo vaikuttavansa yhteiskuntaan kirkon sakramenttien, jumalanpalveluksen sekä hengellisen ihmisen, mikrokosmoksen kautta. Ajatukset diakoniasta, so. ”liturgiasta liturgian jälkeen” kuvastavat tätä.

Maaailmaan tullaan jumalanpalveluksen kautta. Kirkko pyhittää maailman elämän pyhittävien sakramenttien ja pyhityneen, jumallallistuneen ihmisen kautta. Tiettyssä mielessä kirkon sakramentalisen elämän ulkopuolista sosiaalieettiä ei ole. Yhteisen yhteiskunnallisen sosiaalieettikan puuttuminen vaikeuttaa keskustelua ortodoksien kanssa. Ortodoksinen kirkko on myös suhtautunut kielteisesti KMN:ssä sosiaalieettiin pyrkimykseen, vaikka he ovatkin olleet mukana esimerkiksi ORLE-projektissa. Sosiaalieettiä muodostaa siten suuren haasteen ortodoksille kirkolle.

Tosin on samalla huomattava, että esimerkiksi Venäjällä ortodoksista kirkkoa arvostetaan paljon juuri siksi, että se voi opettaa kansalle moraalista aikana, jolloin yhteiskunnallinen moraalit on rappeutunut. Aikaisemmin vainotusta ”kansan oopiumista” on tullut yhteiskuntaa sekä ”kulttuurisesti että moraalisesti integroiva tekijä”. Ehkäpä parhaimman esimerkin uskonnon kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta merkityksestä tarjoaa – niin hyvässä kuin pahassa – venäläiskansallisen ortodoksisuuden nousu, jonka airueena on VOK on ainakin jossain määrin toiminut, ja joka venäläisessä yhteiskunnassa ulottaa vaikutuksensa yhteiskunnan useimpiin osa-alueisiin. VOK:sta on tullut instituutio, jonka kanssa mm. lukuisat puolueet ovat ilmaisseet halunsa liittyä. Tässä ympäristössä sulkeutunut. Analogisesti on palattu vallankumousta edeltävään aikaan.

Ortodoksinen kirkko ei tarvinnut sosiaalieettiä pitkän kommunistisen ajan kausina. Sitä ei vallinneessa tilanteessa ortodoksilta kirkolta myöskään kysyt-

ty. Toisaalta on myös todettava, että kommunistisen moraalien ihanteiden luhistuttua niiden tilalle on tarjottu nationalismia, länsimaista demokratiaa ja länsimaaisia uskonnollisia arvoja sellaisella vauhdilla, ettei ortodokseilla tässä kilpailutilanteessa ole myöskään ollut reaalaisia mahdollisuuksia kehittää omaa sosiaalieettiä. Muutokset ovat olleet niin nopeita ja dramaattisia, että voidaan puhua suoranaista maailmankatsomuksellista kriisistä. Kun otetaan vielä huomioon, että uskonnon alueella ideologinen neuvostovaltio asetti tavoitteekseen uskonnon hävittämisen ja sen korvaamisen tieteellisellä ateistisella maailmankatsomuksella. Tätä tavoitetta varten kehitettiin massiivinen ateistisen kasvatuksen järjestelmä ja lisäksi uskonnollisten yhdyskuntien toimintaa vaikeutettiin monin tavoin. Vaikka ateistista kasvatusta pyrittiin teoreettisesti perustelemaan marxilais-leniniläisen filosofian avulla, syyt tämän järjestelmän kehittämiseen – kuten tutkimus on osoittanut – liittyivät enemmän harjoitettuun uskonto- ja kansallisuuspolitiikkaan. Monikansallista ja moniuskontoista valtiota pyrittiin yhtenäistämään aatteellisesti. Erityisen hyökkäyksen kohteeksi joutuivat ne alueet, joilla uskonto toimi kansallisen identiteetin ja kulttuurin tukipilarina.

Kysymys sosiaalieetikasta on haaste myös kirkkojen väliselle yhteistyölle. Se on erityinen haaste keskusteltaessa itäisten Euroopan ortodoksien kanssa, koska yhteinen teoria- ja kokemuspohja on vähäinen.

³ *Kathpress* 52/16.3.1992, 9.

⁴ Tosin aivan viime aikoina erityisesti Amerikan ortodoksien piirissä (Stanley S. Harakas) on kehitetty uutta ortodoksista etiikkaa luonnollisen lain pohjalta. Tästä ks. tarkemmin Matti Kotirannan artikkeli *Luonnollinen laki ortodoksisessa teologiassa*. Stanley S. Harakasin teoria ortodoksisen etiikan hahmotelmaksi. – *Ortodoksia* 42 (1993), 49–76.

Sovitus – Todistus – Toivo

Kirkot ykseyden tiellä

toimittaneet: Mari Kinnunen, Reetta Leskinen, Simo Repo
julkaisija: Kirkon ulkoasiain neuvosto
174 sivua

Sovitus – Todistus – Toivo -kirja esittelee kansainvälisten kirkkoliittojen ajan-kohtaisia kysymyksiä.

Luterilainen maailmanliitto pitää 9. yleiskokouksensa heinäkuussa 1997 Hongkongissa. Kokouksen teema on "Kristus kutsuu todistamaan". Kirkkojen maailmanneuvoston 8. yleiskokous tullaan pitämään syyskuussa 1998 Harareissa, Zimbabwessa, aiheena on "Turvatkaa Jumalaan – iloittakaa toivossa".

Euroopan toinen ekumeeninen yleiskokous pidetään Grazissa, Itävallassa kuluvaan vuoden kesäkuussa. Kokouksen järjestävät Euroopan kirkkojen konferenssi ja Euroopan katolisten piispainkokousten neuvosto. Kokouksen teema on "Sovitus – Jumalan lahja ja uuden elämän lähde".

Näihin kokouksiin valmistautuvat kirkkomme edustajat ovat Sovitus, todistus, toivo -kirjan kirjoittajina. Kirjan avulla haluamme antaa kirkkomme yksityisille jäsenille ja seurakunnille mahdollisuuden olla mukana ekumeenisessa työssä ja syventyä kirkkojen yhteyden eri ulottuvuuksiin ja ykseyspyrkimyksiin.

Artikkeleiden lisäksi kirjassa on lauluja, rukouksia ja Raamatun tutkiskeluja käytettäväksi henkilökohtaiseen pohdiskeluun tai seurakunnan kokoontumisissa.

Hinta: 75 mk, sisältää lähetyskulut

TILAUKSET: SR-Kustannus Oy, Kuitinmäenkaari 14 B, 02210 Espoo
p. 09-8041 283 (faksi ja vastaaja)

Kokous- ja matkaraportteja

Raportti Kirkkojen Maailmanneuvoston Faith and Order -komission täysistunnosta Tansanian Moshissa 10.–24.8.1996

Juha Pihkala

Kirkkojen Maailmanneuvoston Faith and Order -komissio piti Canberran ja Hararen välisen toimikautensa ainoan täysimittaisen kokouksen 10.–24.8.1996 Moshissa, Tansaniassa. Kokous keskusteli ja laati suositukset komission keskeisten ohjelmien (kirkko-oppi, ekumeeninen hermeneutiikka ja ekklesiologia ja etiikka) suunnasta ja sisällöstä seuraavan komission täysistuntoon asti. Se pidettäneen vuonna 2000. Moshin raporttikirja ilmestyy jo syksyn kuluessa. Tästä syystä tähän selostukseen ei ole liitetty kokouksessa jaettuja asiakirjoja.

Kokouksen tausta

Allekirjoittanut osallistui 10.–24.8.1996 Faith and Order -komission kokoukseen Moshissa Tansaniassa. Istunto oli Canberran yleiskokouksen jälkeen nimetyn komission ensimmäinen ja samalla viimeinen täysimittainen kokous. Santiago de Compostelan maailmankonferenssin yhteydessä 1993 pidetty yhden päivän istunto ei näet kovin paljon asioita edistänyt. Vancouverin ja Canberran

välillä oli voitu pitää kaksi täysimääräistä kokousta, mikä kyllä näkyy myös saavutetuissa tuloksissa.

Käytännössä edellä kerrottu tilanne on merkinnyt sitä, että Faith and Orderin työskentelyä on seitsemän vuoden ajan johtanut vuosittain kokoontuva parinkymmenen jäsenen pysyvä komissio (Standing Commission, nyttemmin Board). Täyskomission jäsenet ovat voineet seurata asioiden kulkua lähinnä sen pöy-

täkirjoista: *Minutes of the Meeting of the Standing Commission 1990, Dunblane, Scotland* (Faith and Order Paper No. 152), *Minutes of the Meeting of the Standing Commission Rome, Italy 1991* (Faith and Order Paper No. 157), *Minutes of the Meeting of the Standing Commission Dublin, Ireland 1992* (Faith and Order Paper No. 158), *Minutes of the Meeting of the Standing Commission 1993, Stuttgart, Germany* (Faith and Order Paper No. 165), *Minutes of the Meeting of the Standing Commission 4-11 January 1994 Cret-Berard, Switzerland* (Faith and Order Paper No. 167), *Minutes of the Meeting of the Standing Commission 5-12 January 1995 Aleppo, Syria* (Faith and Order Paper No. 170) sekä *Minutes of the Meeting of the Faith and Order Board 7-14 January 1996 Bangkok, Thailand* (Faith and Order Paper No. 172).

Faith and Orderin pysyvä komissio (*Board*) arvioi Santiagon maailmankonferenssin keskusteluita ja suosituksia tammi-kuussa 1994 (Cret-Berard) ja hahmoteli työskentelylinjat seuraavaan, vuonna 1998 pidettävään yleiskokoukseen asti (*Conspectus of Faith and Order Studies 1994-1998. Developed by the Standing Commission in January 1994, Cret-Berard*, s. 95-100). Tuolloin todettiin, että Budapestissa ekklesiologiseksi kehikseksi valittu koinonia-ajatus oli saanut jäsenkirkkojen edustajien puolelta vahvaa tukea. Tulevan työskentelyn pääohjelmaksi, johon kaikki muut ohjelmat oli määrä jäsentää, nimettiin *Church as Koinonia - an Ecumenical Study*. Siinä päätettiin pyrkiä konvergenssiasiakirjaan (BEM:n tyyliin), joka mahdollisesti voitaisiin esittää seuraavalle yleiskokoukselle 1998. Ohjelmaa varten oli määrä järjestää kansainvälisiä, alueellisia neuvotteluita, joissa kehiteltäisiin sekä

itse ohjelmaa että linkitettäisiin sitä muihin meneillään oleviin ohjelmiin.

Muiksi erityisiksi tutkimusohjelmiksi nimettiin tuolloin ensiksikin jo pitkään meneillä ollut ohjelma *Towards Common Confession of Apostolic Faith Today (Apostolic Faith)*, jonka seuraaviksi tavoitteiksi muotoiltiin (*Confessing the One Faith* -asiakirjan valmistuttua ja kirkkojen kommentteja siihen odoteltaessa):

Apostolisuuden käsitteen sisällön ja kriteereiden jatkoselvittely. *Confessing the One Faith* -dokumentin palautteen arviointi ja ohjelman aikaisempien osioiden jatkaminen sekä yleensä Nikean tunnustuksen pohdinta kirkkoissa.

Opinto-oppaan laatiminen *Confessing the One Faith* -asiakirjaa varten.

Toiseksi päätettiin käynnistää apuohjelma, jolle annettiin otsikko *Ministry and Authority*. Sen oli määrä selvittää BEM-prosessissa avoimiksi jääneitä virkaky-symyksen osa-alueita sekä pohtia yhteisen ja universaalisen ykseyden palvelu-viran mahdollisuutta. Takana piilee luonnollisesti myös kysymys paaviudesta.

Kolmanneksi apuohjelmaksi nimettiin *Ecumenical Hermeneutics: the Interpretation and Communication of the One Faith in Koinonia*. Sen oli määrä selvittää erityisesti kulttuuri- ja traditioerojen vaikutusta kirkon uskonsisällön tulkintaan ja ymmärtämiseen sekä helpottaa kontekstien välillä vuorovaikutusta. Asia on osoittautunut erittäin tärkeäksi ja keskeiseksi ekumeeniseksi ongelmaksi: missä määrin kukin kulttuuri ja sen henkis-hengellinen perinne voi vaikuttaa kristinuskon sekä sanalliseen että toiminnalliseen ilmaisuun? Miten voidaan säilyttää jatkuvuus ja ykseys erilaisuus-

nessa? Mitkä ilmaisu muodot ovat sallittuja, mitkä eivät sitä enää ole?

Neljänneksi, suppeammaksi apuohjelmaksi nimettiin *The Unity of the Church and the Nationalism and Ethnical Identity*. Otsikko lienee selittämättä selvä.

Lisäksi päätettiin kuljettaa mukana ohjelmia, joissa pohditaan koinonian ja spiritualiteetin sekä koinonian ja mies-naiskysymyksen välisiä yhteyksiä.

Kaikkeä edellämainittua Faith and Orderin oli määrä toteuttaa itsenäisesti.

Lisäksi Faith and Order työstää eräitä muita kysymyksiä KMN:n toisten ohjelmayksiköiden kanssa. Tärkeimmät yhteistyön alueet ovat *Gospel and Culture* (ohjelmayksikkö II:n kanssa) sekä *Eccelesiology and Ethics* (ohjelmayksikkö III:n kanssa). Molemmat liittyvät tietysti läheisesti yhteen jo edellä esiteltyjen aihepiirien kanssa.

Kuten edellä esitetystä on helppo havaita, tuolloin laadittu toimintasuunnitelma on kovin laaja ja osaksi myös hajanainen. Sitä ei ole kyetty suhteuttamaan komission todellisiin voimavaroihin. Myös sen käynnistymisessä on ollut vaikeuksia sihteeristön henkilövaihdosten vuoksi. Eläkkeelle siirtyneen Günther Gassmannin tilalle tullut englantilainen Alan Falconer on ollut tehtävissään vasta puolisisentoista vuotta. Ekumeeniseen patriarkaattiin palanneen Gennadis Limouriksen tilalle Yhdysvalloista tullut ortodoksi Peter Bouteneff samoin. Saksalaisen Silke-Petra Bergjanin tilalle on tullut Dagmar Heller.

Vuonna 1994 laaditun toimintasuunnitelman hajanaisuus ja epärealistinen laajuus tulivat selvästi näkyviin tammi-kuussa 1996 Bangkokissa pidetyn Boardin kokouksen laatimassa suunnitelmassa Moshin kokouksen keskeisim-

miksi teemoiksi. Keskusteltaviksi aiheiksi oli nimetty ekumeeninen reseptioprosessi

- ekklesiologinen ohjelma (koinonia)
- ekumeeninen hermeneutiikka
- ekklesiologian ja etiikan suhde, sekä

Confessing the One Faith -asiakirjan opinto-opas (*Apostolic Faith* ohjelman osalta vain tämä konkreettinen tulos vuosien 1990 ja 1996 välillä).

Työskentelyn oli siis määrä keskittyä kaikkein olennaisimpaan. Mutta samalla se merkitsi sitä, että huomattava osa Conspectukseen merkityistä ohjelmista tai osa-alueista ei ollut lainkaan nousemassa esityslistalle. Toisaalta sinne oli nostettu kysymys reseptiosta, joka ei ollut Conspectuksessa erityisesti esillä. Varsinkin *Apostolic Faith* ohjelman kannalta tärkeät ja erityisesti pohjoismaisissa valmisteluissa vahvasti esillä olleet kriteerikysymykset näyttivät jäävän keskustelujen ulkopuolelle, samoin virkaa ja auktoriteettia sekä kirkon ykseyden ja kansallis-rodullisen identiteetin suhdetta koskevat kysymykset. Joka tapauksessa Faith and Orderin tehtäväl-alueita oli siis määrä työstää usean vuoden hiljaiselon jälkeen - vihdoin - myös laajapohjaisesti.

Osanottajat

Komission 120 virallisesta edustajasta kolmisenkymmentä oli estynyt saapumasta Moshiin. Viidellätoista oli varamies. Poissaolijoihin lukeutui mm. eräitä merkittäviä ortodokseja (Zizioulas, Dragas, Chrysanthos ja Osipov) sekä evankelisia teologeja (mm. Wendebourg ja Wenz), mutta useimmat sijaisivat kyllä täyttivät hyvin paikkansa ja työskentelivät rakentavasti. Kokouksen osanottajamäärä oli jonkin verran pienempi kuin aikaisemmalla kaudella, sillä paikalle ei

ollut kutsuttu niin paljon tarkkailijoita, neuvonantajia ja konsultteja kuin esimerkiksi Stavangeriin (1985) ja Budapestiin (1989). Jo viimeksimainitussa kokouksessa esiintynyt ns. nuorten teologiien ryhmä (alle 35-vuotiaita), tavoitteena Faith and Order -työskentelyn jatkuvuus, oli nyt jäsennetty osaksi täysivaltaisia delegaatteja. Tämä vaikutti selvästi kohentavasti ryhmän työskentelymotivaatioon.

Pohjoismaisista delegaateista olivat paikalla allekirjoittaneen lisäksi professori Sven-Erik Brodd Ruotsista sekä professori Turid Karlsen Seim Norjasta (myös Faith and Orderin Boardin jäsen). Poissa olivat Lars Lindberg Ruotsista ja Kirsten Busch Nielsen Tanskasta. Pohjoismainen yhteistyö rajoittui pääosin todella hedelmällisiin strategiakeskusteluihin Broddin kanssa.

Puutteet

Kokous pidettiin Tansanian luterilaisen kirkon Pohjoisen hiippakunnan hostelissa ja kurssikeskuksessa (Lutheran Uhuru Hostel), joka sijaitsee noin kolmen kilometrin etäisyydellä kaupungin keskustasta. Varsinaiseen työskentelyyn rakennus soveltuu suhteellisen hyvin. Yli puolet osanottajista oli majoitettu joko lähellä sijaitsevaan Moshin kansainväliseen kouluun tai sitten 12 kilometrin päässä olevaan Masoka-keskukseen. Tämä käytännön pakon sanelema ratkaisu haitsi kyllä selvästi työskentelyä: iltaisin olisi periaatteessa ollut mahdollista jatkaa joitakin keskusteluja, mutta ryhmät hajosivat eri suuntiin.

Perustoinnot sujuivat kuitenkin – vastoin ennakkoon esiintyneitä pelkoja – yllättävänkin hyvin. Sähkökatkoja ei juuri ollut, konttoritekniikka toimi eikä epidemioita puhjennut.

Kokouksen valmistelut ja yhteydet paikalliseen ympäristöön

Osanottajille oli hyvissä ajoin etukäteen lähetetty vain kaksi kokouksessa käsiteltävää asiakirjaa: alustava luonnos *The Church as Koinonia – an Ecumenical Study* (FO/96:9) sekä luonnos *Towards a Hermeneutics for a Growing Koinonia* (FO/96:7). Kokouksen aikana jaettiin lisäksi jo valmis julkaisu *Towards Sharing the One Faith, A Study Guide for Discussion Groups* (Faith and Order Paper No. 173) sekä Ekklesiologia ja etiikka -ohjelman kolmas raportti *Costly Obedience, Towards an Ecumenical Communion of Moral Witnessing, Study Programme on Ecclesiology and Ethics, Third Consultation, Johannesburg, South Africa, June 19–23, 1996*. Kun otetaan huomioon ohjelman tärkeys ja samalla siihen liittyvät ekumeeniset vaikeudet, tämä viimeksimainittu aineisto saatiin käsittelemään aivan liian myöhään.

Kokouksen ohjelma, joka jaettiin avajaistilaisuudessa, oli melko ylimalkainen ja siihen jouduttiin tekemään työskentelyn kuluessa improvisatorisia muutoksia, jotka joskus vaikeuttivat asianmukaista valmistautumista. Ryhmytyöt oli organisoitu varsin hyvin: ryhmät olivat monipuolisia ja myös pysyviä, jolloin vuorovaikutus koko ajan syveni. Tärkeimpien teemojen käsittelemään ei kuitenkaan tahtonut jäädä riittävästi aikaa.

Paikallinen valmistelu oli epäilemättä ollut huolellista ja kokouksen merkitystä arvostavaa: Uhurun kappelissa pidettyihin jumalanpalveluksiin osallistui paikallisia kuoroja, samoin useina iltoina oli kansanmusiikkiohjelmaa. Tansanian uusi presidentti William Mkaba vieraili avajaisissa ja piti sisällöllisesti tärkeän linjapuheen (neuvonantajana oli toiminut Birgitta Rantakari). Puheessaan hän tähdensi kirkkojen ykseyden

etsinnän ensiarvoista merkitystä monikulttuurisen ja moniuskontoisen Tansanian kansallista yhteyttä luovana tekijänä. Hänen poliittisena tavoitteenaan oli samantapainen ykseys erilaisuudessa, jota myös kirkot omassa piirissään ovat olleet etsimässä. Sen lisäksi hän toivoi myös uskontojen välistä vuorovaikutusta (taustalla erityisesti kysymys Islamista). Presidentin puhetta käsiteltiin myöhemmin myös yhden aamupäivän mittaisessa täysistunnossa. Ruandan ja Burundin tilanne luonnollisesti loi tumman ja eksistenttisen taustansa näille pohdintoille. Kukaan ei voinut kiistää aiheen relevanttisuutta. Kokouksessa vieraili myös tansanialaisia pappeja ja muita seurakuntien edustajia. Yksi ilta oli varattu Tansanian kirkollisen elämän esittelyyn.

Ei ollut ainakaan isäntien vika, että yhteydet ympäristöön kaikesta huolimatta jäivät suhteellisen niukoiksi – ainakin niillä, jotka lähtivät pois välittömästi kokouksen päätyttyä. Yksi puolen päivän mittainen safari Arushan kansallispuistoon jäi heidän maisemalliseksi perspektiivikseen, samoin 18.8. huolella suunnitellut ja myös hyvin toteutetut seurakuntavierailut. Itse saamasin tuolloin Moshin luterilaisen katedraalin aamujumalanpalveluksessa (klo 7) sekä olin vielä mukana päiväjumalanpalveluksessa (klo 10, saarnaajana Paul Crow). Elämyksinä nämä palvelukset eivät hevin unohdu.

Kokouksen päätyttyä viivyin alueella vielä kolme päivää tutustuen Pohjoisessa (Kilimanjaron alueen) hiippakunnassa työskentelevään pastori Maija Rostedtlin avulla siellä tehtävään työhön (vierailut Mamban seurakunnassa, Arushassa, Pohjoisen hiippakunnan toimistossa Moshissa sekä Mwanan kuoron koulussa).

Kokouksen työskentely

Täysistunnot oli tällä kertaa kyetty rakentamaan siten, että alustusten jälkeen jäi myös – useimmiten – aikaa todelliseen keskusteluun. Sillä oli eräiden asioiden osalta huomattavaa informatiivista merkitystä, vaikka vain harvat puheenvuorot olivatkin suoranaisesti viemässä asioita eteenpäin. Nyt – kuten ennenkin – varsinainen rakentava ja asioihin vaikuttava työ tehtiin *ryhmissä*. Se olikin sekä omassa että ilmeisesti myös muissa ryhmissä tehokasta ja tuloksellista. Raporttien laatijat olivat lähes poikkeuksetta taitavia ja keskustelujen tulokset nousivat selkeästi näkyviin täysistunnoissa. Oli vahva tunne siitä, että kokous oli ekumeenisen työskentelyn subjekti, ei sen objekti.

Eri kontekstien välinen yhteistyö ja yhteisymmärrys oli selvästi parempaa kuin aikoinaan Stavangerissa ja Budapestissa. Toisen ja kolmannen maailman edustajat eivät esiintyneet blokkeina, eivät myöskään ensimmäisen maailman edustajat. Karikatyyrin omia stereotyyppioita ei juuri kuultu – miltään taholta. Ohjelmiin kohdistuvaa kritiikkiä tai rakentavia ehdotuksia onkin tällä kertaa hyvin vaikea luokitella jotenkin tyypillisesti läntiseksi tai itäiseksi tai eteläiseksi tai pohjoiseksi. Arvioinnit olivat oikeastaan hämmästyttävän yhdensuuntaisia.

Ensimmäisenä ja toisena varsinaisena istuntopäivänä (12.–13.8.) käsiteltiin ensiksikin uuden johtajan, Alan Falconerin, sekä komission puheenjohtajan, Mary Tannerin raportit (FO/96:10 ja FO/96:11). Edellämmainittu oli luonnollisesti eräänlainen esittäytymis- ja ohjelmapuheenvuoro. Positiivista siinä oli selvä halu ja sitoutuminen pitkäjänteiseen jatkuvuuteen, ongelmallista eräät epäselvät termit, kuten esimerkiksi *methodology of conversion* ja *ecclesiology of*

kenosis. Erityisesti edellinen todettiin yleisesti kirkkoon sovellettuna teologisesti hankalaksi (varsinkin ortodoksit, mutta myös useimmat muut), koska tuon sanan yleensä mielletään tarkoittavan perustavaa kääntymistä synnistä armon. Sana *metanoia* eli mielenmuutos sen sijaan oltiin valmiita hyväksymään. Tanner puolestaan olisi halunnut nostaa konsiliaarisuus-tematiikan uudelleen Faith and Orderin poltopisteeseen samoin kuin kysymyksen kirkon pyhyydestä. Viimeksimainituista teemoista ei juuri keskustelua syntynyt.

Käynnistysvaiheen teemaksi oli määritelty ekumeeninen reseptio. Käytännössä se muodostui – ryhmäkeskusteluihin, alustuksineen (A. Birmele, *Reception as Ecumenical Requirement* FO/96:13, Donna Geernaert, *Reception: a Canadian Perspective* FO/96:17 sekä William Henn, ei tekstiä) ja pleenumeineen – varsin tarpeettomaksi ajan käytöksi. Se mitä kuultiin, tiedettiin oikeastaan jo etukäteen. Aikaa vain syötiin varsinaisilta aiheilta.

Kolme pääteemaa

I. Vasta keskiviikkona (14.8.) päästiin käsiksi ensimmäiseen pääteemaan, ekklesiologiaan, josta oli jaettu lyhyellä johdattelevalla taustakatsauksella (*The Work on Ecclesiology*) lavennettu paperi *The Church as Koinonia – an Ecumenical Study* (FO/96:9). Ohjelman esittelijöinä toimivat sen johtoryhmän puheenjohtajat, William Rusch ja Neville Callam. Alustavassa pleenumissa esitettiin joitakin valmisteltuja kommenttipuheenvuoroja, joissa nousi esille jo eräitä myöhemmin täsmentyviä ongelmia, muun muassa ohjelman yllättävä kytkentä Canberran lausumaan.

Ekklesiologista ohjelmaa oli Budapestin jälkeen (tosin pitkin katkoksin) työstetty koinonia teeman ympärille rakennetuksi systemaattiseksi konvergenssi-asiakirjaksi: tarkoituksena oli siis sanoa ekklesiologiasta koinonian muodostamassa kontekstissa kaikki se, mitä siitä voidaan yhdessä lausua. Systemaattisina esitöinä olivat Dublinissa ja Barbadosissa 1994 laaditut luonnokset, jotka noudattavat vielä Budapestin linjauksia. Jotkut olivat kuitenkin esittäneet, työssä että olisikin ennen kaikkea hyödynnettävä Canberran julkilausumaa. Ohjelman johtoryhmä olikin 1995 (Annecy) päättänyt tähän Budapestin intention poikkeavaan ratkaisuun ja Moshin kokouksen keskustelujen pohjaksi laadittu teksti on sen mukainen: se on Canberran julistuksen ajankohtainen kommentaari.

Omassa ryhmässäni, jonka puheenjohtajana toimi nigerialainen katolinen arkkipiispa John Onaiyekan ja jäsenenä Hilarion Alfeyev (ort. Venäjä), Alyson Barnett-Cowan (angl. Kanada), metropoliitta Bishop (kopt. Egypti), Thomas FitzGerald (ort. USA), Kyung Sook Lee (met. Korea), Albert Mongi (lut, Tansania), Cecil Robeck (hell. USA) sekä Veronica Swai (lut, Tansania) sain lävitse seuraavan esityksen, josta ennen työskentelyn alkua olin ehtinyt keskustella myös muissa ryhmässä työskentelevien Sven-Erik Broddin ja Wolfgang Bienerin (Saksa) kanssa: Faith and Orderin on jatkettava ekklesiologista ohjelmaa Budapestissa määriteltyyn suuntaan eli valmisteltava konvergenssi-asiakirja, josta on ennen sen lopullista viimeistelyä pyydetty kirkkojen lausunnot (kuten BEM Accran vaiheessa). Perusteluna oli se, että Canberran julistus – niin hyvä kuin se omassa ympäristössään onkin – on kuitenkin monessa mielessä epäsystemaattinen ja tilannesidonnainen. Tämä

näkyikin selvästi kommentaariehtotuksessa, josta on vaikea löytää selkeää juontaa ja jossa on monenlaista toistoa. Esitin kuitenkin, että kommentaaria voitaisiin hyödyntää tiivistettynä vaikkapa Hararen yleiskokouksessa (1998): se rakentaisi Canberrassa luodulle pohjalalle, mutta liittäisi siihen mukaan tarvittavat uudet, ajankohtaistavat näkökulmat.

Varsinainen pleenumkeskustelu aiheesta käytiin vasta keskiviikkona 21.8., koska haluttiin varmistaa, että muiden teemojen esille nostattamat ideat ja ehdotukset voitaisiin ottaa siinä huomioon ja näin luoda työskentelyyn koherenssia. Silloin kävi ilmi, että edellä esittämäni ajatus oli läpäissyt myös useissa muissakin ryhmässä ja kokous hyväksyi sen lähes yksimielisesti. Jossain määrin avoimeksi jäi, esitettäkö Harassa edes lavennettua Canberran julistusta. Se riippuu siitä, millaiseksi muodostuu toisaalta Hararen ohjelma ja millaiset toisaalta ovat Faith and Orderin resurssit tässä tilanteessa: teksti vaatisi joka tapauksessa huomattavaa muokkaamista.

Tärkein tulos on se, että ekklesiologinen ohjelma nyt jatkuu pitkäjänteisenä alun perin kaavailtuun suuntaan ja että sen edistämiseksi käynnistetään palauttekysele.

II. Toinen pääteema oli ekumeeninen hermeneutiikka. Se sai eräänlaisen varaslähdon (15.8.) pääsihteeri Konrad Raiserin käyttäessä hänelle varatun aamupäivän – yllättäen – aiheeseen *A Hermeneutics of Unity* (FO/96:8). Paperi liikkui varsin korkealla abstraktitasolla ja sisälsi termejä, jotka olivat kaikkea muuta kuin selviä (mm. ”kirkko on hermeneuttinen yhteisö”). Pitkään venyneestä pleenumkeskustelusta, jossa yritettiin ymmärtää ja konkretisoida, jossain määrin myös konfrontoida Raise-

rin ajatuksia, ei paljon kehrukelpoista irronnut. Broddin ja katolisen Aloys Kleinin kanssa ihmettelimme tauolla sekä alustuksen sisältöä että ajoitusta: tuli sellainen vaikutelma, että pääsihteeri olisi pyrkinyt manipuloimaan edessä olevaa varsinaista keskustelua.

Varsinaisesti hermeneutiikka nostettiin pöydälle seuraavana päivänä (16.8.), taustana etukäteen lähetetty paperi *Towards a Hermeneutics for a Growing Koinonia* (FO/96:7), johon olin voinut varsin huolellisesti perehtyä. Ohjelman nykyisen vaiheen esittelivät Emmanuel Clapsis (ort) ja Turid Karlsen Seim. Kommentaattoreina toimivat Melanie May (kveekari, USA), Kyung Sook Lee (met. Korea) sekä Cecil Robeck (hell. USA).

Ohjelman aikaisemmin tuottamat luonnokset (julkaistu Boardin Aleppon kokouksen pöytäkirjassa sivuilla 14–24) ovat olleet vielä hakuammuntaa ja suunnan etsimistä. Lähetin tuolloin Alain Falconerille kirjallisia kommentteja, joiden pääidea oli seuraava: tarvittiin paljon vähemmän yleisluontoista hermeneuttista pohdintaa ja sensijaan oli panostettava siihen, mikä tuolloin kokonaan puuttui. Luonnoksessa ei ollut minkäänlaisia käytäntöön sovellettavissa olevia sääntöjä tai työkaluja, joiden avulla voitaisiin tulkita ja välittää (*interpret and communicate*) sekä tekstejä että muita uskon ilmauksia kontekstista toiseen siten, että voitiin yhdessä olla varmoja sisällön pysymisestä samana. Tähtäsin siis paljon kapeampaan hermeneutiikan määrittelyyn ja konkretisointiin kuin ohjelman vetäjät olivat ajatelleet. Falconer toimitti kommenttini ohjelman johtoryhmälle (Turid Karlsen Seim), jonka kanssa keskustelin asiasta keuhkalla 1995.

Uusi luonnos on ottanut huomattavan askeleen juuri siihen suuntaan, jota olin

esittänyt. Taustaluvun jälkeen seuraa nyt toinen osa – aivan uusi teksti – joka sisältää ekumeenisen hermeneutiikan tulkintasääntöjä.

Jo alustavat kommenttipuheenvuorot osoittivat, että itse asiaa pidettiin erittäin tärkeänä, mutta että teoreettinen taustaluku oli edelleen liian akateeminen. Hermeneutiikka oli siinä ymmärretty liian laajasti ja se oli myös liian vahvasti sidottu joihinkin läntisiin teorioihin. Teksti oli liian preskriptiivista eli määrällävää.

Ryhmätyö ja sen pohjalta käyty pleenum vahvistivat tämän käsityksen. Itse korostin omassa ryhmässäni sitä, että teoreettisen osan tuli olla suppeampi ja sekä kieleltään ja sisällöltään globaalisti ymmärrettävä. Korostin myös sitä, että painopiste olisi kuitenkin kaiken kaikkiaan sijoitettava toiseen osaan, jossa oli määrä muotoilla käyttökelpoiset tulkintaperiaatteet ja niitä soveltavat selväkieliset säännöt. Lisäksi niitä olisi testattava suorittamalla ekumeenisena yhteistyönä joitakin keskeisiä keisejä (esim. auktoriteetti, armo, synty, henki, kolminaisuus, inhimillisyys ja jumalallisuus Kristuksessa, usko, rakkaus, pelastus, kirkko, Jumalan kansa jne.). Keisien avulla voitaisiin selvittää, ovatko esitetyt hermeneuttiset instrumentit ylipäänsä käyttökelpoisia. Varsin monikontekstinen ryhmäni yhtyi selkeästi näihin painotuksiin, ja samaan suuntaan ohjasi ohjelmaa myös kaikkien raporttien pohjalta käyty pleenumkeskustelu. Olin valmistautunut käyttämään asiasta puheenvuoron, mutta sitä ei tarvittu.

III. Kolmas pääteema oli Unit III:n kanssa yhteistyössä toteutettu ohjelma Ekklesiologia ja etiikka. Siitä oli aikaisemmin julkaistu kaksi raporttia, *Costly Unity* (1993) sekä *Costly Commitment* (1995). Työskentelyn pohjana oli nyt ensisijai-

sesti ohjelman kolmas raportti *Costly Obedience, Towards an Ecumenical Communion of Moral Witnessing, Study Programme on Ecclesiology and Ethics, Third Consultation, Johannesburg, South Africa, June 19–23, 1996*.

Ohjelman esitteli *Paul Crow* (FO/96:30) ja sitä kommenttoivat *Keith Clements* (bapt. Englanti), *Olga Ganaba* (ort. Venäjä) sekä *Nestor Miguez* (met. Argentiina). Kukaan näistä ei kiistänyt sitä koko ohjelman perusajatuksia, että Faith and Order ja Life and Work olisi saatava olennaisesti lähemmäksi toisiaan. Kommentaattorit olivat kuitenkin varsin hämmästyneitä kolmannen raportin johdosta: se ei tuntunut jatkavan aikaisempien konsultaatioiden rakentamalla pohjalla, vaan esittelevän taas jotain uutta. Kommentit olivat kuitenkin varovaisia.

Ryhmien keskustelu näytti kuitenkin – jälleen – olleen hämmästyttävän yhden-suuntainen: raportti sai osakseen murskaavan kritiikin. Sitä arvosteltiin uudesta epämääräisestä terminologiasta *formation-mal-formation* etc. Siinä ei ollut kunnollisia teologisia eikä myöskään yleisiä eettisiä liittymäkohtia, se oli yksipuolinen eikä käsitellyt lainkaan monia keskeisiä sosiaalieettisiä ongelmia, se sisälsi mahtailuvia julkilausumia, mutta ei toimintaohjeita, se oli triumfalistinen korostaessaan KMN:n yliverstaista roolia maailman omanatuntona jne. *Constance Tarasar* (ort) lausautti ryhmäraportteja kootessaan sarkastisesti, että *Costly Obedience* näyttäisi niiden perusteella olevan liian kallis hyväksyttäväksi.

Keskustelun lopputulos oli yksiselitteinen: vaikka KMN:n keskuskomitea oli edellyttänyt, että ohjelman tuloksista tulisi raportoida ja keskustella syyskuun (1996) kokouksessa, komissio totesi

yksimielisesti, ettei siihen ollut nyt mitään mahdollisuutta.

Edelleen todettiin, ettei asiakirjaa voitu julkaista ja että jos sitä kuitenkin siteerattaisiin, oli ehdottomasti mainittava, ettei Faith and Order ollut sitä hyväksynyt, ja että ohjelmaa oli ehdottomasti jatkettava, mutta Faith and Orderin *Church and World* -asiakirjan antamassa viitekehityksessä, ja samalla hyödynnettävä kahden aikaisemman konsultaation antamaa aineistoa.

Kaikkia kolmessa pääteemassa komissio näytti selvästi ja yksiselitteisesti, mihin suuntaan työtä oli jatkettava. Missään aikaisemmassa Faith and Orderin kokouksessa, jossa olen ollut läsnä, tämä vastuun ottaminen ei ole näkynyt niin painokkaana ja selvänä. Voi olla, että osittaisena syynä tähän oli pitkä väliaika, joka oli jossain määrin turhauttanut monia täyskomission jäseniä, mutta kokouksen henki oli mielestäni erittäin konstruktivinen: mistään protestista ei ollut kysymys.

Sivuteemat

Vaikka *Apostolic Faith* -ohjelma on yksi Faith and Orderin pitkistä pääteemoista, tässä kokouksessa siitä käsiteltiin vain yhdessä pleenumissa, jonka aiheena oli *Confessing the One Faith* -asiakirjan vasta valmistunut opinto-opas *Towards Sharing the One Faith, Faith and Order Paper No 173, Geneva 1996*. Se sai – vaikka täyskomissio ei ollutkaan päässyt sitä itse viimeistelemään – erittäin myönteisen vastaanoton. Mikäli COF saadaan piakkoin suomeksi, olisi opinto-opaskin pikaisesti käännettävä.

Toinen sivuteema oli *Common understanding and vision of WCC*. Siitä alustivat yhteistoimin *Barry Rogersson*

(angl. Englanti) ja *Konrad Raiser* (Faith and Orderin lausunto on Boardin Bangkokin kokouksen pöytäkirjassa s. 63–84). Käydyn pleenumkeskustelun perusteena oli KMN:n ekklesiologinen luonne. Yksikään paikalla olleista delegaateista ei hyväksynyt ajatusta, että KMN:llä olisi itsessään ja organisaationa ekklesiologista luonnetta ja *Vladimir Ivanov* (ort., Venäjä) lausui yksiselitteisesti: jos KMN tulee väittämään, että sillä on sellainen, sillä tulee olemaan katastrofaalinen vaikutus ekumeeniseen liikkeeseen. Hän ei tarkemmin määritellyt katastrofin sisältöä, mutta sen saat- toi kyllä hyvin arvata. Raiser vastasi, että kysymys ei ole ”ekkleziologisesta luonteesta”, vaan ”ekkleziologisesta luonteesta” (!), tarkoitus ei siis ole esittää mitään opillista lausumaa kirkon luonteesta. ”Mutta ehkä sitten olisi etsittävä jokin muu termi, kun tämä näyttää aiheuttavan epäselvyyksiä”.

Komission jäsenet olivat maltillisemmin sanankäntein mutta asiallisesti pitkälti samoilla linjoilla kuin Ivanov: itse organisaatiolla ja sen henkilökunnalla ei ole ekklesiologista luonnetta, sen on määrä olla pelkästään kirkkojen instrumentti, mutta kun kirkkojen edustajat kokoontuvat yhteen, tällä kokoontumisella epäilemättä on jotain – tarkemmin määrittelemätöntä – ekklesiologista luonnetta.

Keskustelua käytiin myös siitä, pitäisikö *Toronton lausumaa* (1950) ja KMN:n *baasista* jollain tavoin muuttaa. Komissio on sitä mieltä, ettei ensiksi mainitun ensimmäiseen, negatiiviseen osaan – eli kuvaukseen siitä, mitä KMN ei ole – tule puuttua, mutta että toiseen, positiiviseen osaan voisi olla mahdollista lisätä jotain 50 vuoden kehityksen tuloksena. Baasiksen osalta oltiin sitä mieltä, että tarkoituksena muotoilua olisi mahdollista jonkin verran täsmentää, että

voitaisiin selvemmin erottaa toisistaan tarkoitus sen toteuttamiseksi käytetyt funktiot.

Kokouksessa käytiin myös sekä ryhmäettä pleenun keskustelu jumalanpalveluksen ja spiritualiteetin ekumeenisesta merkityksestä. Siinä ei noussut esille mitään sellaista, mitä Suomessa ei olisi jo käsitelty ja myös toteutettu omissa bilateraalisisissa neuvotteluissamme. Thomas FitzGeraldin aihepiiriin liittyvä esitelmä ei sekään päässyt kohoamaan itsestään selvyyksien ulko- ja yläpuolelle. Jotkut olivat varovaisesti sitä mieltä, että siinä olisi hieman vähätelty opillisen ja teologisen keskustelun merkitystä spiritualiteetin kustannuksella. Itse en saanut aivan sellaista vaikutelmaa.

Lyhyt loppuarvio

Vaikka Moshin kokous ei saanut juuri mitään valmiiksi, se oli käsitykseni ja kokemukseni mukaan poikkeuksellisen tärkeä antaessaan selkeän ja jämäkän

suunnan tulevalle työskentelylle. On keskityttävä, etsittävä olennainen, rakennettava aikaisemman pohjalle sekä pysyttävä siinä pitkäjänteisessä otteessa, joka on tuottanut Faith and Orderin parhaat hedelmät. Komissio oli myös – kaikesta kritiikistään huolimatta – yksiselitteisen halukas jatkamaan yhteistyötä Unit III:n kanssa. Selkeä havaintoni on myös se, että komission työhön voi todella vaikuttaa ja että pohjoismaissa tehty yhteistyö on ollut myös tältä osin merkittävää.

Yhteen toivoon kutsutut – evankeliumi erilaisissa kulttuureissa

KMN:n lähetysten ja evankelioimisen konferenssi Salvadorissa
Brasilissa 24.11.–3.12.1996

Hannu Paavola

Lähetystyö kirkkojen ensisijaisena ja yhteisenä tehtävänä maailmassa, kristillinen toivo, erilaisuuden rikkaus, evankeliumin suhde kulttuureihin, vastuulliset yhteistyön rakenteet, lähetysten ”kaikensuuntaisuus” sekä paikallisseurakunnan ensisijainen vastuu ja rooli olivat keskeisiä teemoja, kun Kirkkojen Maailmanneuvoston järjestämä ekumeeninen lähetyskonferenssi kokoontui Brazilian Salvador Bahiassa.

1. Taustaa ja kokouksen järjestelyistä

Kirkkojen Maailmanneuvoston (KLM) Unit II (Churches in Mission: Health, Education, Witness) järjestämä konferenssi oli viimeinen tämän vuosisadan ekumeenisten lähetyskonferenssien sarjassa, jonka aloitti kuuluisa Edinburgin

lähetyskonferenssi vuonna 1910. Edellinen vastaava järjestettiin vuonna 1989 San Antoniassa USA:ssa. Kokouksen teemavalinnan taustalla on vuosisatamme jälkipuoliskolla vilkastunut keskustelu evankeliumin suhteesta eri kulttuuripiiristöihin. Kysymykseen liittyy lähetystyön vaikeita kolonialistisia ja paternalistisia rasitteita, ja sen on nostanut esiin vanhan kristikunnan johtavan asemasta murtuminen Afrikan, Aasian ja Latinalaisen Amerikan kirkkojen ottaessa paikkansa tasavertaisessa kirkkojen kumppanuudessa.

KMN:n Vancouverin yleiskokous vuonna 1983 kirjasi kysymyksen kristillisen uskon ja eri kulttuurien suhteesta laajalaiseksi ”uudeksi ekumeeniseksi agendaksi”, vaatien kysymyksen syvempää teologista selvitystä. Väistämättömäksi sen teki Canberran yleiskokous vuonna 1991. Korealainen prof. Chung Hyun

Kyungin ristiriitaista huomiota herättänyt esitys Pyhän Hengen työstä ja korealaisten esi-isien hengestä nosti polttavaksi kysymyksen apostolisen uskon jatkuvuudesta ja erilaisuuden rajoista.

Konferenssin valmisteluaineistossa ja konferenssissa teeman käsittely tapahtui neljässä jaostossa (section), joiden teemat olivat:

1. Aito todistus eri kulttuureissa
2. Evankeliumi ja yhteisöllinen identiteetti
3. Paikallisseurakunnat moniarvoisessa seurakunnassa
4. Yksi evankeliumi – monet ilmaisut

2. Osanottajat

Konferenssiin osallistui noin 600 henkilöä lähes 80 maasta, edustaen noin 120 KMN:n jäsenkirkkoa. Suomesta osallistuvat luterilaisen kirkon edustajana kirkon lähetys sihteeri Hannu Paavola, Suomen Ekumeenisen Neuvoston edustajana Vapaakirkon lähetys sihteeri Juhani Kivelä, Nokian seurakunnan lähetys sihteeri Satu Toukkari, dosentti Risto Ahonen Suomen Lähetysseurasta ja teol. tri Timo Vasko Helsingin yliopiston systemaattisen teologian laitokselta.

3. Ohjelma

Täysistunnoissa keskityttiin konferenssin alkupuolella virallisten puheiden ja esitelmien kuulemiseen, loppupuolella jaostoraporttien kuulemiseen ja käsitteilyyn. Huomattavan osan ohjelmaa muodosti jaostotyöskentely koko jaostoissa tai niiden alaryhmissä. Suomalaisista Satu Toukkari toimi III jaoston yhden alaryhmän moderaattorina eli puheenjohtajana. Huomattavan osuuden kokonaisajankäytöstä kattoivat joka-aamuiset jumalanpalvelukset ja toista tuntia

kestävät Raamatun tutkisteluryhmät. Niissä kirkkojen erilaiset kulttuuritavat kaikessa värikkydessään tulivat parhaiten esille. Useimpia lienee eniten puhutellut lauantaiaamun "Solar de Unhao event", Salvadorin vanhassa sata-massa järjestetty katumusmessu, jossa muistettiin afrikkalaisten alistamista ja 6–12 miljoonaa afrikkalaista orjaa, jotka sen paikan kautta on tuotu mantereelle 1500-luvulta alkaen.

Näyttelyosaston (Rainbow) lisäksi ohjelmaan oli pyritty järjestämään tietynlaisia kohtaamisia tai vuorovaikutusta (Encontro) eri alueilta pyydettyjen esitysten avulla.

4. Konferenssin tulokset: sanoma, sitoutuminen ja jaostoraportit

Konferenssin virallisesti hyväksyminä teksteinä/asiakirjoina valmistuivat konferenssin sanoma (Conference Message) sekä konferenssin osanottajien sitoutumisen ilmaiseva julistus (Acts of Commitment). Jaostojen raportit valmistuivat kunkin jaoston hyväksyminä, täysistunnot "ottivat ne vastaan".

Tuloksissaan Brasilian lähetyskonferenssi vakuutti, että kirkon olemukseen kuuluva lähetystyö jatkuu. Se suuntautuu tai kohdistuu tänä päivänä "kaikkialta kaikkialle", mikä tarkoittaa, että pohjoisen/lännen kirkot eivät enää ole lähetystyön suhteen vain antajia tai lähetäjiä. Lähetystyön historiassa tehty virheet velvoittavat huolellisuuteen ja sensitiivisyyteen suhtautumisessa kulttuureihin. Sekä kirkkojen keskinäiseen että muiden uskontojen edustajien kanssa käytävään dialogiin sitouduttiin päätäväisesti myös erilaisuutta ja erimielisyyttä kohdattaessa. Yhteisen todistuksen vahvistamiseksi ja proselytismin

estämiseksi jatketaan myös vastuullisten lähetystyön rakenteiden etsimistä.

5. Kokemuksia, havaintoja, arviointia

Yleisvaikutelma konferenssista oli myönteinen. Ensikertalaisena jossain määrin yllättävää oli havaita, 35 vuotta Kansainvälisen Lähetysneuvoston ja KMN:n integroitumisen jälkeen, miten vaikea ja hidas lähetystyön integroituminen sekä KMN:n että erityisesti pohjoisten jäsenkirkkojen käytännön toimintaan on ollut. Unit II:n yhteydessä toimii suuri joukko kansallisia ekumeenisia tai kirkkojen neuvostoja, lähetysneuvostoja ja järjestöjä (Affiliated bodies). Suomen Lähetysneuvosto ei ole liitännäisjäsen. Eurooppalaisten lähetysneuvostojen piirissä kannetaan huolta käytännön lähetystyötä tekevien tahojen äänen kuulumisesta II-Unitin toiminnassa. Britannian kirkkojen neuvoston, Hollannin lähetysneuvoston ja Saksan protestanttisten kirkkojen ja lähetysten yhdistyksen edustajien tätä koskeva aloite hyväksyttiin täysistunnossa, liittyen Unit II:n peruskirjaan.

Konferenssin tulosten (sanoma, raportit) pohjalta kokousta voitaneen luonnehtia maltilliseksi. Kuvaavaa oli konferenssin alkupäivien jälkeen omassa raamatturyhmässä esitetty kritiikki liian Kristus-keskeisyydestä. Perinteiset kiistakysymykset apostolisen uskon/ klassisen kristinuskon ja "laajemman ekumenian" kannattajien välillä eivät saaneet keskeistä asemaa. Jaostotyöskentelyn omassa keskusteluryhmässä toisaalta kuitenkin melko nopeasti jouduttiin toteamaan, että yksimielistä käsitystä kristillisen uskon suhteesta muihin uskoihin ja uskontoihin tai evankeliumin ainutlaatuisuudesta pelastuskysymyksessä ei ollut mahdollista ilmaista.

Edellä sanottuun liittyi se, että sanoista "evankeliumi" tai "yksi toivo" kokousväki ei liioin kyennyt antamaan yhteistä määritelmää. Osittain se lienee kulttuurikysymys, mutta osittain varmasti oikeastikin asioiden eri tavalla ymmärtämisistä. Itselleni tuli mieleen, että mukana oli yhtäältä niitä, jotka ovat valmiita enemmän tai vähemmän omavastuullisesti puhumaan kristittyinä omasta puolestaan: mikä on minun oma uskonvakaumukseni. Toisaalta mukana oli myös niitä kristittyjä, jotka haluaisivat esim. hienotunteisuuden nimissä puhua kaikkien ihmisten puolesta, varoen loukkamasta ketään. Edellinen ratkaisu sisältää velvoitteen olla valmiina kuuntelemaan ja ottamaan vakavasti toisin uskovien vakaumus. Kysymykseni on, tapahtuuko jälkimmäisessä ratkaisussa ja ekumeenisessa keskustelussa sen "inklusiivisuus"-pyrkimyksen vuoksi joskus sellaista ylivastuullista puhumista, jossa toisten uskontojen vakaumuksen tuoma jännite puretaan liian nopeasti pois, ja aito dialoginen kohtaaminen jää sittenkin tapahtumatta?

Lähetystyö "kaikkialta kaikkialle" nostaa lännen/pohjoisen kirkkoille aivan omia erityisiä kysymyksiä, joita nuoremmat kirkot ovat jo jonkun aikaa eräinäisina kotitehtävinä suositelleet niille. Kun tähän lisätään paikallisseurakunnan ensisijainen vastuu ja rooli lähetystyössä omassa ympäristössään, ovat perinteiset lähettävät kirkot uuden tilanteen edessä. Pohjoisten kirkkojen näkökulmasta korostus saattaa aiheuttaa käsityksen, että kukin seurakunta voi itsenäisesti ryhtyä lähettämään työntekijöitä toisten kirkkojen alueelle (vrt. seurakuntien aktiivisuus oman itärajamme takana!). Etelän kirkkojen näkökulmasta tällainen vaara tai seuraus perustuu vanhentuneelle käsitykselle lähetystyöstä vanhan "kristikunnan" piirissä: se ym-

märretään pelkästään tai ensisijaisesti työntekijöiden tai avun lähettämiseksi kaukaiselle tai joka tapauksessa oman alueen ulkopuolelle.

Oman jaostoni (IV) keskustelussa tuli esille tarve perinteisesti lähettävissä kirkoissa etsiä ja tunnistaa lähetystehtävään raja/rintama ensisijaisesti omassa toimintaympäristössä. Tässä kysymyksessä Euroopan edustajien kesken todettiin oltavan eräänlaisessa uudessa pioneiritilanteessa, ja tarvittavan myös uutta yhteistyötä kokemusten ja resurssien jakamiseksi. Tulisi puhua "north to south" ja "south to south" suhteiden lisäksi "north to north" ja "south to north" suhteiden kehittämistä. Tätä kautta on mahdollista päästä eteenpäin myös tasavertaisessa kahdensuuntaisessa kumppanuudessa ja yhteydessä etelän ja pohjoisen välillä.

Brasilian konferenssin teema (evankeliumin ja kulttuurin suhde), on nousmassa oman kirkkomme kannalta yhä merkittävämmäksi. Olemme heräämässä suomalaisen yhteiskunnan kansainvälistymiseen ja monikulttuuristumiseen. Teema on keskeisesti esillä kirkon nuorisotyöstä ja kasvatustoiminnasta alkaen aina monikulttuuristen avioliittojen erityiskysymyksiin saakka. Koko kirkkona olemme keskellä massiivista kulttuurimurrosta. Kansallisen yhtenäiskulttuurin koossapitäjästä ja "kansan kasvatustajasta" on tulossa yhä tietoisemmin osa maailmanlaajaa kristillistä yhteisöä. Tässä tilanteessa ekumeenisen keskustelun kuunteleminen tarkoittaa sellaisten kirkkojen kokemuksista oppimista, joille evankeliumi Jeesuksesta ei ole vielä tullut itsestään selvyydeksi. Sellaisia kirkkoja vaivaavat pysyvästi kysymykset yhden evankeliumin erilaisista ilmene-mismuodoista, lähetyskäskyn ja suvaitsevaisuuden suhteesta, kristittyjen yhteis-

sestä todistuksesta ja eri tavalla uskovi-en kunnioittamisesta.

Tärkeä oli kokea, että lähetystyöstä kirkon olemukseen kuuluvana ja seurakunnan perustehtävänä on saavutettu ilmeinen hyvin laaja kansainvälinen konsensus. Siltä pohjalta kirkkojen yhteisen todistuksen ja sen uusien käytännön ratkaisujen etsimiselle on olemassa hyvät edellytykset.

6. Joitakin suosituksia

Brasilian konferenssiin osallistuminen vahvisti sitä käsitystä, että kirkkomme lähetystyön olisi välttämättä lisättävä verkottumista ja yhteyksiä kansainvälisessä lähetysyhteistyössä. Vaikka luterilaisenkin kirkkoperheen osalta tässä asiassa on vielä paljon tekemistä, on kirkkojen lähetystehtävä pohjimmaltaan ekumeeninen so. kirkkojen yhteistyötä ja yhteyttä edellyttävä. KMN ja sen Unit II on ilman muuta yksi tärkeä foorumi, johon osallistumista tulisi sopivaksi katsottavalla tavalla vahvistaa. Vaikka KMN:n tulevaisuus rakenteenkin osalta on juuri nyt käymistilassa ja avoin, tulisi mielestäni Unit II:n luottamuselimeen/-iin pyrkiä saamaan kirkkomme edustus. Toinen asia on se, että lähetystyön ekumeeninen velvoite koskee koko suomalaista lähetystyötä ja siten myös SLN:n ja Suomen Ekumeenisen Neuvoston (SEN) toiminnan kehittämistä.

Mitä tulee Brasilian konferenssin sisällölliseen teemaa (evankeliumin suhde kulttuureihin), on aivan selvää, että tähän työhön osallistuminen on haaste tämän päivän lähetystyölle ja koko kirkolle. Siksi tulisi, ehkä yhdessä SLN:n ja SEN:n kanssa, etsiä konkreettisia tapoja välittää Brasilian konferenssin jaos- toraporttien ja muun aineiston sisältöä kirkkomme ja sen seurakuntien käyttöön.

Tähän sitoudumme

Kirkot sitoutuivat Brasiliassa lähetystehtävään

Kirkkojen Maailmanneuvoston maailmanlähetysten ja evankelioimisen konferenssi (Salvador, Bahia, Brasilia 24.11.–3.12.1996) antoi kaksi koko konferenssia koskevaa julkilausumaa. Toinen niistä oli KONFERENSSIN SANOMA (Conference Message), ja toinen lyhyempi, yhteistä sitoutumista koskeva "Acts of Commitment" -julistus. Jälkimmäinen sisältää seuraavat seitsemän kohtaa, joihin Brasilian kokouksen osanottajat yhteisesti sitoutuivat:

1. – *Me Brazilian Salvadoriin kokoon-tuneet Maailman lähetysten ja evankelioimisen konferenssin osanottajat olemme vakuuttuneet siitä, että evankeliumin totuus haastaa ja koskee elämän kaikkia ulottuvuuksia.*

– *Sen tähden me sitoudumme selkeästi ja yhteisesti todistamaan Jeesuksessa Kristuksessa olevasta toivon evankeliumista kaikissa tilanteissa.*

– *Tulemme edelleen tutkimaan evankeliumin totuutta ja sen julkista merkitsevyyttä, erityisesti niissä kulttuureissa, joissa uskonto edelleen luokitellaan rajoittuvaksi yksityisen elämän piiriin.*

2. – *Olemme vakuuttuneet siitä, että Jumalan sovitusasteen täyteys Kristuksessa ja yksi toivo, johon kirkot on kutsuttu, voidaan nähdä vain kirkkojen etsiessä evankeliumin totuutta vuoropuhelussa toistensa kanssa.*

– *Sen tähden me sitoudumme yksimielisesti jatkamaan vuoropuhelua siitakin huolimatta, että käsitämme ja käytäm-*

me sanaa "evankeliumi" ja ymmärrämme Pyhän Hengen työn kulttuureissa sisällöllisesti eri tavalla.

– *Tulemme edelleen keskinäisessä kunnioituksessa yhteisesti ponnistelemaan suuremman selkeyden ja yhteisen ymmärtämisen saavuttamiseksi koskien evankeliumin ja kulttuurin suhdetta.*

3. – *Iloitsemme siitä, että monet kirkot ovat yhä enemmän mukana paikallisessa ja maailmanlaajassa lähetystehtävässä. Samaan aikaan panemme valittaan merkille, että monet lähetysten uusista muodoista johtavat sellaisiin pakottamisen ja proselytismin epäeettisiin muotoihin, jotka eivät tunnista ja ota huomioon paikallisia kirkkoja ja kulttuureja, ja toimivat siten vastoin Jumalan sovittavaa rakkautta Kristuksessa.*

– *Sen tähden me sitoudumme edistämään yhteistä todistusta sekä hylkäämään proselytismin ja kaikki sellaiset lähetystyön muodot, jotka rikkovat Kristuksen ruumiin yhteyttä.*

– *Tulemme edelleen yhdessä muiden kanssa etsimään vastuullisia lähetystyösuhteiden rakenteita.*

4. – *Olemme vakuuttuneet siitä, että ensimmäisenä helluntaina vuodatettu Henki tekee kaikki kulttuurit Jumalan rakauden arvokkaiksi välikappaleiksi, ja että mikään kulttuuri ei tarjoa ehdotonta, toiset poissulkevaa normia Jumalan ja ihmisen suhteelle. Olemme myös vakuuttuneet siitä että vuoropuhelu (dialogi) on välttämätön tie suhteiden kehittämisessä, ymmärryksen lisäämisessä ja sitä yhteyttä kohti kasvamisessa, johon koko luomakunta on kutsuttu Kristuksessa.*

– *Sen tähden me sitoudumme* etsimään vuoropuhelua erilaisia kulttuureja ja uskontoja edustavien kanssa, alistamaan oman kulttuurimme evankeliumin kritiikille sekä jatkamaan dialogia järkähtämättömän päättäväisesti myös kohdassamme erilaisuutta ja erimielisyyttä.

– *Tulemme edelleen tutkimaan* kysymystä, miten suhtautuvat toisiinsa yhtäältä sitoutumisemme Kristus-todistukseen ja toisaalta päättäväisyytemme dialogiin muiden uskontojen ja kulttuurien edustajien kanssa.

5. – *Olemme vakuuttuneet siitä että Jumalan täydellinen rakkaus sulkee piiriinsä kaikki ihmiset ja antaa heille luonnostaan kuuluvan arvon sen perusteella, että heidät on luotu Jumalan kuvaksi; myös niille, jotka joutuvat leimatuiksi ja syrjityiksi sekä niille, joilta kielletään osallistuminen ja itsensä ilmaiseminen. Monet sorrettujen ryhmien ihmisistä sisäistävät itsestään kielteisen omakuvan, mutta Pyhä Henki saa aikaan Jumalan kuvan todellisen heräämisen heissä ja antaa heille omanarvontunnon ja ihmisarvon.*

– *Sen tähden me sitoudumme* vastustamaan ja korjaamaan kirkkoissa ja yhteiskunnassa sellaisia sortavia rakenteita ja

toimintamalleja, jotka mitätöivät, loukkaavat tai uhkaavat ihmisissä olevaa Jumalan kuvaa.

– *Tulemme edelleen tutkimaan* keinoja, jotka poistavat jännitteitä ja jakautumisia joita syntyy kirkkojen joutuessa kohtaamaan sorrettujen ihmisten oikeutettuja pyrkimyksiä.

6. – *Olemme vakuuttuneet* Jumalan suvereenisuudesta ja Jeesuksen Kristuksen herruudesta kaikilla elämän alueilla, mukaan lukien talous, tiedonvälitys ja ympäristökysymykset.

– *Sen tähden me sitoudumme* – Jumalan oikeuden ja rauhan valtakunnan tulemisen näkökulmasta – työskentelemään löytääksemme vaihtoehtoisia yhteisön malleja sekä edistääksemme tasa-arvoisempaa talousjärjestystä ja kauppapolitiikkaa, vastuullista median käyttöä ja oikeudenmukaista ympäristöpolitiikkaa.

– *Tulemme edelleen tutkimaan* keinoja, joilla kirkko voi vastustaa globalisaation kielteisiä vaikutuksia sekä jatkamaan niiden keinojen etsimistä, joilla se saataisiin ihmiskunnan ja koko luomakunnan palvelukseen.

7. – *Olemme vakuuttuneet* siitä, että kaikki kristityt ovat kutsutut eri tavoin osallistumaan Jumalan lähetystyöhön. Ratkaisevan tärkeää on varustaa Jumalan kansa paikallisseurakunnissa lähetystyöhön.

– *Sen tähden me sitoudumme* turvaamaan voimavarat ja käynnistämään prosesseja kaikkien ihmisten, erityisesti nuorten varustamiseksi lähetystehtävään.

– *Tulemme edelleen tutkimaan* keinoja, joilla kaikkien Kristuksen ruumiin jäsenen armolahjat löytyisivät, niin että he voisivat täysipainoisesti osallistua kirkon elämään ja kokonaisuuteen.

(käännös Hannu Paavola)

Resepion uusi www-nurkkaus

Matti Kotiranta

Reseptio julkaisee tällä uudella palstalla Internet-tietoutta ekumenian alaan liittyvistä Internet-osoitteista ja niiden sisällöstä. Jos olet aktiivisurffari tai tiedosasi on mielenkiintoisia www-osoitteita, joiden toivoisit leviävän laajempaan tietoisuuteen kuin vain omalle näyttöpäätteellesi, saata ne Resepion toimituksen tietoon. Julkaisemme Resepion www-nurkkauksessa toimitukseen tulleet uudet www-osoitteet. Toivomme, että luonnehtisit muutamalla sanalla lähettämiesi sivujen sisältöä. Tietosi voit lähettää toimitussihteerille joko kirjeitse tai e-mail -osoitteella: matti.kotiranta@helsinki.fi. Jaettu surffi-ilo on kaksinkertainen ilo!

Muutama sana itse Internetistä

Internet syntyi 1970-luvulla lähinnä sotilashallinnon ja yliopistojen tarpeisiin. Tuolloin Internetiin (jonka rungon muodostavat tietokoneet, joita kutsutaan palvelimiksi) oli kytketty vain kymmeniä tietokoneita, joiden käyttäjinä oli muutama tuhat tutkijaa. 1990-luvulle tultaessa Internet on lyönyt itsensä maailmanlaajuisesti läpi. Vuoden 1995 alussa Internetiin liitettyjä koneita oli jo useita satoja tuhansia ja käyttäjiä arvioitiin olevan jo 20–30 miljoonaa. On arvioitu, että vuonna 2000 käyttäjiä olisi jo yli 100 miljoonaa. Useimmat Internetin käyttäjät liittyvät palvelimiin lähiverkon

avulla (esim. oppilaitosten ja julkisyhteisöjen lähiverkot). Poikkeuksena ovat kotikäyttäjät ja pienet yritykset, jotka liittyvät palvelimiin modeemin ja puhelinverkon avulla. Internet-palveluja modeemin avulla tarjoavat mm. TELE, EUnet, Funet ja puhelinyhdistykset. Kotikäyttäjälle verkossa surffaaminen on vielä toistaiseksi suhteellisen kallista, joten kannattaa tehdä hintavertailua. Useimmat liittyvät palvelimiin työpaikkansa tietoverkon kautta.

Internetin käyttöön saattaa joillekin liittyä rimakauhua tai pelkoa ”koukkuun jäämisestä”. Internet on kuitenkin yksi niistä harvoista tiedonsiirtokanavista,

joiden kautta – kuten jäljempänä esitetään – voi saada lähes reaaliaikaista tietoa esim. kirkkomme primaksen, *John Vikströmin* liikkeistä ja puheista maailmalla (arkkipiispa Vikströmin kotisivun osoite artikkelin lopussa). Internet on täynnä tietoa ja tiedon löytäminen voi olla joskus vaikeaa. Seuraavassa tutustumme tavallisimpiin Internetin keskeisiin palveluihin ja ennen kaikkea siihen, miten avaat Internet-yhteyden koneestasi.

Internetin tunnetuin palvelu on WWW eli World Wide Web -järjestelmä ja siihen liittyvä WWW-selain Netscape Navigator. WWW:hen on koottu ns. hypermediadokumentteja, eli dokumentteja, jotka voivat sisältää tekstiä, kuvia, ääntä, videokuvaa ja viittauksia muihin dokumentteihin. Internetiin kuuluu myös muita palveluja: sähköposti, aihepiireittäin lajiteltuja keskusteluryhmiä, FTP-tiedonsiirto, jolla voidaan siirtää tiedostoja koneesta toiseen. Internetissä voi käyttää myös interaktiivisia eli vuorovaikutteisia palveluja. Palveluiden avulla on mahdollista olla on-line yhteydessä ihmisten kanssa kaikkialle maailmaan ja kaikki tämä tapahtuu vain muutamassa sekunnissa. Ei enää hikistä postimerkkien nuolemista ja kaatosaatteesta postilaatikon menemistä, että saa

viestinsä perille vaikkapa Brasiliaan. Koska keskiverto Internetin käyttäjä tarvitsee lähinnä vain WWW-selainta *Netscape Navigatoria* ja sähköpostia, seuraavassa annamme pikaohjeet näiden toimintojen käyttöön.¹ Tässä Resektion numerossa rajoitumme tarkastelemaan Netscape Navigatoria. Seuraavassa Reseptiossa annamme ohjeet sähköpostin käytöstä.

WWW-selain Netscape Navigator

1. Kun avaat Internet-yhteyden painat tavallisesti ns. Netscape-painiketta, joka vie sinut Netscapen kotisivulle <http://home.mcom.com/>. Painike on uusimmassa www-versiossa seuraavan näköinen:

Painike voi olla vanhemmissa versioissa hieman tästä poikkeava, mutta se toimii samalla tavalla.

2. Painettuasi Netscape-painiketta eteesi avautuu esim. seuraavanlainen sivu (esimerkkinä tässä Helsingin yliopiston kotisivu)

WWW-kotisivu koostuu informaatioreiveistä, jotka ovat ylhäältä luettuna seuraavat:

- a. Otsikkorivi, jossa näkyy esillä olevan dokumentin nimi

- b. Valikkorivi, joka sisältää kaikki ohjelman käyttöön tarvittavat komennot

- c. Työkalurivi, joka sisältää ehdottomasti tärkeimmät ja eniten käytetyt Netscapen toiminnot:

Työkalurivi näyttää tällaiselta:

¹ Tarkempaa nettitietoutta saa erilaisista maksullisista Internet-oppaista.

Open-painikkeella avaat haluamasi dokumentin. [Dokumentit yksilöidään verkossa **URL** (Universal Resource Locator) -osoitteiden avulla. Se muodostuu osista, joista ensimmäinen kertoo käytettävän **protokollan**. Protokollia voivat olla **http**, **gopher**, jne. Protokollan jälkeen tulee yleensä kaksoispiste ja kaksi kauttaviivaa]. Paina Open ja kirjoita eteesi avautuvaan tyhjään valkeaan ikkunaan haluamasi osoite (esim): <http://www.epnet.gr/>

Voit siirtyä myös haluamaasi osoitteeseen **sijaintiriviä/Go to** hyväksi käyttäen. Kirjoitat <http://www.epnet.gr/> tai vastaavan osoitteen sijaintiriville, jolloin siirryt kotisivulta haluamallasi sivulle. (Huom. jotkut ohjelmistot palauttavat sinut tyhjään Open-ikkunaan, jolloin toimit, kuten edellä)

Find-painikkeella etsit tekstiä dokumentista

Stop-painikkeella pysäytät dokumentin latauksen

Back- ja Forward -painikkeella voit selata avaamiasi sivuja

Home-painikkeella pääset mistä tahansa Netscapen sivulta takaisin kotisivulle

Images-painikkeella saat dokumenttiin tallennetut kuvat käyttöön, jos ne eivät lataudu automaattisesti, kuten tavallisesti (valinta tällöin **Options/Auto Load Images**).

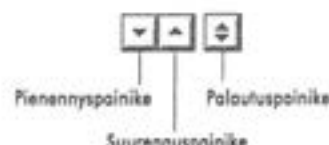
Print-painikkeella voit tulostaa avoimena olevan dokumentin (esim. arkkipiispa Vikströmin saarnan Porvoon julistuksen juhla-juhlanpalveluksessa Westminster Abbeyssa), *ellei se ole tietosuoja-*

Tietosuojaus näet ns. **tilariviltä**, joka sijaitsee kotisivun vasemmassa alareunassa, jossa on joko ehjän tai rikkinäisen avaimen kuva. Ehjä avain tarkoittaa suojattua dokumenttia. Jos ehjässä avaimessa on yksi kolo, suojaus on heikompi ja jos avaimessa on kaksi koloa, suojaus on vahvempi. Rikkinäinen avain tarkoittaa, että olet suojaamattomassa dokumentissa.

<http://www.epnet.gr/>

Reload-painikkeella ladataan sivu uudelleen verkosta käyttäjän koneeseen.

Kotisivun oikeasta yläkulmasta löydät kolme mystisen näköistä nuolinäppäintä, joilla voit säätää ikkunan kokoa

Ikkunan kokoa voit muuttaa palautus-painikkeella. Klikattuasi hiirellä palautuspainiketta painikkeen muoto muuttuu **Suurennuspainikkeeksi**. Pienennuspainike pienentää ikkunan näytön alareunaan kuvakkeeksi.

Näillä komennoilla pääsetkin jo näppärästi alkuun surffailussa. Lycka till!!!

Muutama sana vielä ns. **hypertekstistä**, jossa on usein yhdistettynä kuvaa ja tekstiä. (Ks. edellä Helsingin yliopiston hypertekstisivu!) Hypertekstin kuvaketta klikkaamalla päästää siihen linkitettyyn dokumenttiin. Hypertekstit ovat yleensä kirjoitettu sinisellä värillä tai kuvakkeet ympyröity sinisellä viivalla. Linkitetyn hypertekstin tunnistaa myös

siitä, että kun sitä osoittaa hiirellä, osoitin muuttuu käden muotoiseksi. Hypertekstit, joissa on käyty muuttuvat violetinvärisiksi. Tämä on hyvä tietää, jos joutuu etsimään tietoa sivulta, jossa kuvakkeita tai kuvakeluetteloita on pitkä rimpus alakkain.

Jos tarvitset työssäsi seurata päivittäin/ viikottain tiettyjä Internet osoitteita, voit laittaa ne kätevästi muistiin ns. **Bookmarks**-komennon avulla. **Avaa valikko-rivistä** Bookmarks-valikko ja anna sieltä komento **Add Bookmark**. Komento lisää viimeksi aukiolevan dokumentin Bookmark-listaan, josta se on kätevästi löydettävissä ilman suurempaa etsimistä. Anna Bookmarks-valikosta komento **View Bookmarks** ja voit valita mihin muistiin merkitsemäsi dokumenttiin haluat kulloinkin siirtyä.

Internet osoitteita:

Arkkipiispanamme John Vikströmin kotisivut löydät osoitteesta: www.evl.fi/arkkipiispa/index.html. Kotisivu sisältää tietoja arkkipiispan virkatoimista, samalta sivulta löydät myös hänen pitämiään saarnoja, artikkeleista ja esitelmiä. Arkkipiispan kotisivut tarjoavat myös laajempaa tietoa arkkipiispan virasta, Turun arkkihiippakunnasta ja arkkipiispan kansliasta.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kotisivulta löydät asiaa aamenesta öylästä, häistä hautajaisiin ja paljon hyödyllistä tietoa kirkon yksiköistä (esim. Kirkon ulkomaanapu) ja seurakunnista. Kirkon kotisivulta löydät myös tiedotteen www.yhteyksistä. Tämä kaikki osoitteesta <http://www.evl.fi/index.html>

Suomen ortodoksisen kirkon [www-
sivut](http://www.ort.fi/) löydät osoitteesta: <http://www.ort.fi/>

Sivut ovat värikkäitä ja mukana on myös ääntä ja runsaasti kuvia. Sivuilta pääsee myös kurkistamaan Valamon luostariin Heinävedelle osoitteeseen <http://www.mpoli.fi/valamo/>

Ekumeeninen patriarkaatti on avannut omat [www-sivunsa](http://www.epnet.gr/) osoitteesta <http://www.epnet.gr/>. Sivuilta löytyy tietoja Ekumeenisen patriarkaatin hallinnollisesta toiminnasta ja historiasta, luostareista ja muista kirkon laitoksista sekä mm. kirkkokalenteri ja bysanttilaisten ikonien kokoelma. Jatkossa sivuilta löytyy myös uutispalvelu, kuva- ja videoarkisto sekä tietopankki patriarkaatin ja Halkin teologisen koulun kirjastosta. Sivuilta vastaavat Tessaalonikin Aristoteleen yliopiston professorit.

Moskovan patriarkaatti on puolestaan avannut omat [www-sivunsa](http://www.russian-orthodox-church.org.ru) osoitteesta <http://www.russian-orthodox-church.org.ru>. Sivuilta esitellään Venäjän kirkon historiaa ja nykypäivää. Sieltä voi myös lukea Pyhän Synodin päätöksiä ja mukana on mm. kirkkokalenteri.

Orthodox Church in America (OCA) <http://www.oca.org/>

Tere tulemast Eesti-Info [www-serve-
rissel](http://www.serve-rissel.ee) eli Eestin tapahtumista ja elämänmenosta sinulle tarjoaa tietoa selvällä viron kielellä [www-osoite](http://www.muhu.cs.helsinki.fi/) <http://www.muhu.cs.helsinki.fi/>

Nyt Reseptiossa julkaistava [www-lueto-
telo](http://www.luetelo.fi) on ensimmäinen ja toivomme luki-
joiltamme jatkossa uusia osoitteita eku-
meeniseen surffailuun. Ks. myös (s. 75)
Jukka Raunan mainitsemat Internet
osoitteet Brasiliaan.

Nettiterveisin toimitussihteeri

Raportti Escola Superior de Teologiassa São Leopoldossa, Brasiliassa, vietetyn stipendivuoden jälkeen (KMN:n ja LML:n yhteisstipendi)

Jukka Rauna

Teologian opiskelu Brasiliassa

Olin Brasilian luterilaisen kirkon IECLB:n teologisessa tiedekunnan *Escola Superior de Teologia* (EST) jatko-opiskelulaitoksen *Instituto Ecumênico de Pós-Graduação* (IEPG) opiskelijana lukuvuoden 1996. Eteläisen pallonpuoliskon olosuhteista johtuen opiskeluvuosi alkaa aina helmi-maaliskuussa ja päättyy marraskuussa. Saavuimme paikalle kuukautta ennen lukuvuoden alkua, mikä teki mahdolliseksi rauhallisen asettumisen ja oman opiskeluprojektin tarkentamisen.

EST:ssä on vuonna 1996 julkaistun esitteen mukaan 270 perusopiskelijaa, joista kymmenkunta on ulkomaalaisia. Suomalaisien avusta mainittakoon, että Suomen Lähetysseuran haastattelu venezuelalainen *Guillermo Chaparro* on Lähe-

tysseuran stipendiaatti. *Tomás Ndawana* on ensimmäinen Angolan luterilaisen kirkon IELA:n lähettämä opiskelija. Hän on kirkon pappi, joka hankkii itselleen lisäpätevyyttä toimiakseen kirkon kouluttajana. Suomen Lähetysseura tukee myös missiologian opettajan *Roberto Zwetschin* työtä tiedekunnassa.

IEPG:llä on sama nimi kuin Suur-São Paulon alueella São Bernardo do Campos sijaitsevalla Instituto Metodista de Ensino Superiorin vastaavalla laitoksella. Viime aikoina oppilaitosten väliset yhteydet ovat vähentyneet. São Bernardossa on tosin monia luterilaisia opettajia. Molempien jatko-opiskeluohjelmat on virallisesti hyväksytty, niin että opiskelijat voivat saada valtion stipendin muutaman vuoden jatko-opiskeluun (M.Th. ja D.Th., tohtoreita on vasta pari). Henkilökohtai-

sen stipendin suuruus on M.Th.-tasolla 720 ja D.Th. -tasolla hiukan yli 1000 dollaria kuukaudessa. Luterilaisen kirkon papit ovat lisäksi oikeutettuja omaan asuntoon, eläkesijoituslisään 160 dollaria ja kirjallisiin 130 dollaria kuukaudessa.

Käytännössä jatko-opiskelusta on tullut hyvin suosittua, sillä opiskellessa voi hankkia verottomuuden vuoksi jopa paremmin kuin seurakuntatyössä. Ekumeeniset stipendit ovat tähän verrattuna huomattavasti pienempiä (300 dollaria sekä kirjoihin 40 ja asumiseen koululla 100 dollaria kuukaudessa). Vielä suurempi on ero perusopiskelijoihin, jotka saavat kirkon rahastosta opintolainaa vain 170 dollaria kuukaudessa. São Leopoldossa on kirjoilla 60 jatko-opiskelijaa, jotkut osa-aikaisesti työn ohessa. IEPG:n luennot on siksi keskitetty São Leopoldossa torstaihin ja perjantaihin (São Bernardossa opiskellaan koko viikon ajan). Kymmenkunta jatko-opiskelijaa São Leopoldossa on ulkomaalaisia eri maista ja kirkkokunnista (vuonna 1996 Kuubasta, Uruguaysta, Perusta, Argentiinasta, Suomesta, Paraguayasta, El Salvadorista, Boliviasta ja Sveitsistä). Nk. kehittyneiden maiden opiskelijat ovat tulleet yleensä Saksasta maakirkkojen vaihto-ohjelmien kautta puoleksi vuodeksi ja jatkaneet sitten Pohjois-Brasiliaan tutustumaan perustason kirkollisuuteen. Paikalla on ollut vuosien saatossa myös joitakin pohjoismaalaisia. Yllättävältä tuntuu pohjoismaalaisten heikko edustus, vaikka siellä harrastetaan vapautuksen teologian tutkimusta ainakin väitöskirjojen määrän perusteella runsaasti.

Maan muut oppilaitokset

São Leopoldon ja São Bernardo do Campon oppilaitosten lisäksi maassa ei käytännössä ole korkeatasoisia protestanttisia teologisia oppilaitoksia. Edelleenkin

monet brasilialaiset harrastavat jatko-opintoja Manner-Euroopassa ja USA:ssa.

Katolisista teologisista oppilaitoksista tärkeimmät ovat *Pontifícia Universidade Católica* (eli PUC, useilla paikkakunnilla kuten Rio de Janeirossa) sekä jesuiittojen oppilaitos *Centro de Estudos Superiores* (CES) Belo Horizontessa. Monilla sääntökunnilla kuten salesiaaneilla ja palotinoilla on omia oppilaitoksiaan. São Leopoldoa lähinnä sijaitseva katolinen jatko-opiskellohjelma ja hyvä kirjasto on PUC:issa Porto Alegressa. Katolisissa piireissä on pyritty niin ikään "akatemisoi-maan" teologiaa ja hankkimaan sille valtion hyväksyntä. Varsinaisten teologisten kurssien käynnistäminen valtion yliopistoissa on törmännyt katolisen kirkon johdon, ei niinkään valtion, vastustukseen. Paikallisen piispan päätöksellä lakkautettiin 1980-luvun lopulla Recifessä toiminut vapautuksenteologinen instituutti ITER, mikä koettiin raskaana progressiivisissa teologipiireissä. Ristiveto katolisen kirkon sisällä heijastuu myös teologian opetukseen. Toisaalta esim. PUC/Rion teologisessa tiedekunnassa harjoitetaan edelleen feministiteologiaa prof. Maria Clara Bingemerin johdolla. Ainoa varsinaisen (protestanttinen) feministiteologian professori on kuitenkin São Leopoldossa. Opetuksesta vastaa tällä hetkellä Wanda Deifelt, joka on väitellyt USA:ssa.

Teologien yhteydet

Osallistuin katolisen *Sociedade de Teologia e Ciências da Religião* (SOTER) vuosikokoukseen Belo Horizontessa heinäkuun alussa ja saatoin samalla tutustua jesuiittojen tiedekuntaan. SOTER pyrkii yhdistämään maan progressiivisia teologeja, joista suurin osa toimii jossakin opetustehtävässä. Sen tavoitteena on vaikuttaa teologian hyväksymiseen yhteiskunnassa, jossa kirkko ja valtio ovat viralli-

sesti erossa toisistaan USA:n tapaan. Samalla se pyrkii luomaan tilaa uudelle teologiselle ajattelulle ja kysymään vapautuksen teologian tulkintaa uudessa, demokraattisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa. SOTER ei pyri ekumeeniseen yhteyteen muttei myöskään sulje muita tahoja pois. Protestanttinen ASTE toimii yhdyshälinänä protestanttisten oppilaitosten välillä.

Oma opiskeluni

Ensimmäisen lukukauden aikana (maaliskesäkuu) osallistuin *Walter Altmannin* hermeneutiikkakurssille sekä *Gottfried Brakemeierin* kurssille ekumeniikasta. Brakemeier on Luterilaisen maailmanliiton presidentti, ja Altmann johtaa Latinalaisen Amerikan protestanttisten kirkkojen neuvostoa CLAI:ta (port. *Conselho Latino-Americano de Igrejas*). Altmann kertoi CLAI-työstään osallistuttuaan heinäkuussa Kolumbiassa ekumeeniseen rauhankokoukseen. CLAI:n julkaisu "Rápidas" pitäisi mielestäni tilata kaikille latinalaisen Amerikan kirkollisesta tilanteesta kiinnostuneille tahoille, ks. lyhyt osoiteisto lopussa. (3 vuoden hinta vain 14 USD) Lehti ilmestyy espanjaksi ja portugaliksi. Saksalainen *Günther Cassmann* kävi kahden viikon vierailulla toukokuussa ja piti lyhyen kurssin ekumeenisten keskustelujen tärkeimmistä teologisista painopiste-alueista. Toisen lukukauden aikana kävin *Ricardo Riethin* kurssilla protestanttisten kirkkojen historiasta Brasiliassa.

Keskityin silloin enemmän omaan jatko-tutkimusprojektiin, joka käsittelee brasilialaisen jesuiitan, entisen fundamentaaliteologian professorin ja tiedekunnan johtajan *João Batista Libânion* teologista antropologiaa.

Tutkimukseni lähdeaineistona on João Batista Libânion koko kirjallinen tuotan-

to vuoden 1997 loppuun saakka. Tutkimusavustajani *Alex Fabiano de Toledo* toimittaa minulle tiedot uusimmista julkaisuista. Olen hankkinut, myös hänen avullaan, itselleni Libânion kirjat ja artikkelit, joita on varsin runsaasti (30 täysin omaa kirjaa sekä n. 300 artikkelia yli 30 vuoden aikana).

Yhteydet kirkkoihin ja ekumeenisiin järjestöihin

São Leopoldossa tutustuin CEBI:n ja CECA:n toimistoihin. CEBI (Centro de Estudos Bíblicos) on Brasilian voimakkaan raamattuliikkeen julkaisu- ja toiminnallinen keskus. São Leopoldossa sijaitsee sekä valtakunnallinen että Etelä-Brasilian alueellinen keskustuomisto sekä julkaisutalo. Kopiot mukaanluettuina CEBI:n julkaisut tavoittavat vuodessa noin 3 miljoonaa ihmistä, varsinkin kato-lisen raamattukauden aikana. CECA (*Centro Ecumênico de Evangelização, Capacitação e Assessoria*) on ekumeeninen järjestö, joka tukee paikallisyhteisöjä järjestämällä yhdyskuntatyön jms. kursseja. Syyskuussa järjestö kutsui koolle Brasilian paikalliskokouksen, joka valmisti Salvadorissa joulukuussa ollutta maailman lähetyskonferenssia. KMN:n puolesta kokoukseen osallistui *Gerd Rüppell*.

Käydessäni Rio de Janeirossa tutustuin Penhan slummissa toimivan presbyteerikirkon toimintaan. Seurakunnalla on verkosto kodeissa toimivia tukiopettajia. Sitä tukee Helsingin Diakonissalaitos sekä Norjan kirkon ulkomaanapu. Vila da Penha tuli kuuluisaksi jalkapalloilija *Romário* n myötä.

Helluntailaisuuteen tutustumiseen jäi vain vähän todellisia mahdollisuuksia. Nk. uushelluntailaisissa kirkkoissa (kuten *Igreja Universal do Reino de Deus*, Jumalan

valtakunnan universaali kirkko) ihmiset toivotaan tervetulleiksi nimeltä, ja koukussa on vaikeaa olla *incognito*. Helluntailaisuus leviää Brasiliassa, varsinkin suurissa kaupungeissa, kulovalkean tavoin: jokaisena viikonpäivänä syntyy Riossa uusi helluntaiseurakunta, ja Rion öiset TV-ohjelmat ovat yhä useammin kirkkojen rahoittamia. Helluntailaisuus sisältää uskontulkintoja menestysajattelusta yliopistotasoiseen teologiaan. Käytännössä Latinalaisen Amerikan helluntailaisuus ei ole saanut sille kuuluvaa huomiota, myönteisenä poikkeuksena mm. *David Martinin* teos "Tongues of Fire".

Elämää perheen kanssa

Perheellisen ihmisen liikkumisella on omat rajoituksensa. Päätimme puolisoni kanssa lähteä mukana alle yksivuotias lapsemme, sillä olimme suunnitelleet matkaa jo pitkään. En voinut kuvitella lähteväni vuoden matkalle yksin. Toisaalta lapsen vanhemmilla on Brasiliassa myös huolensa.

Mielessä eli kaiken koetun jälkeen kiitollisuus eri tahoja kohtaan siitä, että on voinut olla tällaisella pitkällä matkalla. Toisaalta matka on ollut aivan ainutlaatuinen tilaisuus keskittyä lähes sataprosenttisesti akateemiseen työhön. Opiskelu jatkuu nyt seurakuntatyön ohessa Turussa, johon olemme asettuneet.

Joitakin osoitteita:

Consejo Latinoamericano de Iglesias (CLAI)
Patria 640 y Amazonas, Piso 11
Casilla 17-08-8522
Quito, Ecuador
e-mail manuel@clai.ecx.ec

Brasiliassa:

Secretário-Geral Erny Mugge
Centro de Estudos Bíblicos (CEBI)
Caixa Postal 1051
Scharlau
931 21-970 São Leopoldo - RS
fax + 55 - (0)51 - 568 1113

Secretário-Geral Peno Asseburg
Centro Ecumênico de Evangelização,
Capacitação e Assessoria (CECA)
Rua Paraná, 818
Scharlau
Caixa Postal 1075
93121-970 São Leopoldo - RS
e-mail ceca@ax.apc.org,
fax + 55 - (0)51 - 568 2548

Centro de Estudos Superiores da Companhia de Jesus (CES)
Caixa Postal 5047
Venda Nova
31 611-970 Belo Horizonte - MG

Presidente Márcio Fabri dos Anjos
Sociedade de Teologia e Ciências da Religião (SOTER)
Rua Oliveira Alves, 164
04210-060 São Paulo - SP

Internet-osoitteita:

Universidade Estadual de Campinas
<http://www.unicamp.br/>
Pontifícia Universidade Católica do Rio de Janeiro
<http://www.puc-rio.br/>

Universidade de São Paulo
<http://www.usp.br/>

Brasilian uutisia:

Deutsche Welle:
<http://www.dw.gmd.de/brasil/index.html>
Folha de São Paulo:
<http://www.embratel.net.br/infoserv/agfolha>
Estado de São Paulo:
<http://worldnews.net/estado/estadopub.html>

Kiinnostaako Faith and Order?

Anna tietosi nuorten teologien tietopankkiin

Nuoremmille teologeille on avautunut uusi mahdollisuus tutustua Faith and Order -työskentelyyn. Kirkkojen maailmanneuvoston Faith and Order -sihteeristö on perustanut Geneveen nuorten teologien tietopankin, johon kerätään tietoja ekumeenisesti suuntautuneista nuorista teologeista.

Faith and Order -sihteeristö pyrkii tietopankin avulla luomaan yhteyksiä nuoriin teologeihin. Alkuvaiheessa tietopankki palvelee lähinnä sihteeristön tarpeita. Jatkossa tietopankkilaisia ryhdyttäneen pitämään ajan tasalla komission työstä. Parhaassa tapauksessa pari tietopankkilasta vuodessa voi saada kutsun tarkkailijaksi komission kokoukseen tai johonkin erityiskonsultaatioon.

Kirkkomme on keräämässä tietoja nuorista teologeistaan, joita voitaisiin tarjota tietopankkiin. Tietopankkilaisella tulisi olla

- teologinen perustutkimus (TM),
- ikää enintään 35 vuotta,
- kirkollisia tehtäviä tai akateemisia jatko-opintoja,

- kiinnostusta kirkkojen välisiin suhteisiin,
- harrastusta ekumeeniseen teologiaan sekä
- kielitaitoa.

Jos olet kiinnostunut asiasta, lähetä Kirkon ulkoasiain osastolle englannin kielellä kahtena kappaleena vapaamuotoinen "Personal Data for Faith and Order Younger Theologians' Databank":

- henkilötiedot ja valokuva,
- yhteystiedot (ml. email!)
- luettelo kirkollisista tehtävistä,
- maininnat ekumeenisista yhteyksistä,
- perustiedot akateemisista opinnoista,
- 10 riviä omasta tutkimustyöstä,
- oma arvio kielitaidosta ja
- enintään 6000 merkin CV.

Teologiset asiat
Kirkon ulkoasiain osasto
PL 185
00161 Helsinki

Lisätietoja puhelinnumerosta
(09) 1802 353.

Haettavana olevat stipendit

Kirkon ulkoasiain osaston välittämät stipendit

Luterilaisen maailmanliiton stipendit

Luterilaisen Maailmanliiton stipendiohjelman välityksellä tuetaan eritasoista akateemista ja ei-akateemista opiskelua ja koulutusta, joka palvelee hakijan kirkon tarpeita. Ohjelman tavoitteena on, että jäsenkirkot saavat stipendiaateista palvelukseensa pätevää ja sitoutunutta henkilöstöä.

A) Teologiset ja muut akateemiset stipendit

Akateemiset stipendit voidaan myöntää 3–12 kk pituisina tarpeen mukaan.

Haettaessa stipendia ulkomaisia opintoja varten on tärkeää osoittaa, että hakija ei voi suorittaa aiottuja opintoja tai tutkimuksia omassa maassaan. Tästä syystä esim. suomalaisille myönnetään akateemisia stipendejä ulkomaille pääasiassa jatko-opintoja varten. Stipendi voidaan myöntää myös muun kuin teologisen oppiarvon suorittaneelle edellyttäen, että

stipendiprojekti ja sillä hankittu tieto palvelee kirkon toimintaa.

B) Käytännöllisluonteiset stipendit

Käytännöllisluonteiset stipendit voivat myös vaihdella pituudeltaan 3–12 kuukauteen, ja niitä voivat hakea kirkon palveluksessa työskentelevät teologit tai maallikot. Hakijalla ei tarvitse olla akateemista loppututkimusta. Stipendi antaa mahdollisuuden tutustua lähemmin johonkin kirkollisen työn erityiskysymykseen tai -alaan, jota stipendin saaja voi hyödyntää työssään.

Stipendeihin sisältyvät opiskelumaksut, täysihoito, taskuraha sekä sairaus- ja tapaturmavakuutus.

Stipendit ovat haettavissa vuosittain, hakemukset tulee jättää 15.9. mennessä. Hakupapereita saa Kirkkohallituksen Ulkoasiain osastolta / Teologiset asiat, Satamakatu 11, PL 185, 00161 Helsinki, puh. 09-1802 353 / Reetta Leskinen tai 1802 287 / Minna Väliaho.

Kirkkojen maailmanneuvoston stipendit

Loppututkinnon suorittaneille, mielummin alle 35-vuotiaille henkilöille, joiden tutkimusaiheella on taustayhteisön/kirkon näkökulmasta ekumeenista painoarvoa.

Hakemukset on toimitettava Suomen Ekumeeniseen Neuvostoon, Luotsikatu 1a, PL 185, 00161 Helsinki **30.9.1997 klo 15.00 mennessä.**

Lisätietoja KMN:n stipendeistä antaa SEN:n stipendiasiaain sihteeri Outi Lehtipuu, puh. (09) 454 4886.

Hakupapereita on saatavana myös Kirkon ulkoasiain osastolta.

Bossey'n ekumeeninen instituutti

Suomen ekumeeninen neuvosto välittää hakemuksia Kirkkojen maailmanneuvoston ylläpitämän Bossey'n ekumeenisen instituutin kursseille. Instituutti sijaitsee Sveitsissä, Geneven lähistöllä Célignyssä, ja sen kurssit ovat avoimia kaikille.

Vuoden 1997 lyhytkurssien aiheita ovat mm. ortodoksinen teologia ja spiritualiteetti sekä ekumeeninen johtamiskurssi maallikoille (tarkoitettu erityisesti Hararen yleiskokoukseen osallistujille). Syyskuussa alkavan n. neljän kuukauden mittaisen Graduate School of Ecumenical Studies -kurssin otsikko on "Called to One Hope: The Gospel in Diverse Cultures".

Lisätietoja kursseista ja niille hakemisista saa SEN:n stipendiasiaain sihteeriltä, Outi Lehtipuulta, puh. 09-454 4886 tai Suomen ekumeenisen neuvoston toi-

mistosta, PL 185, 00161 Helsinki, puh. 09-1802 369, fax 09-174 313 sekä Kirkon ulkoasiain osaston teologisten asiain toimistosta puh. 09-1802 353, fax 09-1802 230.

Eurooppaan

Unkarin luterilaisen kirkon teologiseen akatemiaan

Venäjän ortodoksisen kirkon Pietarin hengelliseen akatemiaan

Edellytyksenä näiden stipendien saamiselle on opiskelumaan kielen hallinta ja loppuvaiheessa olevat teologian opinnot. Stipendit sopivat myös vastavalmistuneille. Stipendiaattijakso joko koko lukuvuosi tai 3-4 kk. Hakuaika puoli vuotta ennen aiottua opintojen alkamista (= lukukauden alkua).

Baijerin maakirkko Saksassa myöntää kirkollemme vuosittain 8-10 stipendiä **Erlangeniin**. Stipendi käsittää 1-2 kk opinnot Erlangenissa tai Münchenissä tai kuukauden kielikurssin Erlangenissa. Stipendi kattaa asumisen ja opinnot, mutta ei matkoja. Stipendi on tarkoitettu jatko-opintojen harjoittajille. Hakuaika seuraavaa kalenterivuotta varten edellisenä vuonna 15.9. mennessä.

* * * * *

Lähempiä tietoja kaikista näistä stipendeistä ja hakuprosessista on saatavissa **Kirkon ulkoasiain osastosta/Teologiset asiat, Satamakatu 11, PL 185, 00161 Helsinki, puh. 09-1802 353** (Reetta Leskinen) tai **09-1802 287** (Minna Väliaho).

APUA! HELP! HJÄLP! HILFE!

Unkarilainen Luptakin perhe (vanhemmat + 5 lasta) on tulossa Suomeen elokuussa 1997. Vanhemmat opiskelevat yliopistossa kirkkomme stipendiaatteina. He tarvitsevat kalustetun asunnon Helsingin seudulla lukuviodeksi 1997-98.

Ota yhteys Reetta Leskiseen, p. 09-1802 353, jos voit auttaa.

RESEPTIO ?????????????????????

- reseptio on vastaanottamisprosessi
- se on kirkollisen ja teologisen tiedonkulun yksi väline
- ruohonjuuritason etsimistä
- palautteen saamista ja antamista
- vastaanottamista
- virallista tai epävirallista hyväksyntää
- teologisten tekijöiden ja dialogien vaikutusta
- siinä on eri tasoja, kirkollinen, seurakunnallinen, yksilöllinen
- vaikuttavia tekijöitä ovat myös ei-teologiset tekijät
- prosessi voi johtaa tuloksiin, vuorovaikutukseen
- prosessi voi johtaa kaiken loppumiseen
- kysymys on liikkeestä, joka etsii muotoaan
- Reseptio on myös Kirkon ulkoasiain osaston teologisten asiain toimiston ja ekumeniikan arkiston yhteisiä kysymyksiä ja tiedotusta
- tämä lehti haluaa löytää kohderyhmäkseen teologisista kysymyksistä kiinnostuneet henkilöt, jotka haluavat tietää enemmän, mitä kirkollisella ja ekumeenisella saralla keskustellaan...

TILAUSLOMAKE:

HALUAN, ETTÄ MINULLE POSTITETAAN RESEPTIO-TIEDOTUS-LEHTI:

NIMI _____

OSOITE _____

POSTITETAAN OSOITTEELLA: RESEPTIO / KIRKKOHALLITUKSEN
ULKOASIAIN OSASTO, PL 185, 00161 Helsinki

(Hyvä opiskelijatilaaja! Mikäli osoitteesi vaihtuu tai haluat lopettaa Reseption tilauksen, pyydämme sinua ystävällisesti ilmoittamaan: toimistosih-teeri Hilikka Ranki, Systemaattisen teologian laitos, Aleksanterinkatu 7, PL 33, 00014 Helsingin yliopisto, p. 09-1912 3030.)